

מעשה אבות סימן לבנים

תשורה

משמחת הנישואין של

החתן התמים הרב עזריאל פשה שיחי
והכלה המהוללה שפענא שרה שתחי

פרידלנד

ה' טבת, "דין נצח", ה'תשפ"ג

שנת הקהל

פתח הבר

ברגשי גיל ושמחה לרגל נישואי בנינו התמים הרב עוזיאל משה שיחי' פרידלנד עם ב"ג הכלה המהוללה שטערנא שרה שתחיה לבית גורארי אנו שמחים להגיש בפניכם 'תשורה' הכוללת:

את חיי נעוריהם ואת סיפור בואם בקשרי הנישואין של זקני החתן - הרב זלמן לייב אסטולין והרב שלום מענדל קלמנסון, קטעים אלו לוקטו ליקוט זעיר מתוך הספרים המתארים את סיפור חייהם, המכנה המשותף ששניהם גדלו ברוסיה הסובייטית, עת המגף הרוסי דרס בכל כוחו את כל הקשור לענייני היהדות, וצעירים אלו וחבריהם בכוח אמונתם הלוהטת והתקשרותם לנשיאי חב"ד החזיקו מעמד, כל חד בדרכו, מתוך סבל גדול, ושמשו דוגמא ומגדלור של תורה ויראת שמים חסידית, ונתקיים בהם היעוד 'והיה ראשיתך מצער ואחריתך תשגה מאוד', וב"ה גידלו משפחות חסידות לתפארת ופעלו גדולות ונצורות כל אחד במקומו.

מטרת הסיפור אשר חייהם ישמשו דוגמה והשראה 'מעשה אבות סימן לבנים' לצאצאיהם הגדלים בארצות הרווחה שיקחו מכך כוחות למסור את עצמם להמשיך את השלשלת הזו של קיום תורה ומצוות מתוך מסירות עצמית לגדול חסידים ירא שמים ולמדנים ולפעול בשליחות הרבי לתקן עולם במלכות שד-י.

הוספנו את הפרק העוסק במפעל חייו של הרב קלמנסון תחילת יסוד קהילת ובית ספר שניאור זאת מאחר ולאחר כעשרה שנים אינטנסיביות של יסוד המוסד, העביר את הנהלה על פי הוראתו של הרבי, לחתנו סב החתן, הרב מנחם מענדל דייטש ע"ה, שבמשך כעשרים וחמש שנים שימש כמנכ"ל המוסדות ופיתח ושכלל את המוסד ופתח בו מחלקות רבות חדשות עד שלמדו

בו בכל שנה למעלה משבע מאות תלמידים שהביאו את אור היהדות לאלפי בתי ישראל בפריז ופרוריה. בין התלמידים, אף החתן קיבל את חינוכו הטוב בבית ספר זה שלווה לאורך הדרך בהוראותיו של הרבי על כל צעד ושעל.

הוספנו אף מספר אגרות קודש וליקוטי יחידויות שכתב סב הכלה המשפיע הנודע הרב יצחק מאיר גורארי שהואיל ליתן הסכמתו לפרסום בתשורה. יש לציין כי מחמת דוחק הזמן נכנסו כאן רק מקצת המכתבים ומענות ויחידויות להם זכה.

ומברכים אנו את בני הזוג שיבנו בנין עדי עד על יסודי התורה והמצוות כפי שהם מוארים במאור שבתורה היא תורת החסידות, מתוך בריאות והרחבה בגשמיות וברוחניות

וכל הברכות והכוחות שהעניקו רבותינו נשיאנו להורי וזקני החתן והכלה יומשכו להם.

ועוד והוא העיקר שנזכה תיכף ומיד 'זעהן זיך מיטן רבי'ן דא למטה מעשרה טפחים', בגאולה האמיתית והשלימה.

ברגשי כבוד והוקרה

מנחם מענדל ואסתר
גורארי'

שלום דובער ומנוחה הינדא
פרידלנד

ה' טבת - דידן נצח

ה'תשפ"ג - שנת הקהל

הערות והארות: s.fridland@gmail.com

עיצוב ועימוד: אליהו הנדל 1282-518-58-972+

ר' זלמן לייב אסטולין

ביום א' דחנוכה כ"ה כסלו תרע"ג נולד הגה"ח הרב זלמן לייב אסטולין לאביו ר' יעקב יצחק, ולאמו שרה בעיר שומיאץ השוכנת סמוך לעיר חסלאוויטש ברוסיה הלבנה. הוריו שבאו מגזע חב"ד והשתייכו לחסידי חב"ד ליאדי נמנו על חסידיו של האדמו"ר רבי יצחק דובער מליאדי בעל "סידור מהרי"ד". בעת הלידה נפטרה אימו ומני אז אומץ בחום בביתם של אחות אימו מרת גי שא בריינא ור' ישראל נח אסטולין.

"על עיירה זו בה נולד" - סיפר לימים - "אמרו שהיא מהיחידות ברוסיה שבה היו החסידים והמתנגדים כמשפחה אחת, לא היו בה כל חילוקי דעות ומחלוקות הנובעות מחילוקי נוסחאות ומנהגים. כל היהודים "החרדים" היו בשלוה". אוירה זו השרתה עליו את רישומה כל ימיו - היה זה מתבטא באופן שבו נתן את הכבוד הראוי לכל אדם, ללא חילוק לאיזה חוג או עדה הוא משתייך.

משיח מיד מגיע...

להמחיש את אמונתם התמימה של אנשי העיירה, היה נוהג לספר: "כשהיה המקום צר מלהכיל את כל המשפחות שנתוספו לעיירתינו, החלו לבנות בנינים חדשים. לצורך כך הביאו קורות עצים עבים ורחבים במיוחד, עבור אנשי העיירה שהיה זה חידוש הווה סיבה להתאסף ולחזות בחידושי הזמן. 'המבינים' אף החלו ליתן הערכות משלהם - כמה זמן יכולים קורות אלו להחזיק מעמד, ומהו משך הזמן שיוכלו לדור בבתים אשר יבנו מהם. תוך כדי להט הדיונים נעמד א' מהלמדנים, היסה את הקהל והכריז: "בשביל מה אנו צריכים קורות לזמן רב, הרי משיח כבר מגיע, ואנו נעלה עמו לארץ הקודש" הדברים עשו רושם עז על כולם".

במחיצת החפץ חיים

אף זכרונות מימי הילדות היה מספר "כשהייתי כבן שלש-ארבע כל העיירה היתה כמרקחה רבי ישראל מאיר מראדין בעל "החפץ חיים" בדרך נדודיו בעת מלחמת העולם הראשונה עבר להתיישב בעיירתנו בו שהה כשלש שנים עם תלמידיו וחתנו הגאון הנודע ר' הירש. בשמחת תורה דחקה אותי אמי גיסא בריינא לביתו שם נערכו ההקפות בין הקהל הרב שבאו לחגוג במחיצתו".

זכורני גם כן כיצד היו תלמידיו מעמידים את סוכתו, היתה זו סוכה קטנה וכל אחד מתלמידיו רצה להשתתף בבניתו.

כשהיה החפץ חיים בעיירתנו כיתת רגליו בין בתי העיירה והציע את ספריו למכירה. אנשים שניסו להניעו מכך, הם טענו לו שהבעה"ב של עיירתנו מדאי פשוטים ואין צורך להשקיע בהם. הוא לא שת ליבו לכך והיה ממשיך בזה. אני עצמי זוכר את החבילות של ספרי ה'חפץ חיים' שנשארו בבית הכנסת.

על פסק דין חסידי מובהק שפסק החפץ חיים בשנים אלו היה נהנה ר' זלמן לייב לשנות ולספר:

"היה זה בשנות מלחמת העולם הראשונה, המצב הכלכלי היה בכי רע. המצב הקשה העמיד את הקהילה בפני בעיה; בשנים הקודמות נהגו לחלק למשפחות היהודיות הנזקקות 'מצה שמורה' לפסח לאפשר לחוג את הפסח בכשרות. אך כעת שהגיעו ימים שחורים, היוקר האמיר, והחיטים אינם מצויות בשופי, צריכים הם להחליט כיצד תערך החלוקה.

ישבו ודנו פרנסי האזור על החלוקה והגיעו למסקנא לחלק רק למשפחות שומרי המצוות, ונימוקם עימהם: אלו שבין-כה אוכלים חמץ אין להם צורך במצה. מוטב להקל על אלו שירעבו אילו יחסר להם מצות.

עם החלטה זו ניגשו אל ה'חפץ חיים' כשהציעו הדברים בפניו שלל בהחלטיות את החלטתם - אדרבא טען, דוקא לאלו שאינם מקפידים על אכילת מצה בפסח נחוץ יותר ליתן מצה, שכן כנגד כל כזית מצה שיאכלו, ימנעו מאכילת כזית חמץ, נמצא שמצות אלו יצילו אותם מכמה וכמה 'כזיתים' חמץ. ולעומתם שומרי המצוות אין לחוש למנעם מאכילת חמץ שכן אף בלעדי קבלת המצות לא יאכלו חמץ.

שקידה והתמדה

השנים היו קשות ביותר ליהדות, שנים בהם עלה הכורת על היהדות של השטעטעלך, העיירות הקטנות עם השטיבלאך הומי האדם, יהודים אצים אנא ואנא, זה מארגן מנין, והלה מצטרף לשיעור תורה. ברחובות הילדים ממהרים כשילקוטיהם על כתפיהם הקטנות כדי שלא לאחר לבא אצל המלמד. שם מזמרים יחדיו את התפילות משננים את פסוקי התורה. בשבת יושבים על יד ה'שבת-טיש' וחוזרים על דברי התורה מזמרים זמירות שבת. כל עיירה וכפר היו מלאים בתלמידי חכמים מופלגים, רבנים משכמם ומעלה.

והנה עלה הכורת, הממשלה הזדונית שהחליטה לשים קץ לשלשלת היהדות אותה שלשלת שנמשכה אלפי שנים. ובבת אחת הכל החל שוקע, את מאמציהם השקיעו בנוער, ידעו הם היטב כי כשאין גדיים ר"ל אין תיישים. סגרו את החדרים על מסגר ובריה, את המלמדים שילחו לסיביר, או לעולם שכולו טוב. בעוד שבערים הגדולות מחמת ריבוי היהודים בהם לקח זמן שיורגש המעבר הגדול, הרי בערים הקטנות בבת אחת החלה לשקוע קרן היהדות.

וכך יצא שבימי ילדותו של ר' זלמן לייב בעוד כל חבריו נאלצו ללמוד בבתי הספר הממשלתיים למד עד גיל תשע אצל המלמדים שעדיין שמשו בעיירה קמעה. אלא אף הם החלו אט אט להעלם אחר המהפכה, זה גלה וזה נאסר, אחר ברח. בסוף העשור הראשון לחייו הלך לבית הכנסת שם החל ללמוד עם רבו המלמד ר' אליהו הכהן שהיה זקן מופלג, וסגי נהור, בו לא נגעו, גם תלמידים רבים בין כה כבר לא היו לו עקב הסכנה, וכך היה יושב לפני רבו הישיש ר' אליהו הכהן ולומד תורה, אמו מגדלתו שנקראה לבית הנ.ק.וו.ד. ליתן הסבר על היעדרותו מבית הספר התחמקה בטענה שמאחר ואינה אמו הביולוגית אין הוא מקשיב לה ועושה כחפץ לבבו, ואף שטחה בפניהם את חששותיה שבאם היא תלחץ עליו מדאי בדברים שאינם לרוחו, יברח מביתה.

פעם אחרת דרשו ממנה לפעול בתקיפות. וכשהביעה בפניהם את "אזלת ידה" ייעצו לה: "את תפסיקי לתת לו אוכל, יעבור יום שירעב הוא כבר יבין שאין לו אפשרות לשחק, וכמו ילד טוב הוא ילך ל'שקולע'!"

מרת גיסא בריינא אסטולין הקשיבה לדבריהם כמי שחפצה לשתף פעולה אלא שהסבירה להם שעצה זו אינה לעניין: "אני מכירה אותו היטב, הוא ילד עקשן גדול, אם אמנע ממנו את מנתו הוא ילך כך יום, יומיים ושלוש, עד

◆ ר' זלמן לייב אסטולין ◆

שיחלה. כבר כעת יש לי בעיות איתו, מה שחסר לי שאף יתווסף לי בעיה - ילד חולה בבית, אני מוותרת על הניסיון".

כשנוכחו לראות שכל טענותיהם עולים לתוהו הפסיקו להטרידה ומכאן ואילך העלימו ממנו עין, הביטו עליו כיתום ובטלן "בין-כה המפלגה הקומוניסטית לא תרויח ממנו הרבה" הרהרו לעצמם. וכך היה יושב לפני רבו ומקריא בפניו את הגמ' כשרבו מבאר לו את הסוגיא לפרטיה.

ר' אליהו הכהן

כשהיה מקריא את הגמ' בפני רבו - היה רבו מקשיב ומתקן כל טעות ואפי' קטנה ביותר, את הש"ס ובפרט המסכתות הנלמדות ידע בע"פ מילה במילה, אח"כ קרא את פי' רש"י, ותוס', וביאור המהרש"א, ואף בזה היה מתקן על כל טעות, ומסביר לו בנעימות את דבריהם, ממנו קיבל את הנעימות שבלימוד המהרש"א, "לימוד גפ"ת ללא מהרש"א - הרי הוא כלימוד גמ' ללא רש"י" היה חוזר - בפנינו הנכדים - פעמים רבות, "אצלינו הם לא היו שני דברים נפרדים". ב'זמן' הראשון הספיק ללמוד עם רבו במסכת גיטין מתחילתו לפרק הניזקין.

על רבו ר' אליהו הכהן סיפר לימים כי היה חכם מחוכם, חוץ מהזכרון הפונומנלי בו ניחן היה בקיא היטב בחשבון, סמוך לבית המדרש היה גימנסיה, וכך היה יוצא שמדי פעם נכנסו פנימה סטודנטים יהודים כדי שיעזור להם לפתור שאלות מסובכות במתמטיקה. ר' אליהו היה פותר להם מיד, וכמובן ללא דף ועט שכן סגי נהור היה, הכל בעל פה.

בנוסף על הלימוד אף שימש אותו, היה מגיש בפניו דברי מאכל, מוליכו לבית הכסא ואף מנקה עבורו את המקום, לאחר שנים שילם לו על כך כפי שנספר בהמשך.

על אף שר' אליהו הכהן לא היה חסיד, אך מושגים חסידיים מסוימים העניק לילד, רבי זה היה אומר, את הצדיקים אינני נוהג לשאול, אך כשכבר שואלים מוכרחים לקיים את הוראותיהם.

אף על שמועת מאסר אדמו"ר הריי"צ מספר הרב זלמן לייב: "אף שלא נימנו יהודי העיירה על חסידי ליובאוויטש, עכ"ז רעד וחרדה אחזה אותנו כשמענו על מאסרו של הרבי. ידענו היטב שעליו עומדת עתיד היהדות ברוסיה. ואם ח"ו יזיקו לרבי אזי ירד הכורת על כל היהדות. למרות שכלפי חוץ לא הבענו זאת מחשש עינא בישא. עכ"ז בחשאי אמרנו תהילים ויחלנו לשחרורו.

מדוע מכונה היהודי ז'יד

כמו כן סיפר לו רבו ר' אליהו הכהן מפני מה נקראים היהודים בפי שונאי ישראל "ז'יד" והביאור בזה שאף על פי שכוונתם רעה ללהוג על היהודיים, בכל זאת יש בזה לימוד זכות שמתעוררת בכל פעם שלוהגים כך. שכן ז'יד עניינו ברוסית גם כך מלשון לחכות ולצפות (האז'ידאיו).

ומהשמים שמו בפיהם שם זה לומר שיהודי תמיד הינו מצפה למשיח, בכל צרה שעוברת עליו מכופף הוא את ראשו כקנה, ומיד לאחר מכן ממשיך הוא להאמין ולחכות לגאולה. וכפי שמבואר אודות המן הרשע כשטען על היהודים ישנו עם אחד מפוזר ומפורד בין העמים, חשב הוא לומר גנות היהודים, אך הוא עצמו לא שיער איזה לימוד זכות לימד על היהודים שהם שומרי תורה ומצוות ובזה עצמו גרם לבטל את הגזירה. וסיים מורי כשהרצאתי את הדברים בפני חסיד ליובאוויטש בהיותו במקוה קפץ משמחה והחל לרקוד.

על סיפורים ואמרות נוספים היה חוזר ר' זלמן לייב במשך ימי חייו.

אימרה המבטאת ביותר את החילוק שהתחולל במשך עשרה שנים אלו היה חוזר ר' זלמן לייב: מורי ורבי ר' אליהו הכהן היה מסביר לנו על חילופי הגרסאות בברכות השחר בו אומרים "לעולם יהא אדם ירא שמים" יש נוסחאות שאומרים: "ירא שמים בסתר כבגלוי" ולאידך בנוסחאות אחרות גורסים "ירא שמים בסתר ובגלוי". והביאור כך הוא - ישנם שנים שבהם להיות יהודי ירא שמים הוא כבוד גדול. תלמיד חכם יש לו בפני מי להתפאר כששולחן המזרח ממתין עבורו. אזי אז בגלוי כולם ירא שמים גדולים, ואומרים לאותו אדם שיהיה ירא-שמים בסתר כמו בגלוי, שיהיה תוכו כבד.

ולאידך באים שנים שחורות שבהם קל יותר להיות יהודי בסתר, להסתתר במרתף ולהתפלל, לחפש בשר כשר בהבא. אך בגלוי מסוכן להתנהג כיהודי, ועל זה אומרים ליהודי, לעולם יהא אדם ירא שמים בסתר ובגלוי. לא מספיק בסתר ישנם דברים שמוכרחים לעשות בגלוי, כשמירת שבת אי אפשר לעשות בסתר, כשאינו מגיע לעבודה כולם מבחינים. כשהילדים אינם באים לבית הספר, כולם יודעים, ובכל זאת יהא ירא שמים בסתר, אך גם בגלוי.

לימוד אצל הר"ר צבי יהודה אדלשטיין

אצל ר' אליהו הכהן למד עד גיל ארבע עשרה לערך ואז עבר ללמוד עם רב העיירה הגאון הגדול הרב צבי יהודה אדלשטיין מחבר הספר "חידושי הוד

צבי" שהיה רב מפורסם כגדול בתורה. הוא עצמו נקרא בשם צבי יהודה על שם הנצי"ב. וזאת על פי בקשת הנצי"ב מאביו הגאון הגדול הר"ר ירחמיאל גרשון תלמיד מובהק לגאוני וראשי ישיבת וולוז'ין המעוטרה ונחשב כבחיר הישיבה, לקרא לבנו בשמו עוד בחייו.

על האופן בו החל ללמוד עם הג"ר צבי יהודה סיפר: דער שומיאצער רב (הרב של שומיאץ- הר"ר צבי יהודה אדלשטיין) היה מוסר אחת לשבוע שיעור המיועד לתלמידי חכמים גדולים, שם ישבו בעה"ב למדנים גדולים אשר השתתפו בשיעור. השיעור עצמו היה נאמר בעמקות רבה, מתוך גאונות מדהימה. היה אצלינו בעיירה גאון מופלג ששמו היה ר' טעוויל מצאצאי הג"ר חיים מוולוז'ין, על ר' טעוויל אמרו שאילו לא היה נפטר צעיר (כבן ארבעים) היה מתפרסם בעולם כר' חיים בריסקער נוסף, אף ר' טעוויל החזיק מאוד משיעוריו של השומיאצער רב והיללם במאוד.

מורי ורבי ר' אליהו הכהן נהג אף הוא להשתתף בשיעור, וכך יצא שאף אני השתתפתי, שהרי הייתי צריך להובילו, בהיותו סגי-נהור. בשיעורים הייתי יושב חרישי ומאזין לשיעור. היה זה באחד השיעורים שלאחר חג הסוכות פנה אלי הרב בהפתעה ואמר לי: זלמן, אני רוצה ללמוד איתך ביחידות, אימתי רוצה אתה להתחיל?" אני שהופתעתי כולי עניתי לו תיכף: "עכשיו".

מני אז התחלנו ללמוד, כשמעל השולחן תלוי עששית, רבי יושב מצד אחד, ואני עומד שעון על סטנדר מהצד השני וכך למדנו דף אחר דף. מורי היה מורה לי - זלמן אל תתעכב מדאי, יש ללמוד בהספק, צריך ללמוד גמרא רש"י תוספות, מהרש"א ורא"ש, כך סוגיא אחר סוגיא. יותר מכך לא היה מרוצה כשהתעכבתי. במשך זמן זה נפטר ר' אליהו הכהן כשהייתי לערך בגיל שבע עשרה. עם רבי השומיאצער רב למדתי עד עלותו ארצה בשנת תרצ"ד.

השיעורים לקהל נמשך במשך זמן מסויים נוסף עד שיום אחד קיבל פתק מאחד ממוקיריו אשר לו יד ושם בחוגי המשטרה - בו הוא מרמז לו כי הוחלט לשים קץ לשיעוריו, ואם לאו יסדרו לסלקו. על-כן הוא מציע כי הרב יפסיק את השיעורים הציבוריים, כשאת שיעוריו הפרטיים ימשיך ללא מפריע. כך הסתיים השיעור.

אף על אפיזודות מסויימות מהנצי"ב רבו של אביו סיפר לתלמידו בשם אביו: "כשלמדתי בישיבת וולוז'ין אצל מורי ורבי הנצי"ב שוחחתי עם חברי על הפלאת וגדולת הרמב"ם תוך כדי שיחתנו עבר בסמוך מורי ורבי שקלט את הנושא המדובר.

פנה אלינו הנצי"ב ושאל: "היודעים אתם מדוע אינכם גדולים כהרמב"ם?" שתקנו.

המשיך הנצי"ב: "מפני שהרמב"ם לא דיבר על הרמב"ם אלא ישב ולמד כל הזמן".

הנצי"ב היה מייקר מאוד את הזמן כל רגע הייתה חשובה לו. הדרך העיקרית לבית המדרש היתה קצרה. אך דא עקא מסוכנת ומחליקה מאוד, רבים ניזוקו בדרך זו כשעקב כך העדיפו ללכת בדרך ארוכה יותר. הנצי"ב עצמו היה עובר בזריזות דוקא דרך אותו השביל, ולהפתעת כולם ללא כל פגע. כשנשאל מה הוא עושה כדי שלא להחליק. ענה להם: "אין לי זמן ליפול".

תלמידיו הראשונים רבי גרשון ורבי יעקב אידלשטיין

אצל הרב צבי יהודה אדלשטיין התמסר ר' זלמן לייב ללמוד סוגיות הש"ס בבקיאות ובעיון, עבר אף על הסוגיות המסובכות בעניני קדשים וטהרות, וכגמול על לימודו עם רב העיירה היה מלמד את בנו שהיו אז בגיל צעיר - הרה"ג ר' גרשון שיחי' המכהן כיום כראש ישיבת פונוביץ ומגדולי הדור, והרה"ג ר' יעקב שכיחן כרבה של רמת השרון ואף הוא נחשב מגדולי הדור. אתם למד גמ' רש"י תוס'.

בתקופה זו מילא את כריסו בש"ס ופוסקים כשהכל נשאר שמור בזכרונו המיוחד. ע"כ סיפר לימים הגאון רבי גרשון אדלשטיין שליט"א: "זכורני שהיה הרב זלמן לייב לומד אצל אבי, היו עומדים שניהם ועוברים על עוד מסכת ועוד מסכת, וכך כשהגיע בערך לגיל שמונה עשרה עבר כבר על הש"ס בעמידה".

בעצב נוכח האוירה בבתי ישראל, ובפרט בקרב הצעירים פורקי העול אמר הרב צבי יהודה לתלמידו פירוש על הפסוק "ובניכם אשר אמרתם לבו יהיו אלה ינחלו את הארץ" - כיום ללמוד הוא דבר בזיון, הלומד מואשם בפנטיות ופרימטיביות. כולם מזלזלים מה יצא ממנו.

על זה אומר הפסוק הבנים הללו שאינם שתים ליבם לטענות הללו ולומדים תורה, על אף שאומרים להם 'לבו יהיו' - אלה יעלו וינחלו את הארץ. יזכו לצאת אל המרחב ויזכו לגאולה.

את ליל שבועות בילה במחיצת רבו רבי צבי יהודה אידלשטיין, הרב אידלשטיין נהג לומר את כל ספר המצוות להרמב"ם באותו לילה.

◆ ר' זלמן לייב אסטולין ◆

לאחר כמה שנים כשהגיע לשנות הבחורות המאוחרות וכבר היה בקיא בסוגיות הש"ס והפוסקים. החליט רבו הרב צבי יהודה לעלות לארץ הקודש - עקב הקשיים בשמירת התו"מ ברוסיה הסובייטית. קודם עזיבתו של הרב אדלשטיין את העיירה פנו אליו אנשי העיירה בשאלה - על מי הוא משאירם ענה להם: "הרי זלמן לייב נמצא כאן" וביקש ממנו למלאות את מקומו כרב העיירה, אך הוא שברח מן הרבנות כפי שעשה זאת כל חייו, סירב לכך.

משומיאץ עברו להתגורר בשנתיים האחרונות אצל אחות הרב בעיר קלימוביץ, ר' זלמן לייב התלווה אליהם כבן משפחה, והמשיך ללמוד עם הרב וללמד את בניו הגאונים, בעיר זו התיידד עם הרב מרדכי (מוניע) שניאור ע"ה שבלט כבחור עילוי. הרב שניאור נרתם אף הוא למשימת הנחלת התורה לגאונים הצעירים על פי בקשת האב, ולמד עימם בשקידה את סוגיות הש"ס, לימים ראו הגאונים לבית אדלשטיין בר' זלמן לייב כרבים הראשון, ובמקביל אף את ר' מוניע שניאור כיבדו וראו בו כמורם ורבים.

בהזדמנות אחרת סיפר הרב זלמן לייב: "רבי, הרב אדלשטיין דאג לי כאב. כסידר את ניירותיו הוא, עשה הכל לסדר גם עבורי. ואכן מאמציו נשאו פרי. הרב קוק שלח עבורי אישור כניסה "ויזה" לארץ ישראל שבאותה תקופה לא היה דבר של מה בכך, בתקופה זו שהאנגלים הגבילו במאוד את אישורי ההגירה ליהודי העולם.

אלא שעדיין הדרך נשארה חסומה בפניי - אכן ויזה היא החצי השני של הנחמה כעת צריך לעבור דרך החצי הראשון - אישור יציאה מ'מסך הברזל'. לרב עצמו היו בידו כבר אף אישורים אלו. אך עבורי לא היה באפשרותו להסדיר את ההיתר יציאה".

משפחת אדלשטיין עלו לארץ ישראל בשנת תרצ"ד, והרב זלמן לייב נשאר עוד שנים ארוכות ברוסיה הסובייטית שם נשאב לאורם של חסידי חב"ד הוא כידידו הרב מוניע שניאור והפך לחסיד חב"ד נלהב.

במוסקבה

מקלימוביץ המשיך למוסקבה, עיר הבירה, את שעותיו הפנויות בילה בבית הכנסת החסידי 'מרינה ראשצ'ה' בביכנ"ס היה לן על הספלים. בכל יום היה מוסר לכמה בעה"ב שיעור בגמ'.

פרק מיוחד משהותו במוסקווא הוא קשריו עם חתנו של הגאון הרוגוצ'ובי. הגאון רבי אבא דוד גולדפייך היה בעצמו גאון מופלג, חותנו החזיק ממנו מאוד. ר' אבא דוד הראה לי את המכתבים והגלויות שנשלחו מחותנו, הגלויה עצמה בדרך כלל מלאה מכל כיווניה בעיין'ס, אף בין שיטי הכתובת היו חודרים המראי מקומות, ובראשיתם נכתב "לחתני הגאון הגדול" היה זה תואר נפלא מהרוגוצ'ובי שכידוע נמנע מלכתוב תוארים אף על גדולי הדור.

הרה"ג ר' אבא דוד גולדפייך

ר' אבא דוד היה מתלמידי ישיבת וולוז'ין, בסוף שנותיה, שם נקרא "דער לוקיינער עילוי" (העילוי מלוקיינא) חבר לגדולי הדור ר' איסר זלמן מלצר, ר' אברהם בער כהנא מחבר "דבר אברהם", ר' ברוך בער מקמניץ בעל "ברכת שמואל", ואף ביניהם היה נחשב לעילוי. הנצי"ב עצמו החשיב את תלמידו זה, וקרבו מאוד.

בימים הראשונים לשהותו של הרב זלמן לייב בעיר המליץ לו ידידו ר' מוניע לבקר אצל ר' אבא דוד שהימים הקבועים שלו שהיו ניגשים אליו אנשים בשאלותיהם היו ימי שני וחמישי בבית הכנסת הגדול. שם היו מגיעים כל מי שיש לו קושיא בגמ' או בהלכה והיה משיב להם על כך. אף הרב זלמן לייב ניגש תחילה כבחור אנונימי. אך מהר מאוד השיחה גלשה לסוגיות רבות ונמשכה למעלה משעה.

על כך מספר ר' מוניע שניאור: "הגעתי למוסקווא קצת לפני הרב זלמן לייב, וכששמענו על הגאון ר' אבא דוד הלכנו יחדיו לבית הכנסת הגדול. הרב זלמן לייב ניגש אליו והחלו מדברים בלימוד, היה זה בסוגיות דסדר קדשים, במשך זמן ארוך דברו בלהט, על שיטות הראשונים והאחרונים, ועברו מסוגיא לסוגיא, ר' אבא דוד התפעל מאוד ממנו, ומאז החל קשר הדוק שנמשך מידי יום ביומו, אני עצמי עקב טרדותיי לא היה לי את אפשרות להתמיד בכך".

היה זה מחזה קבוע כמידי שני וחמישי היה מגיע הרב זלמן לייב לבית הכנסת הגדול, והיה מתנצח בלימוד עם ר' אבא דוד, שאליו נקשר בעבותות, ואף החשיבו כרבו. במשך שעות היו מדברים בלימוד.

אף ר' אבא דוד מאוד העריך את הרב זלמן לייב מאוד, סיפר על כך ידידו הרב לוי פרסמן, בטשקנט השוחט היה ר' לייבע רבזין, מתלמידי התמימים בליובאוויטש, ר' לייבע היה מכבד מאוד את הרב זלמן לייב, וסיפר לי בקשר

לזה, שזכור לו במוסקווא באותו הזמן כשאף הוא היה מתפלל בבית הכנסת הגדול, כיצד היה מגיע הרב זלמן לייב, ומתפלל עם הגאון ר' אבא דוד, לאחר א' מהפעמים ניגש אלי ר' אבא דוד ואמר לי בהתפעלות "דער בחור קען לערנען!" (הבחור יודע ללמוד!).

ממשיך ומספר החסיד הרב לוי פרסמן שהיה בקירוב הדעת עם הרב זלמן לייב: "פעם בשעת פתיחות, אמר לי הרב זלמן לייב כממתיק סוד, ר' אבא דוד הסמיך אותי לרבנות, אלא שלכתוב את הסמיכה לא העז מאימת הרשויות".

פעם התוודה ר' אבא דוד בפני על כך שבתקופה ששהה בדווינסק היה ניגש פעמים רבות לה'אור שמח' והיה מתנצח עמו בלימוד וכדרכה של תורה מנסה לערער על סברותיו. וכעת בעת 'חשבון נפש' חושש שלא כבדו כראוי. ובכאב התבטא: "ילדות היא שהיתה בי שהעזתי פני בפני רבי מאיר שמחה".

בהזדמנות נוספת שהקיפוהו כמה תלמידי חכמים ודיברו על גדולת חותנו. אמר א' מהנוכחים שגם האור שמח היה גאון גדול. נרתע ר' אבא דוד ואמר מיד מה זאת אומרת "גם" האור שמח הוא הרי אדם שכל התורה כולה חקוקה במוחו.

פעם ניגש אליו בנוכחותי יהודי לשאול שאלה 'הלכתית' "אכן אסור לגנוב מנכרי, אך מהמשלה הקומוניסטית שהם עצמם גנבים האם מהם מותר לגנוב" שאלה רגישה זו שתשובה עליה יכולה להסתיים במאסר הייתה צריכה תבונה רבה לענות עליה. ענה לו ר' אבא דוד: "אם מותר לגנוב אינני יודע, אך שלא כדאי לגנוב בזה אני בטוח".

על תמיהת רבים מפני מה לא נדפסו כמעט מחידושי ר' אבא דוד (מלבד קונטרס החליצה, בהוספות לצפנת פענח על הרמב"ם, ועוד דברים קצרים). היה הרב זלמן לייב מסביר בשמו - שר' אבא דוד מאוד חשש מגניבת חידושים; היו רבנים שכל ימיהם עמלו על חידושי תורה, באו אחרים שביניהם נמנו אף רבנים גנבו את החידושים והדפיסוהו על שמם והתהדרו בנוצות לא להם. אך עם-כל-זה לי לא היה חושש כלל לומר מחידושו, "דו ביסט אערליכער (אתה ירא שמים) אתה לא תגנוב חידושי תורה של אחרים" היה נוהג לומר לי.

על החיבה שרחש לו מספר עוד הרב זלמן לייב: "היה זה עוד בתקופה שלפרנסתי הוכרתי לעבוד בעבודות מפרכות. הייתי פועל בנין סחבנו לבנים ועוד עבודות קשות. לפתע ראיתי את ר' אבא דוד שבדיוק אותו יום עבר דרך אתר הבניה - כשהוא עומד ובוכה. ניגשתי אליו ושאלתיו מפני מה

הוא בוכה. הוא ענה לי " כואב לי על שאתה נאלץ לעבוד קשה כ"כ אין זה מתאים עבורך".

הכרות עם חסידים

ב'מרינה ראשצה' נחשף למיוחדות של חסידות חב"ד. עד אז שמע על חסידות זו כמושג בלבד. לפתע התחיל להכיר עולם חדש; התוועדויות, תורת החסידות, מסירות נפש במוחש. כמה מהאריות שבחבורה שהו תקופה זו ב'מרינה ראשצה' חלקם הגיעו לסדר נירותיהם על מנת לנסות ולצאת מ'עמק הבכה'. מני אז נקשר לחסידות חב"ד בלב ונפש, החל להתפלל בנוסח האר"י כפי שיסד אדה"ז ונחשב מאז והלאה כאחד מחשובי חסידי חב"ד. שם ראה בעליל את שכתב הרבי ריי"צ שבמצב שנוצר אין חסיד ולא חסיד - אלא יהודי ולא יהודי. הוא הבין היטב שלולא הכח שבחסידות מן הנמנע לעמוד בניסיונות ולהשאר הוא ומשפחתו נאמנים לקיום התורה ומצוות כראוי.

את הצעדים הראשונים בכניסה לעולם החדש עשה בהשתתפותו בשיעוריו של החסיד הר"ר ניסן נמנוב ששהה תקופה זו במוסקבה. "למדנו אז את המאמר "קרוב ה' לכל קוראיו" של הרבי הריי"צ זהו המאמר הראשון שלמדתי" (נדפס בספר המאמרים קונטרסים ח"א) - סיפר הרב זלמן לייב.

ר' שואל ברוק

החסיד ר' שואל ברוק שאף הוא שהה זמן זה במוסקווה כדי לקבל אישורי יציאה. ר' זלמן לייב התרשם עמוקות מאישיותו מפקחותו, ומהאמרות החסידיות שקלחו מפיו. אף ממנו קיבל סיפורי חסידים ואמרות רבות. כך יכול היה לתהות יותר בקנקנם של חסידי חב"ד.

"פעם" - סיפר - "נכנס ר' שואל לבית הכנסת עם מצב רוח מרומם והכריז בהתלהבות: "אני מקנא בתשובה של ר' אלעזר בן דורדיא. אך עד ולא עד בכלל" (דהיינו מקנא בתשובה שעשה, אך לא בהמשך קורות ר' אלעזר 'עד שיצא נשמתו').

ולמרות מצבו הקשה של ר' שואל החיוך לא מש משפתיו את הכל היה מקבל בשמחה ומצדיק על עצמו את הדין. לכל דבר היה לו אימרה או סיפור חסידי. על הזדמנות כזו סיפר הרב זלמן לייב: "פעם בהיותי בבית הכנסת נכנס ר' חיים שאול ברוק ע"ה במצב פיזי קשה - רועד מקור ונראה רעב לפת לחם.

בראותו אותי החל לספר לי "ר' יונה אוסטרער (שהיה נמנה עדיין על הצדיקים הנסתרים המקורבים לבעש"ט) א' מחשובי תלמידי הרב המגיד ממעז'ריטש, היה שקוע ביום כולו ברוחניות. לא נשאר בסדר יומו זמן פנוי עבור ענינים חומריים; סדר יומו היה מתחיל הרבה קודם עלות השחר עוד קודם חצות היה קם משנתו ועורך תיקון חצות. לאחר שסיים התיישב ללמוד קבלה ודברי חסידות מתורת רבותיו. כשהפציע היום היה הולך לטבול בנהר, כשלאחריה החל את עבודת התפילה שהיא ערכה כמה שעות, לאחר התפילה היה טועם פת לחם, ולפעמים כשהצליח למצוא אף בצל ללפת בו את הפת, היה זה נחשב לארוחה חשובה. לאחר עבודה קשה זו נאלץ לפרוש למנוחה קצרה, כשמיד לאחריה התחיל סדר עבודת תפילת המנחה, הממשיכה בתפילת ערבית שכבר ריבוי כוכבים נוצצים להם בשמים. מתיישב ללמוד קביעות מסוימת. וכשהשעה כבר די מאוחרת קורא ק"ש שעל המטה באריכות.

מובן מאליו שהיה עני מרוד. דברי מאכל לא היו מצויים בביתו. כשמצב הפך לבלתי נסבל ואף פת לחם כמעט שלא היה לו, שפך את ליבו לפני הקב"ה וביקש שיזמן לו פרנסה: "הרי אתה הזן והמפרנס לכל, הרי גם עבורי עליך לדאוג לפרנסה, אלא שאפרט בפניך את מגבלותי - לעבוד אינני יכול שהרי זה כרוך בביטול תורה. למצוא מציאה אינני רוצה שהרי נהנה אני בזה בחיסרון של המאבד. לזכות בגורל, אף בזה אינני חפץ שהרי תלוי זה בשאלה של "אסמכתא" שמשתתפי ההגרלה אינם מקנים את כספם בלב שלם. (נישט געווינען, נישט געפינען, און נישט פארדינען)

א"כ - נשאלת השאלה - הפרנסה מנין תבוא, רכוננו של עולם, האם אתה זקוק לעצותי? אתה הרי 'כל יכול' וכי ייפלא ממך לזמן פרנסה אף באופן אחר? סיפור זה שיצא מחסיד מתייסר זה בזמנים שחסידים ואנשי מעשה היו מסתתרים ולפי דרך הטבע לא היה לו סיכוי לחיות באופן רגיל ולהתפרנס, הטביעה בר' זלמן לייב את רישומה.

על ויכוח שערך עם חסיד מחסידות אחרת (כמדומה קאפוסט) סיפר לי: לאחר שנטל הרבי הרש"ב על עצמו את שבט הנשיאות, הגיע אלי מי מהחסידים בטענות, הרי הוא עדיין די צעיר, כיצד זה נוהג הוא כבר בנשיאות? אמרתי לו - סיפר ר' שואל - הרי אתה יודע שהרבי הוא בא מגזע הנשיאים. ואתה מסכים שהוא אערליכער איד (ירא שמים).

בודאי -ענה לי- אפילו יותר מדאי, 'צו פרום'.

המשיך ר' שואל לפרט - בכל יום מגישים לו כמאתיים פדיונות. ובוודאי שעל כל פדיון שרואה מהרהר הוא בתשובה (כידוע שהרביים היו קודם מבערים את הדקות דדקות שייכות לרע מאותו עניין שבקשו. וכך מתקנים את המבקש, כידוע מאדמו"ר האמצעי). יוצא מכך שבכל יום מהרהר הוא בתשובה כשני מאות פעמים.

אני מבטיח לך שאילו אתה תהרהר ביום רק מאה פעמים יצא ממך אדם אחר לגמרי...

הר"ר מענדל לייב אברמסון

עם הרה"ג הרה"ח ר' מענדל לייב אברמסון הי"ד היה בקרבה מיוחדת. הלה הזמינו פעמים רבות לביתו, ואף סיפר לו מעט מחייו - ולציין שבכל ימיו היה הרב זלמן לייב מרבה לספר עליו ועל ר' יונה כהן, היה ניכר שרוצה להעמידם במקום הראוי להם. מאחר שנהרגו במרתפי הק.ג.ב. ולא התפרסמו כראוי להם מחוץ לזמן וגבולות מגוריהם.

בנערותו של הר"ר מענדל לייב התגלו אצלו כשרונות עילויים וכן כושר התמדה ובעקביות התמיד והצליח מאוד בלימודיו. עד שעקב כך 'נדבקו' אליו חברי חבורת מפיצי השכלה יום יום. לעגו לו על כישרונותיו "ההולכים לריק", וניסו למשכו לרשתם.

הוריו שחששו שלא יחזיק מעמד בניסיון, שלחוהו מיד אל האדמו"ר שלמה זלמן מקפוסט בעל ה'מגן אבות' והיה אצלו מהיושבים. אחר פטירתו התקשר בכל נשמתו לכ"ק אדמו"ר הרש"ב ואחר מכן אל כ"ק אדמור הריי"ץ ואף נטל על עצמו האחריות להשיג כספים לסניפי ישיבת תו"ת, במשך השנים היה רבי מנדל לייב מוסר שיעור גמרא בכל יום, בשעור זה עצמו סיים את הש"ס כמה פעמים, וזה נוסף על מה שלמד בשקידה בעצמו במשך כל הזמן, עד שנודע כגאון אדיר, את הליקוטי תורה יכול היה לומר בע"פ באותיותיו.

הרב זלמן לייב היה לספר זיכרונות מהר"ר מנדל לייב: "יום א' פסענו יחדיו, ועברנו על יד א' מהאנדרטאות שהוצבו לדמותו של המנהיג הקומוניסטי העריץ, סטאלין ימ"ש. הצביע ר' מענדל לייב לעבר האנדרטה ואמר: "בוא זמן שהם עצמם ינתצו את זה".

על סעודת פורים במחיצתו היה מספר: "ביום הפורים הזמין אותי ר' מענדל לייב לקיים מצוות "משתה" ולסעוד אצלו, כשהגענו אמר לי: בשו"ע

הרי נאמר (סי' תרצ"ה) שיש חיוב משתה, ולא כתוב שזה צריך להיות בתוך הסעודה. הוציא בקבוק 'משקה' ושנינו שתינו כמה כוסות.

אח"כ המשיך - הרמ"א אומר ש"רוב הסעודה צריכה להיות מבעוד יום" אזי נדרז לטול ידיים. וממשיך לומר "אה-אה הרי הרמ"א בהמשך כותב "טוב לעסוק מעט בתורה קודם שיתחיל הסעודה" ובדבריו אלה נטל מסכת בבא בתרא עיין באיזה סוגיא - שקל וטרי בפ"י הרשב"ם. סגר את הגמ' והמשיך "נו, יצאנו י"ח לימוד, כעת ניגש לסעודה" נטלנו ידינו וסעדנו מתוך רוממות הנפש.

הוא עצמו אמר פעמים רבות לחיים ונשאר בדעה צלולה. וכשראה שראשי סחרחר עלי ואיני מסוגל לשתות עוד 'משקה' סיפר כיצד בוקר א' בערב פסח שחל בשבת שקל ללכת לבית הכנסת המרוחק מביתו ולהשאר שם עד הערב. כשלביתו ישוב בליל החג. כשבא לטול את הסירטוק המיועד ל"ימים טובים" מצא לפתע בין בגדי היו"ט בקבוק 'משקה' "א נינציקער" (90 אחוז אלכוהול).

אז נזכר כיצד נשלח לו כמתנה ע"י ידידו שעבד במפעל למשקאות חריפים והטמין זאת להזדמנות מיוחדת שכן באותו תקופה קשה היה להשיג י"ש מרוכז.

"מה עושים כעת? למכור לגוי, בלתי אפשרי בשבת. לשפוך הרי אצל חסידים חמור מאוד לאבד 'משקה'. החלטתי לשוב מיד אחר תפילת שחרית לבית. שבתי קודם זמן איסור אכילת חמץ. את הקידוש עשיתי על כוס מלא 'משקה'. בזאת התחלתי את ביעור החמץ, בסעודה המשכתי ובברכת המזון ביערתי את החמץ לגמרי". ר' מנדל לייב אכן היה כלי לכך. כשהיה שותה לחיים היה פועל עליו בבחינת נכנס יין יצא סוד. היה שופך דברי תורה וסיפורי חסידים. אך תמיד היה שולט על עצמו היטב.

ר' מענדל לייב על אף גילו המבוגר נכנס לתפקיד השגת כספים עבור רשת ישיבות תו"ת, לתמימים שהיו נקלעים לאיזור שעל פי רוב הפרוטה לא היתה מצויה בכיסם היה מעניק סכומי כסף להחיות את נפשם. בקרב החסידים היה נחשב לדמות מכובדת מחמת גאונותו, וליבו הרחב.

עד שביום מן הימים נקרא להחקר במרתפי המשטרה החשאית וממנה לא חזר.

יודעי דבר סיפרו שהחקירות היו מענות רצו לסחוט ממנו שמות חסידים מסומנים אך הוא עמד בשתיקתו. עד שעלה כעס החוקרים על גדותם, אחד

מהם נטל כסא והכה אותו בעוצמה על ראשו. כך רבי מענדל לייב החזיר את נשמתו הקדושה לגנזי מרומים. הי"ד ודם שאר היהודים והחסידים שמסרו את נפשם על שמירת גחלת היהדות.

את תפקידו בהשגת הכספים נקרא ר' יונה כהן להשלים, תפקיד שמילא בו במסירות נפלאה עד שסופו היה דומה לקודמו, אף הוא נפח את נשמתו במרתפי הק.ג.ב. ימ"ש.

ר' יונה כהן

במשך הזמן התקרב מאוד לר' יונה כהן שהיה מבעלי המסירות נפש המפורסמים הי"ד בקרב חסידי חב"ד. כשבסתר מנהל את רשת ישיבות תו"ת לסניפיה. מר' יונה שמע הרבה אודות הנחיצות במסירות נפש. ומרגלא בפומיה "על מסירות נפש אין לקבל גן עדן, שכן גן-עדן מקבלים על דברים שבבחירה. והרי במסירות נפש אין בחירה חפשית, וכי כיצד שייך להתנהג אחרת".

בר' יונה היו רואים במוחש את מושג ההתקשרות - כשהיה מכריז על עצמו "איך בין זיכער אכהן!" (אני בוודאי כהן) שאלתי אותו זאת מנין לך?

"מה זאת אומרת" הוא השיב "הרי הרבי כותב לי במכתבים 'עבור יונה בן יהושע זליג הכהן' הרי לך ראייה מוצקה שהנני כהן בוודאי".

דער בוידער רב

את רבם של החסידים במוסקבה הרב ישעיה זוסיא שובאו המכונה "דער בוידער רב" העריץ מאוד וכל ימיו הפליא אותו כבקיא בש"ס עם פירושי התוספות בעל פה.

הרב מבוידע סיפר לו אשר בצעירותו למד אצל הגאון רבי אליעזר מטעלז המכונה ר' לייזער טעלזער. ר' לייזער טעלזער היה גאון עצום, עד שגדול הדור השדי חמד מכנה אותו הגאון האדיר.

ר' ישעיה זושא היה מקורב לרבו זה ונחשב בין התלמידים החשובים. ובהיותו קרוב כל כך לא הסתיר ממנו רבי אליעזר את אשר הסתיר מאחרים. פעמים רבות ראיתי את רבי -סיפר הבוידער רב- לומד בסתר את הלקוטי תורה ותורה אור של אדה"ז. וכשהיה נכנס אליו מי מהבעלי בתים היה תיכף מסתיר ר' אליעזר את הספר, שלא לעורר את תמיהתם.

בהיותי בחור -המשיך לספר- נשארתי גם בשמחת תורה בישיבה והחלטתי לגשת ולהשתתף במנין של הבעלי-בתים שם ציפיתי להשתחל בין הקרואים ולקבל עליה לתורה כנהוג בתפוצות ישראל. אך הבעה"ב היו די מגושמים ולא שתו ליבם לבחורים שאצלם, כך שנשארתי לאחר קריאת התורה בלא עליה. הייתי שבור בקרבי, סוף סוף לא כל אחד חווה הרגשה זו לעבור את שמחת תורה בלא עליה לתורה. נכנסתי לראש ישיבה בבכי. כשראה את פניי הנפולות, ועיני הדומעות שאלני לפשר הדבר; הרי שמחת תורה היום. שפכתי בפניו את ליבי. אך רבי אליעזר ביטל את רגשותיי בהנעת יד - נו, בעלי בתים זיינען ואס זיי זיינען (כלומר אין לך לקחת ללב מהתנהגות הבעה"ב הם שוים את מה שהינם). ואז מזג לי כוס גדולה בוודקה. והורה לי לרוקן את הכוס. עשיתי כמצוותו, ואז אמר לי נו, זה היה התיקון שלך במקום העליה לתורה. הבודע רב היה מראשי המתוועדים במרינה ראשצ'ה, הוא ידע לקחת לחיים, והיה מה לשמוע כשיצא סוד.

עובד למחייטו

ברוסיה הסובייטית כדי להתקיים היה על כל אחד למצוא איזה הכנסה, רק כך יקבל את התלושים לקבל את מכסת הלחם שלו. וכך בנוסף לחיים הרוחניים היה גם צריך לדאוג לפרנס את עצמו קמעה. הרב זלמן לייב שהיה גיבור, לא בחל אף בעבודה קשה. בתקופה הראשונה עבד כפועל בנין, ולאחר משך זמן מצא פרסה קלה יותר משרת שומר בא' המפעלים. משרה נוחה ליהודי שומר תורה ומצוות. עבודה המקלה על שמירת קדושת השבת, וזמני התפילה. מאחר שלא דרשה פעילות מיוחדת אלא להיות נוכח בשעות היום.

בדרך כלל היה משתדל להתחמק מלעבוד בשבתות, אך גם בהזדמנויות שלא מצא דרך להימלט מהעבודה היה נמנע מחילול שבת - הוא היה הולך מהלך רב רגלי ועוד קודם השבת היה מסדר את כל הדברים שעיי"ז לא יצטרך להם בשבת. בזמן מסוים כשכבר הבחינו בכך בעלי בית החרושת - עשו אסיפה לשקול את פיתוריו, ואף להענישו ע"י הלשנה למשרדי המשטרה שאינו עושה מלאכתו כראוי. כי כל המפעלים שייכים לממשלה, והרי זה נחשב למעילה בכספי הממשלה.

הבעה"ב שהיה יהודי ישר, והרב זלמן לייב מצא חן בעיניו, ביטל את התלונות נגדו. ואף אמר: "אם כל חטאו בכך שהוא שומר על דתו, יחד עם

דאגה ששום נזק לא יצא לבית החרושת - אין בכך כלום" ובכך סגר את ה"תיק" נגדו. אח"כ התברר שיש לו אף התחייבות מסויימת לחסידים. כשהזכרתי לו שאני משתייך לחסידי חב"ד סיפר לי שכרצו לגייסו בבחרותו ניגש אביו עמו אל אדמו"ר הרש"ב קיבל את ברכתו ובאופן פלא הצליח לקבל 'פטור'.. ואף ידע לספר על מופתים שארעו עם חבריו.

קפיצה לרכבת

על נס שאירע עמו בקשר לעבודתו שם, היה הרב זלמן לייב מספר: "מאחר שהמפעלים בברית המועצות הם היו ממשלתיים, החוק היה שאדם העובד בו הוכרח לדייק בזמן. ולא, יענש כמועל ברכוש הלאומי. הכלל היה שמאסר עלול כבר להגיע על איחור של 20 דקות, וכל דקה ודקה מצטרפת לחשבון. אני הייתי מאוד מקפיד לצאת ממרינה ראשצ'ה זמן ניכר קודם לכך כדי שאוכל 'לתפוס' את הרכבת המובילה למקום עבודתי ולשם כך עלי לקחת טרמוואי (חשמלית) עד לתחנת הרכבת.

באחד הימים למדתי בשו"ע אדמו"ר הזקן, היה זה שו"ע פורמט קטן הוצאת ז'יטומיר, ולא שמתי לב לשעה המתאחרת. כשכבר תפסתי את עצמי היה זה זמן קצר לפני צאת הרכבת. אילו אני מאחרו יהיה עלי להמתין לרכבת אחרת, שתגרום לי לאיחור גדול עד שאגיע לעבודה.

הרמתי את רגלי והחלתי לרוץ, כשתוך כדי כך אני מניח ידי על השו"ע שהיה מונח בכיסי, ומבקש - "רבי, בעבור התורה שלכם התעכבתי, כעת תעשו עבורי נס". ואז אני רואה את החשמלית "טרמוואי" כשהיא מגיעה והולכת לחלוף על פני לעבר התחנה, שעדיין רחוקה ממני. באופן זה ודאי היא תצא משם קודם שאגיע.

ואז אירע הנס; איזה 'שייגץ' מגודל נטל גוש שלג ענק והשליכו לעבר הפסים, ה'קטר' הוכרח להאט על מנת לרמוס את הגוש באיטיות. ניצלתי את ההזדמנות וזנקתי לתוך החשמלית תוך כדי נסיעתו המאטת. אכן אדה"ז דאג לי.

עמידה בנסיון

על-אף שעבודתו הקלה עליו, בכל זאת נשאר הצורך בעמידה איתנה כנגד נסיונות שצצו בדרכו.

על א' מהם סיפר: "פעמים רבות היתה משמרתי חלה בשעות הלילה, כך שבבוקר היה מחליפני אחר. וכשיצא המשמרת בשבת היה עלי לסדר את כל הנצרך לשבת - מבעוד יום, הדבר החשוב ביותר היה השעון. שעון המפעל היה גורם חשוב בהשלטת הסדר. מאחר ובבוקר בשעת תחילת העבודה כולם מוכרחים להתייצב, המאחר 20 דקות צפוי לשנה מאסר, שכן המפעלים ממשלתיים, והמאחר מועל בכספי המדינה. וכיצד יודעים מי מאחר כשעדיין אין מצוי השעון על היד - עומדים וצופים בשעון המרכזי של המפעל. ותיכף אחר הצלצול של השעה שמונה מתחילים לדווח על המאחרים.

מובן שהשעונים הרוסיים לא היו אלקטרוניים, אלו היו עובדים על קפיץ, שאותו צריך למתוח בכל יום להפעילו למשך יממה. וכשחלה המשמרת בליל שבת הייתי מקפיד למתוח את קפיץ השעון בערב שבת.

באחד מלילי שבת השעה לערך ארבע לפנות בוקר, עודני רתוק לביתן השמירה, מביט אנה ואנה, לפתע חדר משהו לתודעתי, קפצתי כנשוך נחש. אוי, שכחתי להפעיל הערב את השעון. ליבי החל לדפוק בחזקה, מה אעשה הרי דברים קל וחומר, מה אחד המאחר עשרים דקות צפוי למאסר, מי שגורם לאיחורם של כמה וכמה, ועוד כתוצאה משמירת מצוות על אחת כמה וכמה. תיכף עשיתי החלטה, אינני מחלל שבת, ולו אף בדרך שאפשר למצא לו היתרים, ויהי מה.

הגיע הבוקר ובקרוב הפועלים "שישו ושמחו" השעון לא עובד, אין צלצול, אף אחד אינו ממחר לעבודתו. הפועלים ניגשים וטופחים לי על השכם; "זלמנו'בקה כל הכבוד, בכל יום תארגן לנו את זה".

אני ציפיתי למחליפי הגוי שהוא יסדר את הנדרש. כשהגיע, שלח אותי למשרד הכללי - קוראים לך שם בדחיפות.

כשהגעתי למשרד נעמדתי בפינה בשקט מוחלט. בחדר ישבו חברי ההנהלה שפנו אלי: "הנה החתול מצטנף לו בפינה, בלא לדעת מי אכל את הגבינה". שתקתי.

ואחד מהם ממשיך: "מה חושב הינך, שאיננו שמים לב להנהגתך, עוקבים אנו אחר כך בשבע עיניים, בכל פעם אתה מסדר את השעון קודם השבת. במשך השבת אינך עונה לטלפונים. כשמגיעים משלוחים, אינך חותם עליהם, ועכשיו עושה אתה 'קונצים' עם השעון.

איננו יודעים מה לומר לך - אילו היה זה אדם אחר, כבר מזמן היה רוקד לו עם הדובים הלבנים. אך בקשר אליך איננו מבינים, בכל פעם שחפצים אנו לערוך כנגדך דו"ח, נוקפים אותנו יסורי מצפון עזים ובלתי מוסברים שאינם מניחים לנו לסיים זאת, וכעת לך לדרכך. אמנם דע שהגיע הזמן להיות בן אדם".

אני מיהרתי לבית הכנסת לתפוס את המנין, כשאני מודה לקב"ה על ניסיו שבכל יום.

כשתהיה כמותו...

במפעלים הגדולים היתה התנהגותם של העובדים מדווחת למשטרה, לשם כך אף היה להם נציג קבוע במפעלים רבים, שהיה ממונה על קביעת העונשים לאויבי החוק המאחרים קמעה לעבודת או מתרשלים באופנים שונים.

באחד הפעמים שקצב המפקח עונש לעובד מסויים, התלונן אותו פועל מדוע מתנהגים ב'איפה ואיפה' מה הפרוטקציות לבחור היהודי זלמינובקה - כך היה מכונה ר' זלמן לייב - הוא הרי מזלזל הרבה יותר בעבודתו בשבתות ובחגים וכיוצא בזה.

ענה לו המפקח כשתהיה כמותו אף לך אמחול.

למה כוונתכם? התעניין הפועל.

אתה עם חבריך מבלים בכל עת אפשרית באופן מופקר, ואילו הוא בורח מכל הבילויים הללו, ואינו מתקרר לחברתכם.

הוא הרי מטומטם. אמר הפועל. ולכן איננו מבין את 'ערך החיים'.

אתה עצמך אמר שהוא מטומטם - המשיך המפקח - אז כיצד אתה רוצה שאענישו. אתה פיקח, מגיע לך עונש על הזלזול בעבודה.

בברית הנישואין

במז'יבוז' הרחוקה על ציון הבעש"ט עומדת ומתפללת הנערה רייזל בת ר' חיים בנימין ברוד שהגיעה לפרקה שתעמוד לה זכות הצדיק למצוא בן זוג. אך בנוסף מתנה תנאי, דווקא לתלמיד חכם משתוקקת היא להינשא. - ככל פעם כשדבר מעיק על ליבה של רייזל שנולדה וגדלה בעיירה זו סרה אל האוהל הקדוש ציונו של הבעש"ט הקדוש.

ואכן "הכל-יכול" המזווג זיווגים מזמן את משפחתם למוסקווא הבירה, עיר שבה אביה ר' חיים בנימין היה מבקר לעיתים תכופות. שם מציעים לה בחור ירא שמים, ותלמיד חכם מופלג, ובנוסף חסון וגיבור.

מיד כשנתן בו ר' חיים בנימין את עיניו, הבין בערך ה'מציאה' שלפניו - מצידו השידוך כבר היה סגור.

הנערה רייזל נולדה בעיירה מז'בוז' להוריה ר' חיים בנימין ברוד כבתם הבכורה. ר' חיים בנימין היה יליד פולין, שנמשך בשחר נעוריו לתורת ברסלב ועקב כך הפך לחסיד ברסלב נלהב. הוא עצמו היה טיפוס מלא בשמחה, המושג "חייב אדם לברך על הרעה כשם שהוא מברך על הטובה" היתה לגביו שגרת חיים באופן הטבעי ביותר, בהיותו בעל יסורים, עקב 'עקשותו' בקיום המצוות מצא עצמו מחוסר פרנסה ולא אחת רעב עם בני משפחתו לפת לחם. ולמרות זאת לא התרעם ולא נפלה רוחו. השמחה שכנה אצלו באורח קבע בבטחון מלא בבוא העולם. כשהיה משמח אחרים ודואג לצורכיהם לא היה שייך לתאר שהוא עצמו מחוסר כל, נע ונד, מלווה ביסורי גוף ונפש.

בעיירה מז'בוז' נישא לזוגתו מרת שלימה רבקה ע"ה נכליס, בת לר' נפתלי הרץ נכליס בן למשפחה וותיקה ומיוחסת, מצאצאי המקובל הגדול רבי שמשון מאוסטרופולי. אביה נהרג על קידוש השם ביום הכפורים בשואה האיומה עם כל יהודי מז'בוז'.

ר' חיים בנימין לא שהה במקום אחד, תקופה ניסה את מזלו בעיר אומן. לאחר מכן במוסקווא וגלילותיה, פעמים להשיג כמה פרוטות שיספיקו לפת לחם לילדיו. ופעמים פשוט כדי להסתתר מעיני ה'משטרה החשאית'. וכך יצא לו להכיר את חתנו לעתיד.

על השגת 'המימון' לחתונת ביתו, מספר בנו ר' יחזקאל ברוד ע"ה בזכרונותיו שהדפיס בספרו 'אור חסידי בחושך הסובייטי': "זה היה בימים שבעליית הגג של בית הכנסת מרינה רושצ'ה הסתתרו שלשה צעירים ולמדו תורה. אחד היה ר' זלמן לייב אסטולין, השני היה ר' נחמיה ליס ע"ה, ועוד בחור אחד. הם ישבו שם יומם ולילה ועסקו בתורה. יהודים טובים ובהם אבי כלכלו אותם.

יום אחד בא אבא לר' זלמן סודקביץ שהיה בעל אמצעים, וביקש את עזרתו. "יש לי הצעת שידוך טובה עבור הבחור נחמיה ליס" אמר. "אנו זקוקים לדירה בשביל הזוג הצעיר. בהשגחה פרטית יש כעת הזדמנות לקנות שתי דירות-חדר בבנין שר' ישראל קוק בונה והוא מעוניין למכור אותם ליהודים

יראי שמים. דירת-חדר עולה עשרת אלפים רובל. אם אגייס את הכסף הזה נוכל לערוך חתונה לבחור ולהקים בית בישראל".

ר' זלמן התחייב מיד לשלם את מחצית הסכום, חמשת אלפים רובל, אבא היה מאושר ואמר שילך לעוד כמה יהודים ויגייס את השאר.

ואז אמר פתאום בראש מורכן מעט: "האמת היא, שאני רוצה מאוד את זלמן לייב חתן לביתי, ואני זקוק לדירה גם עבורם, אבל אני רואה בזה שאלה אם מותר לי לקחת למטרה זו מהכספים שאני מגייס עבור נחמיה ליס..."

ר' זלמן סודקביץ עמד משתומם למראה היהודי שבראש ובראשונה דואג לבחור זר, ורק אחר-כך מגלה כלאחר יד שבעצם הוא עצמו זקוק לעזרה כדי להכניס את ביתו לחופה. בו במקום הודיע לו כי הוא מכפיל את סכום תרומתו ונותן לו עוד חמשת אלפים רובל למען נישואי ביתו.

ר' זלמן הציע לו לומר לאנשים שהוא אוסף כסף לשני חתנים וכלות, ואחד החתנים הוא נחמיה ליס, וכך לא תהיה שם שאלה...

העצה מצאה חן בעיני אבי וכך עשה. ואכן כעבור זמן קצר נערכו שתי החתונות בהפרש של שבוע ביניהן".

תקופה זו היתה קשה במאוד לחסידי חב"ד, שנים אלו נקראו השנים השחורות, ר' זלמן לייב נוכח לראות את כח המסירות נפש של גדולי חסידי חב"ד כפי שמתבטא במעשה בפועל. בשנת תרח"צ נאסרו חסידי חב"ד רבים שעד אז הסתתרו בעיר הבירה, שם שיערו יקשה על הבולשת להתחקות על מעשיהם מחמת ריבוי האנשים הדרים בבירה. חלק מהחסידים שנאסרו לא זכה לראותם שוב, הם נהרגו במרתפי הק.ג.ב.

על אחת הדוגמאות למסירות נפש אף בזמן חשוך זה שהתרשם רבות היה מר' ישראל נעוולער, ר' ישראל נאסר אף הוא באותה שנה. במשך חודשים ארוכים נחקר ועונה בבית הסוהר. משפחתו ניסו לעשות כל מאמץ לשחררו, עד שאחד מקרובי המשפחה נתן רעיון - שבנותיו שעד לאותו יום לא הלכו ללמוד בבית הספר הממשלתי, דבר שהכעיס מאוד את השלטונות, יתחילו לילך לבית הספר, וכמובן רק בימות החול. כך שאנשי המשטרה החשאית יבחינו כי הם עושים מאמץ ללכת לקראתם, יעזבוהו לנפשו. היה זה בחודש אלול שאכן ביתו החלה לילך לבית הספר. הדברים עשו פרי ואכן הוא שוחרר לביתו שם קבלוהו בשמחה רבה.

בימי חודש תשרי שוב התעכבה הבת בביתה שכן עדיף להחסיר כל החודש, מאשר בכל יום או יומיים כשחלים החגים להחסיר ולעורר תהיות בכל פעם מחדש. כשעברו החגים ולא נשאר תירוץ מיוחד התארגנה הבת ללכת לבית הספר. אביה ר' ישראל מביט בה בתמהון ומתעניין לפשר מעשיה.

אני הולכת לבית הספר. היא משיבה.

את לא הולכת לשום מקום. פוסק אביה.

הבת החלה להסביר לו שכבר הלכה כמה פעמים ורק בזכות זה הוא השתחרר מבית הסוהר.

כששמע ר' ישראל את דבריה ענה לה: אם כן אני חוזר מיד לכלא ומבקש להאסר - את לבית הספר לא הולכת. ובכך חתם את הדיון.

מסכת חיים מרתקת עבר ר' זלמן לייב בשנים שלאחר מכן, עת פרצה המלחמה גוייס לקרב, שם נשלח לחזית המכרעת ביותר בכל מלחמת העולם השנייה שהטתה את הכף לטובת בעלות הברית, חזית סטלינגרד. על הנסיונות ומסירות נפשו על קוצו של יו"ד ניתן לקרוא בספר תולדותיו. שם גם נפצע ברגלו וחזר לביתו כנכה מלחמה, להלן סיפור פציעתו.

הצללה ופציעה

הערב מביא עמו חשיכה לעולם. באיזה חור נידח, יושב לו ר' זלמן לייב. בדיוק הלילה היא המשמרת שלו לשמור על מצבור הנשק. יושב לו על הקרקע תחת כיפת השמים בסמוך לפתח ה'בונקר'.

תפילת ערבית כבר סיים. מהרהר לו בדברי תורה החקוקים בזכרונו, והנה אט אט שוקע הוא בשינה. אכן השינה היא מצרך נדיר בעת מלחמה, ופעמים שהיא באה ותובעת עלבונה - להזכיר לאדם את נחיצותה. ראשו בין ברכיו שעון על רגל שמאל, תרדמה גדולה נופלת עליו כשבעיצומה חוזה הוא בחלום.

והנה בחלומו מוצא הוא את עצמו במקום חשוך. לאט לאט מתבהר לו המקום בו נמצא - בור עמוק, ואינו יודע כיצד להיחלץ ממנו. מביט אנה ואנה, כשלפתע קול מוכר מצלצל באזניו; שומע הוא את קול רבו, ר' אליהו הכהן, אותו רב "סגי נהור" שהיה עוזר לו כל כך בקטנותו, כעת הרב הגיע לגמול ולעזור לתלמידו.

- "מה לך בבור עמוק כל כך" שומע את רבו שואל.

- "אינני יודע, אלא שאין ביכולתי לצאת מכאן" עונה לו ר' זלמן לייב.
 - מביט ר' זלמן למעלה ורואה את רבו בבירור, מושיט לו את ידו ואומר:
 "תפוס את ידי, אני אעלה אותך".

ר' זלמן לייב תופס את היד, והנה היד מושכת אותו בחזקה לכיוון מעלה, אך מה זה, לא רק בחלום, אף בהקיץ ראשו מתרומם במהירות מעלה בעקבות רבו.
 "בום" אדיר מרעיד את הסביבה, מטוס גרמני הנחית פגז סמוך לרגליו, שהתפוצץ בקול רעש איום, רסיסים חדרו בעצמה ברגלו השמאלית כאב עז פלח את בשרו, ההרגשה כאילו הרגל נקרעת מגופו - הרסיסים פגעו בדיוק באותו מקום שממש כרגע קודם לכן ראשו היה מונח. לא היה לו עדיין את היכולת להתבונן מה היה קורה אילו... את זה הבין אח"כ. כעת שכב שותת דם, ומחוסר הכרה מחמת הפציעה והכאב.

כשהגיעה המשמרת הבאה, החייל המחליף הזעיק מיד עזרה, הרב זלמן לייב הובל מיד אל בית הרפואה במוסקווא, שם החל מסלול ארוך וקשה של טיפולים.

"בעצם" היה הרב זלמן לייב מסכם את קורותיו אותו לילה "לא רק השרדותי בחיים היה נס גלוי. אף בפציעה יש לראות את הצד החיובי שבו, אף הוא מבחינת נס. אילו הייתי נשאר בפלוגתי מסופקני מאוד אם הייתי זוכה אף אז לחזור למשפחתי, כל יום היה זה הסתכנות עצומה, אינני בטוח שרבים מעמיתי החיילים חזרו לבתיהם לאחר המלחמה". אף מבתי אנ"ש היו רבים שגויסו למלחמה ונשותיהם נשארו עגונות לעולם. פציעתו היתה בשיא הקרבות, בחזית תוך קו האש. היו עוד הרבה חוויות מסוכנות שנחסך ממנו.

בתחילה גילו הרופאים חריצות מיוחדת בניסיון להחזירו למצב הרגיל, לא מאהבת מרדכי עשו זאת, אלא משנאת מרדכי, הם עצמם הסבירו לו: "מה אתה חושב לעצמך יהודון, החיילים הרוסים ילחמו בחירוף נפש ויפלו שם כמו זבובים, ואתה לעומתם תתפנק לך בביתך. אל תדאג, אנו נעשה הכל שתחזור לחזית" אפשר כבר לתאר איזה נוחות הרגיש עם רופאים כל כך 'אדיבים'.

כבר בתחילה שהגיע לבית הרפואה חשדו אנשי הצבא שמא כל הפציעה מבוזמת, שכן כך היה דרך המשתמטים שמעדיפים לפצוע את עצמם בגפיים, מאשר להסתכן בסכנת חיים. אך הממצאים שללו מיד את האפשרות, כך

שבעוד שכמעט כל החיילים שבפלוגתו מצאו את מותם בחזית סטלינגרד המדממת, ניצל הוא הודות לפציעתו.

עשרות שנים נוספות נאלץ לשהות בברית המועצות, שם התגורר בקהילת חב"ד בעיר טשקנט, ונחשב אחד מדמויות הפאר של חסידי חב"ד. בטוב ליבו אף סייע לחותנו ר' חיים בנימין ברוד חסיד ברסלב נלהב, לשמור על הקיבוץ בימי ראש השנה, עם היותו חסיד חב"ד ראה את מסירות נפשו של חמיו לארגן ולו מנין יהודים לשמור על רצף הקיבוץ שלא יפסק. כל יהודי אוקראינה נהרגו על ידי הגרמנים ימ"ש, וכך מעיר מקלטם באוזבקיסטן הרחוקה נסעו כשבוע ימים לכל צד מנין מצומצם לשהות בראש השנה במחיצת רבם. כך גם דאגו לשמור על בעלות החסידים על מקום הציון באומן.

למרות פציעתו שהקשתה עליו מאוד את הטילטולים הצטרף ר' זלמן לייב לאותו מנין שארגן חותנו בסודי סודות כדי שאכן המנין יתקיים.

בשנת תשכ"ז זכו לצאת מעמק הבכה לארץ הקודש.

עם גדולי התורה בבני ברק

מיד לאחר שהגיע ניגשו רבים לראות את המחזה המפליא - יהודי שהגיע מעמק הבכה, מקום בו אסור ללמוד - ולמרות זאת למדן גדול, ומדקדק בקלה כבחמורה. ר' זלמן לייב לאידך ביטל את עצמו, הוא פשוט לא הבין מה רוצים ממנו. וכי איך היה שייך אחרת. בהקשר לכך ניגש אליו גיסו (אף הוא נשוי לביתו של ר' חיים בנימין ברוד) הר"ר יעקב גלינסקי המפורסם כמגיד מישרים וניסה למנעו מלומר תמיד "איך בין אפראסטער איד" (הנני יהודי פשוט) מילים שהיו שגורים בפיו. תוך כדי שהוא מכין אותו לאתאקלמות ולכללי החברה החדשה: "תשתדל שלא לומר לכל שהנכם יהודי פשוט, כאן זה לא רוסיה, עלולים עוד להאמין לכם". אך ר' זלמן לייב הגיב בפשטות "ומה הבעיה? זה אכן כך".

בבני ברק התחבב במהרה על הדמויות הבולטות ב'עיר התורה' ויצר קשרים חזקים עם גדולי התורה בעיר שמאוד חיבבהו. הרב יוסף שלמה כהנמן ראש ישיבת פונוביז' היה נהנה לשוחח עמו בדברי תורה, מספר על כך בנו דוד: "מידי פעם הרב כהנמן היה שולח מונית להביאו למשרדו, שם היו משוחחים כמה שעות בדברי תורה וכשסיימו היה דואג להשיבו לביתו. במשך הזמן זה נעשה לקביעות שפעם בשבוע מפלפלים בלימוד"

הרב ר' זלמן לייב היה חוזר בפניו אף מסיפוריו, ומפנינו בפרשיות התורה, הרב כהנמן נהנה מאוד לשמוע זאת. פעם כשאמר בפניו את הפירוש של החיד"א על הפסוק וה' אמר המכסה אני מאברהם (לקמן בחלק הפירושים) שמח בדבריו כל כך עד שקם ונשקו על ראשו.

אף הסטייפלער הרב יעקב ישראל קנייבסקי קירבו במאוד, בתקופה זו היה הרב זלמן לייב מתפלל עמו באותו בית הכנסת. כשנוכחו לעמוד על גדולתו בתורה היה הסטייפלער ניגש אחר התפילה לדבר עמו בלימוד. ובכלל כשהיה ניגש אליו ר' זלמן לייב, היה הסטייפלער נעמד לכבודו, והיו מתווכחים מי ישב ראשון, כל אחד כיבד את השני.

אף עמו - מספר בנו ר' דוד אסטולין - היה משוחח בקביעות בדברי תורה, הר"ר יעקב ישראל קנייבסקי נהנה במאוד מחברתו, וביניהם נוצר קביעות בלימוד, מידי כמה ימים היו מעלים סוגיות שונות שבהם היו דנים בלהט.

אף את הבר-המצוה שלי כיבד מנוכחותו, ובנתינת דורון דרשה.

"פעם כשהיה הסטייפלער עטור עדיין בטלית ותפילין" סיפר ר' זלמן לייב "התאספו סביבי כמה מהאברכים ובקשו לשמוע דברי תורה. היה זה בשבוע של פרשת ויקרא ואמרתי להם מהספרים הקדושים הנאמר על המילים המסיימות את הפרשה "לאשמה בה" שהם ראשי תיבות של המילים "לא- ל אשר שבת מכל המעשים ביום השביעי", ומלמד שכששומרים את השבת נמחלים ה"לאשמה בה" החטאים (ראה שבת קיח, ב - כל השומר שבת אחת כהלכתה נמחלים לו עוונותיו). השתדלתי לדבר בקול נמוך שכן ידעתי שאין הסטייפלער מחבב "ווערטלעך" שאינם מיוסדים על הש"ס ופוסקים. אך דוקא בפעם זו הוא שמע ממקומו על המדובר, ניגש אלי ובקשני לשוב ולומר את הראשי תיבות. בלא אפשרות להשתמט חזרתי לו על הדברים. כששמע זאת הודה לי במאוד ואמר לי "שימחת אותי בדברים אלו, מאחר שזמן רב הטרידני הכיצד פרשת ויקרא מסתיימת במילים "לאשמה בה" היפך הכלל שמסיימים בטוב, אך כעת תירצת על קושייתי, שאין זה מדבר על אשמה אלא להיפך על שמירת השבת.

בנו הגאון הרב חיים קנייבסקי אף שוחח עמו פעמים רבות ומרוב התרשמות מאישיותו שלח את בנו שילמדו אל הר"ר זלמן לייב בזמני ההפסקות שלהם. ואף הגיע לנחמו כשישב שבעה בפטירת זוגתו הרבנית רייזל ע"ה.

חתנו הרב הגאון אברהם מענדל פרידלנד מספר כי הגאון הרב חיים קנייבסקי כאות להערכתו לחותני היה ניגש אלי ומקדים לי שלום בכל עת שהיה רואה אותי לאחר נישואי בעת שביקרתי בבית חותני.

תלמידיו למשפחת אדלשטיין הגאונים הרב גרשון שליט"א והרב יעקב ע"ה שמרו עמו על קשר הדוק שנמשך לאורך השנים הבאות. היו מבקרים אצלו. משתתפים בשמחות, שולחים לחגים ממוצרי החג. ממש הרגישו כמשפחה אחת.

מוסיף לספר חתנו הרב אברהם מענדל פרידלנד הרבנים הגאונים לבית אידלשטיין ראו בחותני כרבם, ובכל אחד מג' הרגלים הקפידו לקיים את ההלכה של 'חייב אדם להקביל פני רבו ברגל', והגיעו לביקור בביתו בערב החג או בחול המועד.

בערבי פסח היה נוהג הר"ר גרשון להביא ר' זלמן לייב מהחרוסת שהכין בעצמו.

את הערכה אליו ניצל ר' זלמן לייב בעד אהבת ואחדות ישראל. כשדמותו מעידה על הכח הנצחי של התורה תוך שהוא מואר בתורת החסידות המגלה את הכוחות הנעלמים שבנפש ונותנים את היכולת להמשיך ביהדות אף במקומות החושך. מי מהמדברים עבר את הנסיונות שחסידי חב"ד עברו ויכל להם. די היה לראותו בלבד כדי למנוע דיבורים נגד חסידי חב"ד שאף הוא נמנה עליהם.

אף אם היה ניגש מישהו ומנסה לומר משהו נגד החסידים, היה ר' זלמן לייב עונה, כדרכו בנחת, לא מתווכח, לא מתלהם, הדברים הם מאוד פשוטים כשיוצאים מפיו, ובכך אף חודרים ומתקבלים אצל השני.

לדוגמא מספר ר' זושא פרוס: "היה זה בתקופה בה היו 'אינשי דלא מעלי' שניסו להחדיר בקרב הציבור בכלל ובפרט בקרב הציבור הליטאי, רעל וארס נגד חסידי חב"ד. בבני ברק היה זה מורגש הרבה יותר מאשר במקומות אחרים. בזמן זה ניגש אל מורי הרב אסטולין אברך ליטאי בטענה: הכיצד אדמו"ר הזקן אומר שבדורנו העבודה העיקרית היא עבודת התפילה, וצדקה. בה בשעה שבגמרא מובא שלימוד התורה הוא העיקר ואף דוחה חיוב תפילה.

הרב זלמן לייב לא התבלבל, ומי שמכיר אותו יודע שהיו לו תשובות לכל דבר. תשובות פשוטות שדחו אף את השאלות הגדולות ביותר. וענה לו

בחיוך: הרי ה'חפץ חיים' מבאר את דברי הגמרא שרק מי שתורתו אומנותו פטור מתפילה, אך מי שאין תורתו אומנותו אין הוא בגדר זה. וה'חפץ חיים' ממשיך לבאר מי נחשב 'תורתו אומנותו' מי שאינו מפסיק בלימודו לדבר לשון הרע... אותו אברך הבין את העקיצה, מוטב לעסוק בלימוד בפועל במקום לדבר בגנות ישראל".

מספר בנו ר' דוד אסטולין כשהגענו לבני ברק שלח אותי אבי ללמוד בישיבת פונוביץ, נהגתי להביא שיחות של הרבי, אך היו קומץ בחורים קנאים שנטלו ממני אותם ואף קרעו אותם. סיפרתי לאבי והוא בכאב לב טילפן להרב גרשון אדלשטיין, שכבר אז שימש כא' מראשי הישיבה, והתלונן על כך. הרב גרשון הבטיח לבדוק את הנושא. ואכן בפעם הבאה שהבאתי את השיחות הוא שידע על כך בתיאום מראש נעמד בצד צופה על המתרחש. ואכן כשנוכח לחזות בעצמו במחזה, נזף מרות בתלמידים. לא התקבלו אצלו הסבריהם שאלו הם דברי חסידות: "אם אינכם רוצים ללמוד בזה אל תלמדו, אבל למה לקרוע?"

מקורב להרב ר' יעקב לנדא

בבני ברק הכיר את רבה של העיר הרב ר' יעקב לנדא מתלמידי אדמו"ר הרשב"ב ומהמקורבים הגדולים לבית הרב ומני אז הקשר שנוצר התאדק, המפגשים ביניהם היו לעיתים תכופות. הרב זלמן לייב היה מקפיד מדי שבת בשבתו לאחר סיום תפילת שבת בבית כנסת חב"ד ברחוב אברהם לעבור דרך ביתו של הרב. כשהיה נכנס על פניו של הרב היתה עולה נהרה מיוחדת. ומיד מגיש בפני ר' זלמן לייב כסא והולך להביא את הגביע והיין לעשות 'קידוש', לאחר מכן נשפכו שם אימרות וסיפורי חסידים וברובם דברים שהרב לנדא עצמו היה עד להם.

אף בשנותיו האחרונות ממש שהקימה היתה קשה עליו היה הרב יעקב לנדא קם מכסאו ומושיט כסא לעבר ר' זלמן לייב, בלא לתת לבניו לעזור לו בזה.

הרב לנדא היה בקירוב הדעת עם הרב זלמן לייב והיה פותח בפניו את 'אוצרותיו' זכרונות מבית הרב. על האופן בו היה מבקש הרב זלמן לייב שיגולל בפניו את זכרונותיו סיפר: הרב לנדא היה מגיש לי 'משקה' ומוזג כוס מליאה, לאחר שהייתי אומר 'לחיים' כדבעי קיבלתי אומץ ואמרתי לו - "ספרה נא לי את הגדולות אשר עשה אלישע", פניו היו משתנים מלבן לאדום

וחוזר חלילה, מרוב ההתקשרות והביטול שלו לרבי רש"ב, והיה מתחיל לספר מנפלאות הרבי".

ועוד אמר לי הרב ר' יעקב לנדא שהרבי רש"ב החשיבו כרב החצר, ומרגלא בפומיה של הרבי אליו: "א רב ביסטו, נאר אשטאט האסטו נישט" (אתה כבר רב, אלא שעיר אין לך) והייתי אומר לו נו, ובני ברק היא העיר שהרבי נתן לך.

הרב לנדא היה אומר: ניתן לראות כמה תופס מקום תנועה של יהודי בשמים, שכן בראש השנה 'מלאכים יחפזון, וחיל ורעדה יאחזון' ובפועל נכתב סימן שלם בשולחן ערוך על המאכלים שיש לאכול בליל ראש השנה, ומה הם מסמנים. בשעה שכל העולמות העליונים רועדים תופס מקום פרטי האכילה של היהודי.

אצל אדמו"ר הרש"ב - היה הר"ר יעקב לנדא אומר - ראש השנה היה נורא, ומראהו של הרבי היה איום. אבל יום כיפור היה לגמרי אחרת, הרבי היה הרבה יותר רגוע. לאחר תפילת מוסף נוהג היה הרבי ללמוד לעצמו איזה קביעות, או לשוחח בלימוד עם אחד מהמקורבים.

פעם אחת החל מפלפל עימי בדיני קרבנות מוספי יום כיפור, ופרטי הקרבנות של אותו היום. הדיבור התארך וכבר עבר הזמן המיועד למנחה, ובתוך כדי הדיבור נשמע נקישות בדלת, היה זה מי מהגבאים שרצה לעורר על זמן התפילה. אך הרבי לא שת ליבו לזה, ואמר - שידפקו, שידפקו... וכך התעכב עד לסיום הענין.

על מעורבותו של הרב לנדא בבריאותו מספר ר' זוסיא פרוס: בשנת ה'תשמ"ה חלה הרב זלמן לייב ונחלש מאוד, לאחר שהושפז בבית הרפואה 'בילינסון' ערכו לו סדרת בדיקות שבהם גילו אצלו אבנים בכיס המרה. הוחלט בקרב הרופאים על עריכת ניתוח להוצאת האבנים.

המשפחה כתבו לרבי, שתיכף שלח תשובה חזרה שיעשו כעצת המרא דאתרא. מיד כששמע הרב לנדא את תשובת הרבי החליט לבא לבית הרפואה. אני - ממשיך ר' זושיא לספר - הבאתיו ברכבי יחד עם בנו הרב אליהו לבית הרפואה, שם פסע לאורך הפרוזדורים והמסדרונות עד שהגענו לחדרו של הרב זלמן לייב.

כשנכנס ביקש תיכף להביט בממצאי הבדיקות, כשהגישו לו, עיין בהם וגילה בהם בקיאות רבה, כשהוא עובר על כל פרט, שלאדם מן הצד נראה כמילות צופן. בעפרונו סימן על כמה מהדברים כשבסיום הקריאה 'פסק' שאין בית רפואה זו מתאימה עבורו, כפי שהוא רואה אין הם מתמצאים היטב בבעיה. צריכים להעביר אותו תיכף לבית הרפואה תל השומר אל פרופסור 'בן ארי'.

כולם נכנסו ללחץ, אחרי זמן מסוים שכבר נמצא כאן, וכבר מכירים את הרופאים והאחים. כך פתאום לעבור מקום, כשר' זלמן לייב עצמו מחובר למכשירים רפואיים.

זוגתו הרבנית רייזל פנתה אל הרב "מפני מה צריכים לטלטלו ולהטרידו, אפשר לעשות כאן את הטיפול".

הרב לנדא שהיה ידוע כבעל דעה מוצקה, בתוקף דעתו הכה במקלו על הרצפה כשהוא אומר בלהט: "און איך זאג אז מ'דאף עם גלייך פירן אין תל השומר", (ואני אומר שתיכף יש להעבירו ל'תל השומר'). ובכלל אל לכם להתערב. אמר כמרמז שהיות שניתן לו הכוח מהרבי להכריע אין לאחר זכות לערער על כך.

אנשי הצוות הרפואי כששמעו את הדרישה הרימו קול צעקה: זה נגד החוק לעבור מבית רפואה אחד למשנהו, ואי אפשר להעבירו במצב כזה. חרף כל הטענת סידר הרב לנדא רכב אנבולנס מיוחד שהעבירו לבית הרפואה 'תל השומר' שם עבר הניתוח על הצד הטוב ביותר. זמן קצר לאחר מכן כבר חזר ר' זלמן לייב לאיתנו.

חתנו הרב אברהם מענדל מוסיף: בהזדמנות זו יכולתי להכיר כיצד נוגע להרב יעקב לנדא ציווי של הרבי בפנימיות - הרב לנדא היה בשנותיו האחרונות, וכשהוא חלוש מאוד החל לטפס במדרגות בית הרפואה, ולפסוע לאורך הפרוזדורים, מלוויו שראו את הקושי הגדול הציעו לו שיסתפק בכך, אפשר לזמן אליו את הסגל הרפואי. ואף את ממצאי הבדיקות אפשר לזמן לו. מפני מה -שאלו אותו- צריכים הנכם לטרוח כל כך?

הרב לנדא השיב בהחלטיות האופינית לו אם הרבי ביקש שאומר את דעתי כרב חובה עלי לבא למקום, רב שפוסק צריך לראות על מה הוא פוסק, ולהיות במקום. הפשיטות הזו עשתה רושם רב כשבמאמצים עילאיים עושה הכל כדי לקיים את ציווי הרבי בהידור.

עם אדמו"ר סלונים

בתור היותו מתגורר בסמיכות גדולה לבית הכנסת 'אמת ואמונה' דחסידי סלונים הרי באופן טבעי היה מתפלל שם ועם הזמן יצרו עמו חלק נכבד מקהל החסידים קשרים אדוקים, הם היו מאוד מחבבים את דבריו, וראו בו דמות נעלית דמות המייצגת את דמויות ההוד מהדורות הקודמים שחכמתם ויראתם מקרינה סביבותם, וכך החלו קבוצת חסידים לבקרו לעיתים תכופות כשכל מילה שיצאה מפיו, וכל הנהגה היתה יקרה להם.

כך גם עם רבם האדמו"ר מסלונים רבי שלום נוח ברזובסקי זצ"ל היה בקירוב גדול. את הקשר עם אדמו"ר סלונים החל כבר בשנה הראשונה לבואו - היה זה מיד לאחר שחרור הכותל המערבי מידי הערבים, כשהגיעו המונים לבקר ולהתפלל במקום הקדוש, שם פגש ברבי אברהם וינברג זצ"ל האדמו"ר מסלונים דאז בעל ברכת אברהם שהשתתף בברית מילה שנערכה ברחבת הכותל.

רבי אברהם בא לעברו והחל משוחח עמו בדברי תורה. בדבריו אמר רבי אברהם לרב זלמן לייב כתוב במגילת אסתר "על גנזי המלך ביהודים" (אסתר ג, ז), והרי כל פעם שכתוב במגילה המלך, הכונה על מלכו של עולם. נמצא שגם לקב"ה ישנם אוצרות, והיכן הם אוצרותיו - ביהודים, ישנם יהודים שהם נחשבים האוצרות של הקב"ה... והקב"ה שומר עבורם את אוצרותיו.

כשהעירו בפני ר' זלמן לייב שהתפרסם בזמנו שהכונה היתה עליו עצמו, דחה זאת - וכי מה אני ומי אני שיאמרו עלי כזאת. פשוט רצה לומר בפני פירוש במגילת-אסתר, וב"ה שזכיתי לשמוע, ותו לא.

עם חתנו רבי שלום נוח ברזובסקי בעל נתיבות שלום היה בקשר תדיר יותר, כשהיה מגיע מירושלים לבקש בבית מדרשם של חסידיו היה משוחח עם הרב זלמן לייב, רבי שלום נוח חיבב מאוד את דברי ר' זלמן לייב - מספר על כך אחיינו ר' מרדכי וינברג (נכדו של הברכת אברהם) בתור מקורב בבית דודי האדמו"ר הייתי מגיע רבות לבקרו, ובפרט בשנים האחרונות שכבר נחלש יותר, כך שפעמים רבות הייתי מרצה בפניו מדברותיו של הרב זלמן לייב אליו הייתי מקורב ביותר.

באחד הפעמים סיפרתי לדודי את הסיפור שסיפר לי ר' זלמן לייב אודת הצדיק רבי ישראל מרוז'ין שנקלע עם עגלתו לתוך הבוץ וביקש מהקב"ה שיציאו מהבוץ כי בתוך הבוץ אי אפשר לחזור בתשובה (לקמן הסיפור

בפרטיות) רבי שלום נוח פרץ בבכי נרגש לשמע סיפור יקר זה, ולא חה דעתו עד שבקשני לספר שוב לחתנו. לאחר כשעתיים מקבל אני צלצול מנכדו שבבקשת סבו רוצה לשמוע את הסיפור.

כשסיפרתי זאת לר' זלמן לייב היה מאוד נרגש, ואמר אני הרי אפראסטער איד, כדי שיחזרו על דברי.

לאחר פטירת רבי שלום נח הוכתר בנו רבי שמואל ברוזובסקי שליט"א ואז בקשני ר' זלמן לייב -ממשיך ר' מרדכי ויינברג לספר- להכנס אליו ולראותו. קודם שהלכנו לבש בגדי שבת, טיפס על המדרגות הרבים, וכשנכנסנו היה מאוד מרוגש למרות היותו מבוגר יותר וביקש את ברכתו שיהיה יהודי ירא שמים רבי שמואל התרשם עמוקות מדמותו וביקש ממנו חזרה את ברכתו, נתן לו הרב זלמן לייב את ברכתו שיזכה להוביל את חסידיו לקבל פני משיח צדקנו.

פעמים רבות היה נותן לי כסף צדקה ליתן לאדמו"ר הנוכחי, אך הוא לא חפץ להשתמש בזה מאומרו כסף זה הוא כסף קדוש, אני מניחו לשמירה במעטפה מיוחדת.

פעם נוספת ביקש האדמו"ר רבי שמואל את ברכתו נוכח כל קהל חסידיו, ואף ביקשו שיניח ידיו על ראשו בברכתו.

שנים רבות היה הולך ר' זלמן לייב להתפלל בתפילת ערבית של שבת בבית הכנסת דחסידי ספינקא שם האדמורי"ם לבית ספינקא חיבבוהו ביותר שואלים ודורשים בשלומו.

מופת שמימי

כחסיד חב"ד הזדרז ר' זלמן לייב לנסוע לשהות במחיצת הרבי עם בני משפחתו. שם אף השיא את בנו ר' נפתלי לביתו של החסיד ר' צמח גורוויטש בנו של החסיד בנודע ר' איצ'ע מתמיד.

לאחר חתונת בנו זכה לחוות על בשרו במופת שמימי שהתפרסם בכתבי עת שונים על מופת זה היה נוהג הרב זלמן לייב עצמו לספר ולגרום לקידוש שמו של הרבי:

היה זה בקיץ ה'תש"ל נסענו אני ורעייתי עם ילדינו לחתונת בנו ר' נפתלי שיחי' עם זוגתו פייגא בת הרה"ח ר' צמח גורביץ. כנהוג בסמוך לזמן

החתונה נעמדנו בני המשפחה ב'הול' (הפרוזדור הסמוך ל'גן עדן התחתון') לקבלת ברכתו הקדושה של הרבי. לאחר שנתן את ברכתו הביט בי לפתע ואמר בפליאה: "וואס איז דאס? וואס איז דאס? אזא מין מצב? גייט גלייך צום דאקטער" (מה זה? מה זה? כזה מין מצב? גש מיד לרופא).

האמת היא שבחודשים האחרונים חשתי בכאבים ברגלי הפצועה, אך לא סיפרתי לאיש, לא רציתי להפריע להכנות החתונה. שיערתי לעצמי שכשנחזור לארץ עם כמה 'כדורים' אצא מהבעיה. וכך כשאני מופתע מגילוי 'רוח הקודש' מהרהר אני לעצמי שאכן מיד שניסע לארץ אגש לרופא, שהרי כאן אין לנו אפי' ביטוח רפואי פשוט. ומה גם 'מזומנים' בגדר 'בל ימצא', בפרט לאחר ההוצאות של החתונה.

הרבי כבר היה סמוך לדלת ושוב הסב את פניו ופנה אלי בתביעה: "גייט גלייך צום דאקטער! גייט שוין - נאך היינט!" (גש מיד אל הרופא, לך מיד - עוד היום). כולם הביטו בי תמהים, בינתיים הוציא לי המזכיר פתק מהרבי בו הוא מפנה אותי לד"ר זליגסון (רופא החצר). הלה שעמד על מצבי הפנה אותי מיד אל ממוחה בנושא.

הגענו אל הפרופסור הלה הביט על הרגל ומיד כשהבחין בחומרת המצב, מיהר לעשות צילום. הרגל היתה שחורה לחלוטין, "אף אתם שאינכם מומחים בצילומים יכולים להבחין במצב, הגעתם ברגע האחרון, או אף אחרי זה. הרגל עצמה מזהמת לחלוטין אותה יש לכרות, בנוסף לזה יש חשש כבד שהזיהום חדר לדם ואז אין מה לעשות".

אנו שרק כעת החלנו לקלוט את המצב היינו המומים. לרגע לא הגבנו, זוגתי התעשתה ראשונה לאחר שהביעה את עמדתה לשלילת כריתת הרגל תבעה ממנו: "אם הרבי הקדוש שלח אותנו אליך וודאי יכול אתה לעזור לנו!" קבעה. הפרופסור שסבלנותו עמדה לפקוע החל להתעניין: "הרבי עשה לו צילום?" לא! ענתה.

"הוא לפחות הורה לכם להסיר את נעליו לראות את הרגל?" כשהתשובה גם לכך היתה שלילית אמר כמעט 'מתפוצץ' "אז תלכו לרבי שלכם שהוא יטפל בכם, אני שבדקתי איני יכול לעשות דבר".

זוגתי לא נכנעה והחלה להסביר לו שאדרבה בזה שלא ראה את הרגל ולא שמע על בעיותיה דבר, ולמרות זאת הבהילנו אל הרופא. זה עצמו מראה

על גדולתו של הרבי שיש לסמוך עליו. ובתוך הדברים האריכה בנפלאותיו ובכוחו הגדול.

הפרופסור שראה שלפניו 'אגוז קשה' נכנע מעט ואמר עכשיו אני יכול להחליט על שום טיפול תחליפי, לכו לביתכם וחזרו אלי עוד כשבועיים, ונראה מה הכיוון. הוא נתן לנו כמה תרופות שהיו בשביל 'רחמנות' בלבד, הוא כשלעצמו חס אף על התרופות שבין כה לא יועילו דבר, אך בשבילנו כדי שנרגיש יותר טוב נתן אותם. ובנוסף לכך הזהירנו בהזהרה חמורה שלא לזוז מהמיטה במשך כל הזמן, אפי' לילך לשירותים תמעתו בכך שתסדרו שהמיטה תהיה סמוכה לחדר השירותים. כשמדובר בזיהום ועוד חמור כ"כ כל תנועה מאיצה את החיידקים לדם.

היה זה בימי הסליחות -זוגתו שהשלימה חלק זה של הסיפור מוסיפה- בעלי ששנים כ"כ רבות חלם לחוות את ימי ר"ה במחיצת הרבי, ומה גם שבכלל עבודת הימים הנוראים אצלו עבודה שלימה היא, לא ויתר. לאחר כמה ימי מנוחה כשהתקרבו ימי ראש השנה קם ממיטתו כשהוא מכריז: "בין כה אין לי מה להפסיד, עפ"י דרך הטבע אין הרבה סיכוי, ואם יבא הנס, יבא מכל מקום", וכך הלך לטבול, ואף נדחק לשמוע את התקיעות כשהם יוצאים מפי הרבי. אף על ההתוועדות ביום ב' דר"ה תשל"א לא ויתר, והיה נוכח במקומו. בעיצומה של ההתוועדות הסתובב הרבי לפתע לכיוונו ונתן לו חתיכה מהחלה שעליה בצע, תוך כדי ברכה: "עסט ר' זלמן לייב, עסט - וועט איר ווערן געזונט" (אכול ר' זלמן לייב. אכול - ותבריא).

לאחר ר"ה ממשיכה זוגתו לספר הגענו שוב לפרופסור. למען האמת הייתי די חוששת. הבנתי שהוא יבחין מיד בבדיקות שבעלי לא שמר על ציוויו, ויסיר מעימנו את אחריותו.

הפרופסור עשה שוב צילום, כשפיתח את הצילום החזיק זאת בידיו תוך כדי קפיצה, לפתע החל לרוץ מצד אל צד וממלמל לעצמו את המילים "שחור" "לבן" אני שכבר התכוננתי לחטוף על הראש הצטנפתי חרישית בפינה הבנתי שכבר אחרי הכל. אין שום סיכוי, ומזה הוא 'לחוץ'. לפתע הוא פונה אליי "מה עשיתם בשבועיים אלה" כלום, ענית. "אבל תסתכלי, הצילום הראשון שחור לגמרי, והשני כבר די לבן, זה בלתי אפשרי" רק אז כשהחלטי לקלוט שהוא 'מוקפץ' מהתרגשות, נמתי לו מתוך השתתפות בשמחה: "אכן הלכנו אל הרבי מליובאוויטש שנתן לו את ברכתו".

מכאן ואילך הפרופסור לא נתן לרופאים הזוטרים ליגש אל בעלי הוא עצמו עשה את כל העבודה. נתן את התרופות, חבש בתחבושות, מרח מיני משחות ומרקחות. עד שיכולנו לשוב לארץ הקודש.

לפני שעזבנו ידידנו הפרופסור פנה אלינו: "נו, אתם כבר הולכים. אתם יודעים כמה אתם חייבים לי?"

שתקנו. הפרופסור נקט בסכום אסטרונומי, נשמתנו כמעט פרוחה. החלתי להסביר לו שבעלי הוא רב בארץ ישראל, והמצב הכלכלי הוא לא שפיר דיו. הפרופסור כששמע זאת "אה הוא רב בארץ ישראל" וזה בנוסף לקשר המיוחד ששרר בינינו פנה אלינו "כמה יש עליכם?"

- "עשר דולר" עניתי.

- "גם זה טוב"

קודם הפרידה השארנו לו כרטיס תמונה של הרבי עם טלפון המזכירות. וכחליפין הגיש לנו את כרטיס הביקור שלו למסור לרבי.

כשנכנסנו ליחידות התעניין הרבי במצב. ספרנו לו את הכל. ולבסוף שאל: "וכיצד היה לכם כסף לשלם?". עניתי את אשר אירע. הרבי חיך חיוך האומר 'אני יודע, גם לזה דאגתי עבורכם'.

כשהושטנו את כרטיס הביקור לרבי, הפכו הרבי מצד אל צד כמחפש דבר, תמהנו על כך, אך שמרנו בליבנו את הדבר.

כששבנו להפגש עמו לאחר כמה שנים סיפר לנו: "כעת אני מכיר את הרבי באופן אישי, זמן קצר לאחר נסיעתכם לקיתי בליבי באופן חמור. מצבי היה קשה מאוד. נזכרתי ברבי הגדול ובכוחותי הדלים ביקשתי ממנו ברכה בצייני את אשר עשיתי בשליחותו למענכם. הברכה אכן הגיעה, ובאופן מופלא 'חזרתי לעצמי'. או אז הבנו את אשר חיפש הרבי בכרטיס הביקור מאחר שהבחין בגזירה שנגזרה עליו ביקש לראות אם ביקש ברכה, וצייין את שמו, כך פירשנו את הדברים.

שליחות למבצע נש"ק

על יחידות מעניינת ותוצאותיה היתה נוהגת זוגתו הרבנית רייזל לספר בהתרגשות רבה כשהדמעות זולגות על לחייה: "באחת היחידות קודם חזרתנו ארצה פנה אלי הרבי בשאלה אם אני מתעסקת במבצע נרות שבת קודש.

עניתי לרבי שלא יצא לי להתעסק בזה מאחר שהנני עדיין בשלבי התאקלמות בארץ ואין לי עדיין את התוקף של תושבת קבועה לבא ולהציע לוותיקים דברים. לאחר שעמד הרבי על שלו שצריך להתעסק בזה. טענתי לרבי "הרי אפילו את שפת המדינה אינני מכירה, ועקב המצב הפוליטי המסובך בארץ פעמים רבות ישנם הרודפים את החרדים ובאים אליהם בטענות קשות. כיצד אוכל להתמודד עם כך ללא שליטה בשפה?!" הרבי השיב לי ברצינות: "אם יבא אליך מישהו בטענות אמרי לו שאת הנך שלוחה של הליובאוויטשער רבי". יצאתי בלב קל מהיחידות.

מאז השתדלתי שלא יהיה ערב שבת שאחסיר את הזכות שניתן בידי לבצע את שליחותו הישירה של הרבי, הייתי נוסעת בערב שבת לבתי הרפואה תל השומר, ובלינסון - לזכות את נשות ישראל.

באופן מופלא אף יצא לי להשתמש עם פקודתו של הרבי במצב של 'תקלה' דבר שהתפתח בצורה בלתי צפויה.

ומעשה שהיה כך היה - באחד מערבי השבת השגרתיות בהם אני עוברת מחדר לחדר בבית הרפואה, נכנסתי לחדר אשפוז שבתוכו שהתה אשה מאושפזת בגיל העמידה, מרת נפש. הצעתי לה להדליק נירות שבת. קודם שסיימתי את דברי 'חטפתי' קיתון של רותחין "אתם הדתיים מוצצים לנו את הדם, ועוד אתם באים אלינו בתביעות".

אני שלא הייתי רגילה ל'קבלת פנים' שכזו, ומה גם במקום שכזה. מיהרתי להסב על עקבי 'מה שחסר לי עוד שיאשימו אותי בגרימת התקף לב לאשה מאושפזת'.

איך שאני כבר בפתח צצו דבריו הקדושים של הרבי בראשי "אם יבא אליך מישהו בטענות אמרי לו שאת הנך שלוחה של הליובאוויטשער רבי!" שמתי לב מהמבטא שהיא דוברת רוסית אמרתי לה בשפה הרוסית: "תדעי לך שהנני שלוחה של הליובאוויטשער רבי" וכבר חפצתי לעזבה לנפשה.

האישה החלה מתבלבלת ומגמגמת את המילים "ליובאוויטשער רבי. ליובאוויטשער רבי" ולפתע היא החלה מתייפחת בבכי ללא מעצור. אני עמדתי משתוממת כולי על התפתחות החדשה, הבלתי צפויה, מנסה להרגיעה. רק לאחר כמה רגעים ארוכים החלה להוציא מילים מקוטעות בו היא מספרת את סיפורה או יותר נכון סיפור אחיה.

"גדלנו ברוסיה כמשפחה מכובדת, משפחה קטנה זוג הורים וזוג ילדים, חברים רבים לא היו לנו עקב יהדותנו שהתבטאה רק בזה שגרמה לנו שנאה וניכור מהכל, דבר שהגביר את הקשר ביני לבין אחי. בפרט לאחר מותם של הורי הוא היה כל עולמי, וכן להיפך. אחי למד רפואה והצליח בתפקידו. למרות שהחיים פחות יותר גלשו להם על מי מנוחות. לא היה אחי רגוע הוא שמע שרופא באמריקה הגדולה יכול להתעשר בה בשעה שבמדינה זו הוא מתפרנס מתואריו הרבים כמה 'קופיקות'. נכון שהיה זה פרנסה טובה לפי ערך ידידיו אך מלהיקרא עשיר עדיין היה רחוק.

הוא הצליח לסדר לעצמו את כל הניירות הדרושים. הקשר עמו נקטע למשך כמה שנים שבהם עליתי לארץ.

בא' הימים אני מקבלת ממנו מכתב בו הוא מגולל בפני על קורותיו ב'מדינת הזהב' במטוס -הוא מספר- עוד היו לי חלומות, אך מהר מאוד הם פרחו. כשירדתי מכבש המטוס אף א' לא המתין לי לא ידעתי לאן אגש. עברו כמה ימים שבהם ניסיתי להציע את כשרונותי בכל מיני קליניקות, ובתי רפואה. עד מהרה קלטתי שהתוארים שקיבלתי ברוסיה אינם מספיקים לרפואה המודרנית שבשביל זה אצטרך לעבור עוד כמה קורסים יקרים.

עולמי חשך בעדי. לא היה לי פת לחם חייתי כזרוק ברחוב, ממקום מבוסס עם שם מכובד עברתי למצב של אדם חסר ערך, החזרה לרוסיה אינה בר ביצוע עקב החוק הרוסי שאדם העוזב את המדינה מחויב לוותר על זכותו כאזרח בה. מיום ליום בשלה בליבי ההחלטה, כשהייתי שלם עימה פסעתי מטושטש כולי לעבר 'גשר ברוקלין' המפורסם. שממנו קל להגיע בקפיצה לים.

עדיין איני מבין כיצד, אך ממש קודם הכניסה לגשר קלטו אותי שני בחורים חסידים כשהם עומדים על יד ביתן תפילין, איך שהוא הבחינו ביהדותי דרך אפי, או משהו כזה. כשהתמהמהתי לענות להם בשלילה על הצעתם פרשו זאת כאישור. שרוולי הופשל וחשתי את עצמי ממלמל את מילות הפסוקים אחריהם. כמעט לא חשתי מה קורה עם גופי. הם שכנאוהו עלו זמן לא רב מרוסיה החלו לשוחח עמי ברוסית. לא היה לי מה להפסיד. ביקשתי מהם שיניחוני לנפשי תנו לי כבר לסיים את חיי. הם לא הרפו ממני. וכשראו שדבריהם נופלים על אזניים אטומות הציעו לי שכשם שכל דבר רגילים לשאול אצל רבם, הרי בדבר גורלי כל כך, וודאי שקודם כל צריך לשאול עצת הרבי, בהוסיפם שהרבי עצמו דובר רוסית.

באותו ערב כבר התקבלתי ליחידות. לפרט כל אשר עבר עלי ביחידות, קשה לתאר. אך תדעי לך שכשיצאתי הייתי בן אדם אחר לגמרי, נכנסתי שבר כלי, ויצאתי אדם מעודד. הרבי בדבריו נתן לי את הטעם בחיים. הבנתי את סכלותי. כמו כן הפנה אותי לאנשים שידעו כיצד לעזור לי להשתקם.

בסוף המכתב הוא מסיים: "תדעי לך ותזכרי זאת אחותי היקרה, אם יש לך עדיין שאר בשר, אח יקר, הוא רק הודות לרבי מליובאוויטש".

האשה כשסיימה לספר עדיין לא גמרה מלבכות ואני יחד עמה שנינו יושבות ובוכות. ואז פונה אלי אותה אישה "את יכולה בבקשה להגיש את הנרות שהרבי שלח לי. אותן א' שהציל את אחי אוכל לסרב לו?". ואני כמתוך חלום שומעת שוב את מילותיו הנבואיות של הרבי "אם יבא אליך מישהו בטענות אמרי לו שאת הנך שלוחה של הליובאוויטשער רבי".

פטירתו

ר' זלמן לייב המשיך את סדר עבודתו, בהתמדה יומם ולילה בש"ס ופוסקים, וכן בעבודת התפילה עד שנותיו האחרונות. על היראת שמים שראה אצלו מספר הרב מרדכי וינברג נכד לאדמור"י סלונים - זה היה מחזה בלתי מצוי לחלוטין, האמונה הפשוטה שניחן בה ר' זלמן לייב היא היתה נדירה מאוד, על דוגמה לכך כיצד פעל על ידי אמונה פשוטה בכתוב בספרים סיפר דבר שאילולא היה רואה ספק אם היה מאמין - באחד מלילי שבת כשביקרנו אצלו לשמוע מנועם מדברותיו (חלק מהסיפורים והאימרות אותם נהג לספר מובאים בספר תולדותיו) ישבנו מרותקים לדבריו כשאנו שומעים פירוש אחר פירוש, כשלפתע נשפך נר שנמס מאלו שעמדו על השולחן - עם השלהבת על השולחן, השלהבת תפסה את המפה שתיכף החלה לבעור. אנחנו 'נכנסנו ללחץ' מה עושים? הרי שבת היום ומהר מאוד הלהבה תתפשט, ר' זלמן לייב שהיה שקוע בדבורו לא הרגיש במתרחש ברגע הראשון שראה אותנו מתרוצצים שאל לפשר הענין, וכשהצבענו על האש המתפשט על השולחן, היה רגוע כולו ואמר; כתוב בספרים הקדושים כי כשנוטלים את החלות מעל השולחן מתביישים הנרות. מיד לקח בידיו את שיריי החלות מעל השולחן ולתמהונינו שקעה האש.

בשנת תשס"ה אחר תשעים ושלוש שנים גדושות של תורה ויראת שמים נפל למשכב בתחילת חודש אדר א' התאשפו בבית הרפואה 'ממעניני הישועה' בעיר בני ברק, כשבועיים שכב ללא הכרה, הר"ר גרשון אדלשטיין אף הגיע

◆ ר' זלמן לייב אסטולין ◆

בחברת קבוצה מתלמידיו כשהוא מורה על הר"ר זלמן לייב ומראה להם לעברו: "זהו מורי ורבי" אמר בהתרגשות. ביום ט"ו אדר א' השיב את נשמתו ליצרה. בהלווייתו השתתפו חסידים ואנשי מעשה. הרב ר' גרשון אידלשטיין שהגיע עם תלמידיו ללויה הספידו מרורים כשהוא מכנהו 'מורי ורבי'.

RABBI MENACHEM M. SCHNEERSON
Lubowitch
770 Eastern Parkway
Brooklyn 13, N. Y.
Tel. 3-2030

בית המדרש 'מנחת מנחם'
ליובאוויטש
770 אסטולין סטריט
ברוקלין 13 נ.י.

כ"ה, יום ג' בשבט,
כ"ד תמוזת,
ה'תשל"ב, ברוקלין, נ.י.

הרה"ח אי"א זצ"ל ס"ו
מו"ה זלמן לייב' שי'

שלום וברכה!

באשר הנני קובל ~~במסגרת~~ **המ"נ** ~~שקרא~~ **במה** ~~לצון~~ **חז"צ** חק"ו.
במלאות שבקת ימים ביום י"ט כסלו יש להקדים
קביעות שנה זו -
בנוגע ליום בשורת חוד יום י"ט כסלו, זכרון ליי"ט כסלו דבאלום אדמו"ר
הזקן (בשנת תקנ"ט) -
ביודע כזה שיום יום שמואל בו כי שנת,
אשר התייבש-שקפים רומן באולם אדמו"ר הזקן וכלשונו במכתבו מבשר באולפון
יום אשר עשה ה' לנו יום י"ט כסלו יום ג' שמואל בו כי שנה יום הילולת רבא
דבבינו הקדוש נ"ט,
במה קביעות כפפילוס הסוב - המחיל פתח"ל שנה לשנים וסוב לכרית, חורה
לחקת שנה (שנה) **לשנים** (שנים טובים וכליות) - בשנת הברכה, ובל' אדמו"ר הזקן
סמארז"ל שיש ב' בינו בשנה בישראל נשמת ח"ח בעוסקים פאורה כל ימיהם ובשנת
כתי' בשנת בעוסקים בברכה ובמ"ח,
וככל תעניגים בקודש = כל אשר סמ"ל כלול לחברו, ולווגאמא חודת - ח"ח
לרכיבם בדת ובג"ח - פפעשה אבות, כמ"ח דאברגס אשר נטע אשיל ובל קובר ועב
אכלו ושפן כו' אשר להם כו' של אלקי עולם אבלם מרדו ושבתו וברכנו לפני שאמר
וחי' עולם,
וחמשה עיקר, אשר (גם) קביעות היום זכאי = י"ט כסלו - לשנה זו (כסו) =
דשנת הגאולה) ביום שמואל בו כי שנה,
תקורד אח כל אשר זמנה וביצר שנת וכיתר עו לעשי' כשולה ומכונלתו פ"ח
וח"ח דרבים, במ"ח ובמ"ח ככסם ובריה גם יחד,
סודדים וחודדים אכבה חסם (שתי סודדי חורה ושעשה ומקור לכל רמ"ח
ס"ט) זמנתה ישראל (שקיומה דבר כל חורה כולה וזיתך פירושם הוא כו'),
ע"י דבכתי' לי' לפיענה ועוד יותר - ע"ש סמארין, ועוד יותר - סמארין
מן הסודין,
וכחוראח ימי זמנה - רמנה האשוח פפפוח חיום - חילקת ברות זמנה הוא
פמארין מן הסמארין,
בברכה וליה זמן *החיים והשלום*

Menachem Schneerson

גמלת, לרובות לחיור מוכחים (ג, סמ"ב): מדיד ופקודים כו'. ב' תמוזת;
החלפת היכרא דממדיין מן הסמארין (שכח בא, ב). במלאות שבקת ימים: דא ש"ח

בחודש אב תש"א אצל הרבי

אות הלוחם בנאצים

הרב גרשטנקורן (רבה של קרית מלאכי), הרב אסטולין, הרב יעקב אידלשטיין

סוכות תשנ"ג ב770

עם תלמידו הגר"ג אידלשטיין

תלמידו הגר"ג אידלשטיין מבקרו בביתו

עם חתנו הרב אברהם מענדל פרידלנד

עם הרב מרדכי אליהו בחתונת נכדו

ר' שלום מענדל קלמנסון

ימי ילדות

ימי הילדות עברו על ר' שלום מענדל בוויטעבסק עם אחיו הגדולים ממנו ר' ישראל שמעון, ר' יקותיאל דוב ואחותו פייגא - לימים זוגתו של המשפיע ר' בערקע חן. באמצעותם הכיר מקרוב את חשיבות לימוד התורה מתוך מסירות נפש. אחיו הגדולים כבר התגלגלו ממקום למקום וממחלת למחלת, ובלבד להימנות כתלמידי סניפי ישיבת 'תומכי תמימים'.

בראשית ימי ילדותו עוד הספיק ללמוד ב'חדר' המקומי שנסגר עד מהרה. ליהדות ברית המועצות היו אלו ימים 'הרי גורל'. באותם הימים עמלו הקומוניסטים בשיטתיות ובעקביות לעקור ולהרוס כל מקום שריח היהדות נודף ממנו. לא כל המקומות היו שוים בחורבנם - בעיירות הקטנות, מוסדות הקהילה היהודית שכללו בתי כנסיות, מקוואות, שירותי דת וחינוך, נסגרו באחת. לעומתם פירוק וריסוק ההווי היהודי במרכזי הקהילה היהודית בערים הגדולות, שם היתה הקהילה מפותחת ומשגשגת - נעשה בהדרגה ובשלבים. המשמשים בקודש הושלכו לכלא, במוסדות עצמם נמצאו "פגמים" רבים. כך בשיטתיות ובעקביות הלכו מסגרות הקהילות ומוסדותיהם הלוך וחרב. תורה של העיר וויטעבסק לא איחר לבוא, הקומוניסטים החלו לבצע מאסרים ולסגור באגרסיביות את מוסדות הקודש שבעיר, בתוכם היה כלול אף ה'חדר' החסידי. הילד שלום מענדל נשאר בבית ללא 'חדר' והחל לומד עם אביו חומש ותנ"ך.

כשהמצב החמיר וסגירת המוסדות לוו במעצרים רבים כאמצעי להטלת פחד וסתימת פיות, החלו משפחות רבות מריכוזי אנ"ש לנדוד לעיירות הגדולות או בסמיכות להם, בריכוזים קטנים. שם ללא מעקבים רצופים ועיניים בולשות מכל עבר קל יותר היה להישאר 'יהודים'.

אמנם לא הייתה אפשרות אחרת מלבד מלמוד עם אביו בבית, אך תוכנית לימודים זו לא היוותה תחליף מתאים ללימוד במסגרת כיתתית, בחברת נערים. מה גם שרבו ימי העדרותו של אביו בנוסו למקומות מיסתור בכדי לחמוק ממעקבי המשטרה החשאית. בלית ברירה נאלץ שלום מענדל הקטן להסתכן ולנסוע בכל יום ללניגרד, ולהצטרף ל'חדר' החשאי שהתקיים בבית החסיד ר' אלי' חיים רויטבלאט ע"ה שכבר נחשב אז כמשפיע ו'עובד אלוקים'.

לימים כשתיאר ר' שלום מענדל את חשיבות החינוך החסידי בעיני החסידים, אשר בחרו לחנך את בניהם באופן היותר מובחר וללא פשרות, סיפר כדוגמא מעשה שהיה עם אחד מחבריו: א' הגבירים החסידיים שהתגוררו בעיר פטרבורג דאג לחינוך בנו הצעיר ולהתקדמותו הרוחנית, והשיג עבורו בחור 'תמים' כמלמד, לו שילם במיטב. לאחר משך זמן הבחין הגביר כי הבחור עם היותו בעל מעלות רבות, אין הוא אוזח בדרגה אותה דורש מבנו. בקיצור אין תוכו לגמרי כברו.

הגביר קרא למלמד, שילם לו על העבר, ופיטרו מעבודתו. לשאלת המלמד: על מה זאת? השיב, שהסיבה היא הרושם שקיבל ממהותו.

שאל אותו המלמד: "מה איכפת לך מהו תוכן מהותי הפנימי, העיקר הוא שאת בנך אני מלמד להיות איך שבאמת צריך להיות".

"אתה מלמד אותו שהוא ידע להראות לאחרים שהוא ירא שמים, ולמדן. אך לא שיהיה בעצמו ירא שמים!" ענה הגביר. משמעות הדברים - אדם מסוגל לחנך את השני כפי מהות עצמו. כאשר ה'יראת שמים' של המלמד מתבטאת בחיצוניות, במה שנראה לאחרים בלבד, כן התלמיד יגדל, עם יראת שמים רק כלפי חוץ.

את ר' אליהו חיים ראה ר' שלום מענדל במשך השנים כרבו ומשפיעו העיקרי. אצלו החלו ללמוד גמרא, ואף את צוהר לימוד החסידות פתח בפניהם. את לימודי החסידות החלו בלימוד ספר התניא, ומאמרים נבחרים בלקוטי תורה. בהמשך למדו 'קונטרס ומעין', ומאמרי חסידות נוספים.

ב'חדר' למד עם חבריו - האחים ר' שלום ור' משה מרוזוב הידועים בכשרונותיהם העילויים. חברות זו - סיפר לימים - קידמה אותו מאוד, הלימוד יחדיו איתגר אותו להשקיע כוחות ומאמצים מרובים כדי לשמור על קצב הלימודים שלהם. מאז התפתחה ביניהם ידידות אמיצה שנמשכה משך שנים ארוכות.

כשבגר ר' שלום מענדל והגיע לגיל המצוות הגיע זמנו להצטרף לשורות התמימים 'חיילי בית דוד' ולהמשיך במסלול הלימודים במסגרת ישיבתית. היו אלו השנים הקשות ביותר ליהדות ברית המועצות בכלל, ובפרט לכל אשר בשם 'חסיד' יכונה, אלו נרדפו ביד אכזרית. כל פעילות חסידית קלה נחשבה למרד ולבגידה במהפכה הקומוניסטית, ודוכאה ביד קשה.

מספר גלי מעצרים כבר התרחשו, רבים מגדולי החסידים ישבו באותה העת בבתי האסורים ובגלויות השונות. לא כולם שבו מהמאסר, הללו השאירו אחריהם נשים אלמנות ועוללים רכים.

הממשלה הקומוניסטית רדפה את החסידים עד חורמה. גם מי שלא עסק בפעילות דתית מסויימת, די היה במה שנמנה על עדת החסידים להאשימו בפשעים נגד הממשלה בכדי להגלותו. אנ"ש ברובם היו נחבאים ומסתתרים, נמלטים ממקום למקום, בכדי שעניינם זרות לא ישלטו בהם. ההצטרפות לשורות 'תומכי תמימים' נחשבה באותו הזמן - קפיצה לאש המסירות נפש.

מצטרף לשורות תומכי תמימים

בשנת תרצ"ז בהיותו כבן ארבע עשרה החליט רבו הר"ר אלי' חיים רויטבלאט שהגיע זמנו להצטרף כ'תמים' בפועל בישיבת תו"ת, את המסר העביר לאביו. אצל אביו היה זה דבר מוחלט שבנו הצעיר לא יהיה שונה משאר ילדיו. בחפצו שבנו יחושל ברוחניות, ויגדל ברוח רבותינו נשיאנו היה ברור אצלו שבנו מוכרח גם הוא ללמוד בישיבותיהם בלא הבחנה במצב השורר.

אביו שחש שמא לב 'אם רחמניה' תנסה בעת סער וסופה זו להציע להמתין ולהתבגר שנה או שנתיים נוספות בחמימות הביתית, טרם יצא אל הבלתי נודע ויתנתק מהם למספר בלתי ידוע של שנים - יצא יום אחד השכם, עם בנו, בלא לשתף אף אחד מבני המשפחה במתרחש. כאברהם אבינו עם בנו יצחק בפרשת העקידה. כשצורר דל על שכמו הכניסו לקרון הרכבת, בהעניקו לו את ברכת הדרך. רק כשחזר סיפר כעובדה מוגמרת, על שזה עתה החל בנם הצעיר את מסעו הארוך והמפרך, והצטרף לשורות תלמידי התמימים. מסע זה נמשך כעשר שנים עד ששוב זכה לראות את הוריו. כדי לתאר את טלטולי הנער הצעיר, יש לסקור בקצרה את המצב הקשה בו היתה נתונה הישיבה באותה העת.

סניפי ישיבות תו"ת

עדיין לא עבר עשור שנים מאז היות ישיבת תומכי תמימים פורחת בשיא תפארתה בעיירה ליובאוויטש - בירת חסידי חב"ד ומצמיחה את המיטב שבתמימים, והנה נקלעה הישיבה למשבר קיום, החזקתה לוותה בסכנה מוחשית. המימשל החדש אסר על כל פעילות דתית, ורדף בכל תוקף אחר העוסקים בכך. מנהלי הישיבה לחמו בכל עוז לשמור על קיומה ולשרוד על מנת להנחיל את נקודת היהדות מתובלת בלחלוחית החסידית לבני הדור הצעיר. אם בכל הדורות, התמסרותו של הנוער ללימוד התורה, שימשה כערובה לקיום העם היהודי - הרי שבתקופה חשוכה זו כשסכנה קיומית איימה על לומדי התורה וההולכים בדרכיה, החזקת הישיבות היתה נחוצה שבעתיים. כניעה לתכתיבי השילטון היתה מביאה ח"ו לכליון היהדות במדינות אלו, ולהכחדתה.

אילולא אחזו בציפורניהם ובשיניהם מנהלי ומדריכי סניפי הישיבות, בהכוונתו הישירה של כ"ק אדמו"ר הרי"ץ, בהמשכת הפעלת הסניפים מתוך סיכון עצמי גבוה, תוך כדי דילוגים ממקום למקום, ושמירת חשאי מוחלטת והסתתרות רצופה - אין לתאר כיצד היו נראים ראשי משפחות החסידים, ועוד אלפי משפחות יהודיות שהתחממו באורם ואזרו עוז לעמוד בכל הנסיונות - בדור הבא.

כאילו התקיים בסניפי תומכי תמימים באותם שנות הסתתרות רצופה ודילוגים ממחתרת למחתרת דברי הפסוק: 'מחוץ תשכל חרב ומחדרים אימה' - כשמבחוץ איים חרב היבסקציה, הכפירה, והנסיונות על חייהם הרוחניים. כל צעיר שהסתובב בלא מסגרת ואוירה ראויה, היה נתון ללחצים ונסיונות קשים, שרק מעטים יכלו להחזיק בו מעמד. ובמחתרת פנימה - במקום שקט ומרוחק שם למדו נערי ישראל - שלטו האימה והפחד, מפני חשיפתם.

אכן, לא היתה הישיבה בצורתה המקורית. ישיבת תומכי תמימים בתחילת ייסודה שימשה כדוגמא לחממה של בחורי חמד, שכל ענינם הוא להתעלות בתורה ויראת שמים על פי דרכי ותורת החסידות. כל האוירה היתה סובבת סביב הילת קודשו של הרבי. שמיעת המאמרים וחזרתם, ההתועדויות עימו, התפילות במחיצתו, מילאו את עולמם. ה'זאל' היה מלא ב'משכילים' ו'עובדים', האוירה היתה דחוסה בהתעלות רוחנית עילאית, מי בנגלה ומי בחסידות.

כעת, בשנות התבססות השלטון הקומוניסטי שפעלו אנשי המחלקה היהודית ה'יבסקציה' הידועה לשמצה באכזריות לא מוגבלת, הם מצאו דרכים אפלות לעקור כל דבר אשר ריח היהדות נודף ממנו. בחצר הרבי כבר נראו מידי פעם דמויות מפוקפקות שמטרתן לעקוב אחר הנעשה, אף חיפושים כבר נערכו. לא היה שייך להחזיק ישיבה במצב שכזה. משנות נשיאתו הראשונות של כ"ק אדמו"ר הריי"ץ הישיבה הוכרחה להיות מרוחקת מראשה, הרבי.

הישיבה החלה בנדודיה, אך בהדרגתיות. בתחילה היא עברה למקומות אשר האוכלוסיה היהודית בו היתה מפותחת. בברית המועצות רחבת הידיים התגוררו מליוני יהודים שהרכיבו מאות אלפי קהילות, מהם בערים הגדולות ומהם בכפרים ואזורים נידחים. טבעת החנק שהלכה והתהדקה על צווארי הקהילות היהודיות לא היתה בשוה. בתחילה הטילו מורא כללי באמצעות חוקים נוקשים ומעצרים רחבי היקף. ואז גדעו את קיומם של הקהילות בעיירות הקטנות - שם היה קל יותר - באמצעות סגירת המוסדות היהודים, ובאכיפת חוקי חינוך חובה, בתוך שאר החוקים השונים ומשונים שרבו מיום ליום.

יותר ויותר 'כלי קודש' (בעלי תפקידי מקצועות קודש) נעצרו. מנהלי הישיבה הבינו היטב כי הם ניצבים בפני הגליה ועונשים חמורים. לאחר מאסרם של מספר בחורים וחיפושים עקשיים אחר מנהלי הישיבה, הישיבה בנעוויל נסגרה באחת בסוף שנת תרפ"ט. מכאן ואילך המשיכה הישיבה לתפקד במחתר.

השמירה על תפקודה של הישיבה נהפכה למטלה כבדה ומסובכת; על פי הוראתו של הרבי הריי"צ, הוחלט לפצל את הישיבה לסניפים קטנים ומפוזרים, על כל סניף היה להחזיק מספר מועט של בחורים. קבלת ההחלטות היו קשות שכן הרבי עצמו יצא מרוסיה, והוראות ברורות ומהירות לא היה ניתן לקבל. עם חלוף הזמן התמעטו גם כן הראויים להנהיג את הישיבות - רבים מהם, אברכים צעירים ברובם, כבר נעצרו והרצו שנים קשות בבתי האסורים ובמחנות סיביר המפורסמים לשמצה. עם כל זה בעקביות עיקשת המשיכו מנהלי הישיבה לדאוג לקיומה.

לאחר יציאתו של ר' יחזקאל פייגין מרוסיה ומאסרו של ר' ניסן נמנוב ושלוחו לגלות בערבות סיביר נטל על עצמו ר' אברהם מאיאר (דרייזין) את האחריות לקיומה של הישיבה - הוא שלח בחורים וכיוונם ממקום למקום. היה עליו לדאוג למשלוחי כספים ותשלומי ההוצאות הרבות הכרוכות בהסתעפויות

השונות, והשוחד שנלווה להם, ולנסות לדאוג לבעיות שצצו חדשים לבקרים עד היכן שהיה לאל ידו לעשות. התמימים מצידם שיתפו פעולה בציות מוחלט.

מלבד השינויים בצוות ההנהלה - הוחלט כי הרמ"ם והמשפיעים יבחרו מבין הבחורים המבוגרים, כדי שלא לסכן את בעלי המשפחות. ר' מיכל רפופורט מספר על כך בזיכרונותיו: "בשנת תרצ"ו קראו אותנו למוסקבה אל המנהל הר"ר אברהם מאיאר שי', אשר מסר אז את הניהול לידי של ר' יונה כהן מפולטובה. אז סדרו עבורינו התוועדות חשאית מיוחדת, ותיארו בפנינו את המצב. נאמר לנו כי במצב הנוכחי מוכרחים להתרגל לכך שהבחורים עצמם יהיו לרמ"ם וילמדו תורה עם ילדים אחרים. קשה כעת למנות אברכים בעלי משפחה כרמ"ם אשר ישאירו את נשותיהם כאלמנות חיות, ומוטל עלינו חוב קדוש להתפזר במקומות שונים וללמוד תורה עם תינוקות של בית רבן".

הישיבה המשיכה לפעול אחר סגירת הסניף המרכזי בנעוויל - בערים שונות ברחבי ברה"מ ביניהם ידועים הסניפים בערים: קורסק, וואראנעז, ז'יטומיר, בארדיטשוב, קלינצי, סטאראדוב, מליעטאפל, וויטבסק, פטרבורג וכן בערי גרוזיה ובמקומות נוספים. כמובן לא כל הסניפים פעלו באותו זמן, ולא במידה שווה, היו סניפים שהחזיקו מעמד זמן ארוך יחסית, והיו סניפים שעד מהרה נאלצו להתפרק מסיבות בטיחות.

ה'תמימים' הצעירים נאלצו לגלות שוב ושוב ולחפש מקום בטוח ללמוד בו תורה. לעיתים היה זה בגלל החלטת ראשי הקהל להפסיק את החזקת התלמידים, שמא יבולע להם. לעיתים בגלל איזה אדם זר שריחרח מידי הרבה סביב מקום הלימודים, או מעצר של גורם הקשור לישיבה שגרם לחשש שיעלו בעקבותיו על עקבות שאר התלמידים הביאו לסגירת סניף הישיבה. במקרים אלו היו מוכרחים להתפזר ולחפש מקום לימודים אחר. מציאת מקום חדש דרשה מאמצים מרובים, מלבד עצם מציאת מקום שקט ומחוץ לטווח הראיה של הבולשת היה עליהם לוודאות כי הגבאי הוא איש נאמן וניתן לסמוך עליו כי לא יפלוט לאף אחד על כך ש'בעזרת נשים' או במרתף לומדים בהיחבא קבוצת בחורים בשעות שבית הכנסת ריק מאדם. ושראש הקהל אף הוא אמין ומוכן ליטול על עצמו את הסיכון. והימצאותם של 'בעלי בתים' ישרים שישתכנו בדאגה לגשמיות הבחורים. ואכן מיד כשהצטרף ר' שלום מענדל לשורות תומכי תמימים הזדמן לו להרגיש באי יציבות זו.

טלטולי התלמידים

בחודש טבת תרצ"ז עזב הנער שלום מענדל את ביתו החם במטרה להגיע לעיר זיטאמיר, ולהצטרף לסניף הישיבה שהתקיימה במקום. ביום בוואו טרם נח מעמל וטילטולי הדרך הקשה, נשלח לעיר טשערניגוב שם היה אמור להיווסד סניף תו"ת, תחת פיקוח הרה"ג ר' יוסף גולדברג שעם היותו עדיין בחור כבר נודע כלמדן מופלג. המקום לא התאים למטרתם. כחודשיים עברו עליהם בטשערניגוב, עד לחודש אדר שאז העתיקו על פי הוראת מורם לסניף המחתרתי בעיר 'וואראנעז'. בעיר זו נפתחה שנה קודם לכן סניף ישיבה באמצעות קבוצת תמימים שנשלחו ממקומם הקודם - העיר 'קורסק'.

גם מקום זה התברר להם כמקום לא בטוח. כעבור שלשה חודשים, אחר חג ה'שבועות', הודיע להם מלמדם ר' יוסף גולדברג שמצא מקום מוכשר יותר להמשך הלימודים - העיר קלינצי (סמאלענסקי אבלאסט). הסניף המורכב מקבוצת בחורים קטנה עברה להתקיים בקלינצי למשך זמן 'ארוך' של כמחצית השנה. לקראת סוף חודש כסלו בא הקץ לקיומו של הסניף בקלינצי - משום שאז עלו אנשי המשטרה החשאית על קיומה של הישיבה בעיר ובאו לעצרם.

ר' יוסף גולדברג מציין זאת בזכרונותיו: "אחר פסח הגעתי לקלינצי פתחתי שם מחלקה, ולשם באו התלמידים ה"ר שלום מענדל קלמנסון, ה"ר העניך רפופורט, ה"ר שלום דובער פרידמן, ה"ר הירש בראסלעווער, ועוד. גם ה"ר יחזקאל ברוד בא ללמוד אצלנו אך מחמת גילו הצעיר שלחתי לסטאראדוב.

בקלינצי למדנו עד כ"ד כסלו תרח"צ שאז באו לאסרנו. לא הייתי באותה שעה בבית הכנסת וכך נצלת, וברחנו משם כולנו. נסעתי לעיירות נוספות לחפש מקום מקלט..."

ר' שלום מענדל עצמו ברח משם לעיר 'פאצאפ' שם למד עם ידידו ר' שמואל פעוונזנער ע"ה כחודש. כשנודע לו כי התפנה עבורו מקום בסניף המתקיים בעיר 'קורסק' עבר לשם. במקום פעל סניף שנחשב מבוסס ביחס לאחרים, הוא כבר פעל כחמש שנים. ראש ישיבה לא היה איתם למסור עבורם שיעורים, וללמדם. הבחורים למדו בחברותות במשך היום. בבוקר למדו כארבע שעות דא"ח, ובשאר שעות היום התמידו בלימוד הנגלה. כך עברו עליו חודשי הקיץ.

בשנים אלו, בין הנדודים והבריחות, למד עם חבריו בהתמדה ושקידה לפי ערך מה שהתאפשר להם בתנאים הקשים שעברו עליהם. בינתיים הספיק

לרכוש לעצמו ידיעה ניכרת בנגלה ובחסידות, כפי שפירט במכתב דו"ח ששלח לרבי הרי"צ אחר צאתו מעמק הבכא: "בנגלה בעיון למדו מסכת בבא קמא עד פרק הכונס, כל מסכת בבא מציעא, חלקים ממסכתות גיטין וקידושין, והחלו בלימוד איסור והיתר - בפרט הלכות שחיטה ובדיקה.

בחסידות למדו תניא, מאמרים מלקוטי תורה, שרש מצוות התפילה בדרך מצוותיך, קונטרס ומעין, המשך רנ"ט, תקעו ס"ד, חמשה מאמרים מהמשך תרס"ו, המשך עת"ר, מאמרי ואגרות כ"ק [אדמו"ר הרי"צ] שהיו בנמצא".

בשלהי שנת תרח"ץ ראו בו ראוי לייסד מקום. ר' שלום מענדל בן ה'שש-עשרה' נשלח לשמש כאחראי ור"מ בסניף שנוסד בעיר מעליטאפל, עם חברו ר' זלמן קצנלבוניג. בסניף זה למדו בין היתר - ר' העשיל צייטלין, ר' שניאור זלמן לוין, והאחים ר' אפרים מרדכי ור' מנחם מענדל פאליי. במשך כשנה דאג ר' שלום מענדל למחסורם הגשמי והרוחני של ידידיו ה'תמימים'.

מעצר

על תקרית שהסתיימה בטוב סיפר לימים: "אנו, קבוצת הנערים למדנו כבכל יום, בבית הכנסת השומם, בשעות שאיש אינו נוהג לבקר במקום. השתדלנו להיות ערוכים להפתעות וערים לנעשה סביב בית הכנסת. אך באותו יום היינו שאננים כשלפתע הבחנו ב'מלאכי החבלה' הקרבים ובאים לבדוק את המקום. תירגלנו בעבר תכניות בריחה, אך לפועל כשהבחנו בנוכחותם הקרובה היה די מאוחר לבצע תוכנית בריחה מסודרת. כפי המוסכם התלמידים דילגו במהירות לעבר החלון הנוטה לרחוב בכיוון השני, ומשם המשיכו למקומות המסתור. כשהאחרון דילג החוצה, טרם הספקתי אני, האחראי, לחמוק - פרצו השוטרים פנימה. התעשתתי, והעמדתי פני תם, המבלה בבית הכנסת. סיבה מיוחדת להפליל אותי לא היתה להם - הם מצאו אותי לבדי, וכי איזה פעילות דתית ניתן לעשות לבד. לטענתי בסך הכל ניגשתי לפוש בבית הכנסת. אך לפטור סתם בלא כלום, אי אפשר. בדיקה מדוקדקת בניירותי גילו שאיני רשאי להתעכב בעיר, נעצרתי.

לאחר בילוי קצר במעצר, ניגש אלי שוטר יהודי, שהניצוץ היהודי שבו התעורר, וסייע בידי להימלט חרש מהמעצר. כיממה לאחר מעצרי מצאתי עצמי בחוץ, אך בלא שום נייר מזהה.

כשהתחלתי לחשב את האפשרויות להסדיר את ניירותי מחדש, הוצע לי לזייף את המסמכים בחזרה. ביקשתי מהמזייפים שבמסמכים החדשים יעדכנו

את מקום לידתי במקום הנוכחי, כך שאהיה רשאי לשהות במקום. וכך נעשה. היה בזה משום סייעתא דשמיא מיוחדת, כי זמן לא רב לאחר מכן הגעתי לגיל הגיוס. לחמוק מהתייצבות ב'לשכת הגיוס' לא בא בחשבון, מצאתי את עצמי מהרהר בסיכויי לחמוק מהגיוס. למזלי פגשתי באותה עת יהודי מבוגר עם לב יהודי טוב. כשהבין לנפשי, ועמד על הקשיים העומדים בדרכו של בחור ישיבה בשורות הצבא, הציע לי הלה לגשת לביתו המשמשת כרופאה הראשית של לשכת הגיוס. "היא תוכל לעזור לך!" קבע.

רק בזכות שבניירותי המזוייפים נרשם שנולדתי באותו האזור, היתה לי זכות להתייצב באותה לשכת הגיוס בו שימשה ביתו כרופאה. ניגשתי אליה, והעברתי לה את המלצת אביה. כששמעה במה מדובר, ומי שלח אותי, אישרה את מגבלותי הגופניות בחתימת ידה, מה שהביא תיכף לפטור מן הצבא. כך יכולתי להמשיך ולהתעסק עם התלמידים".

על תקרית נוספת שברוב תושיה הסתיימה בטוב מספר ר' רפאל ווילישאנסקי: "באחד מה'יומי דפגרא' התיישבנו להתוועדות. האווירה התחממה, המשקה נמזג בשפע והניגונים פרצו מעומק הלב. כאילו התנתקנו מההווה אל מעמד ומצב מרומם יותר, שכחנו היכן אנו נמצאים. הניגונים נשמעו למרחוק וגירו את סקרנותם של אנשי הק.ג.ב. שהגיעו למקום כדי לבדוק מיהו המארגן אסיפה בלתי חוקית, ומעז להפר כך את השקט.

בעודנו מתמוגגים ברגשות חסידיים נפרצה לפתע הדלת, על הסף נכחו מספר שוטרים. לשונינו נאלמה דומיה, באחת נחתנו למציאות העגומה. ידענו כי התוועדות זו יכולה לעלות לנו ביוקר.

לרווחתינו, ר' שלום מענדל שהיה אחר כמה כוסות 'לחיים', התעשת עד מהרה. הוא נעמד והכריז כי 'אנו מברכים את ה'ראש' שלנו, האהוב עלינו, בכל הברכות'. השוטרים שהבינו כי הברכות נאמרו על ה'ראש' של רוסיה, הניחו לנו בחיוך מבין, סוף סוף חוגגים אנשים נאמנים לסטאלין ימ"ש, ויצאו להם. ואנו המשכנו להתוועד ולחזק את ההתקשרות ל'ראש' שלנו - הרבי".

עוברים לגרוזיה

החבל התהדק סביב סניפי הישיבה מיום ליום, הסניף במעליטאפל אף הוא נסגר. הי' בזה משום נס שכן זמן קצר אחר סגירת הישיבה, נכבש המקום על ידי הגרמנים ימ"ש, שהוציאו להורג את כל יהודי העיר. התמימים ור' שלום

מענדל בכללם עקרו זמן קצר קודם לכן - בחורף ת"ש - למדינת גרוזיה, שם יכלו בנקל יותר לשמור על המסגרת הלימודית, ועל קיום התורה והמצוות בכלל. בגרוזיה לא העיזו הרשויות לסגור את בתי הכנסיות בעיקר בזכות תקיפותם של יהודי המקום בשמירת מסגרת חיי הקהילה ואיחודם, אנשי הדרג הגבוה הוציאו אישור להעלים עין מפעילות דתית שגרתית. כמוכן שגם שם נערכו מעצרים, והצרו את צעדיהם, אך במידה פחותה בהרבה מאשר בשאר מדינות ברית המועצות.

תמימים רבים התקבצו בערי גרוזיה והמשיכו במסלול לימודם בימי המלחמה. סניפי הישיבה פעלו בערים כותאיס, קולאש וסענקי. בערים אלו יצרו קשרים הדוקים עם בני הקהילה המקומית בעלי הלב החם והרחב. נוכחות רבני הקהילה היהודית בגרוזיה שעפ"י רוב היו מאנ"ש - תלמידי תו"ת שבלויבאוויטש - הקלה על שהותם במקום והיו להם לעיניים.

בינתיים הצטרפה ברית המועצות בסערה לקרבות מלחמת העולם השנייה, התמימים השוהים בגרוזיה התנתקו מבני משפחותיהם - כל משך זמן המלחמה לא התאפשר להם לשמור על קשר עם בני משפחתם ולדעת על מצבם. הדרכים היו משובשות, אזורים שלמים עקרו למקומות רחוקים בעומק רוסיה הרחבה, ואזובקיסטאן.

'ב"ה נשארתי יהודי'

לסיכום; תקופת לימודיו בתומכי תמימים היתה בזמן הנחשב מן הקשים ביותר שידעה היהדות. המסירות נפש ליוותה אותם יום יום, הלימודים היו בצל הפחד, הוא וחבריו התעקשו להיאחז בכל כוחם בשמם ובמטרתם כ'תמימים' דרך הלימוד ב'שיבת תומכי תמימים'. הדרישה לצאת ל'מלחמת בית דוד' קויימה אצלם במלואה. הם נלחמו כאריות שלא להיכנע. לא המעצרים של רבותיהם, לא ההלשנות, לא המרחק מהבית ולא האיום התמידי שריחף מעל ראשם עצר אותם בדרכם. הם למדו, התפללו, והמשיכו לנדוד ולהיטלטל.

ר' שלום מענדל לא טפח לעצמו על השכם, ולא החזיק טובה לעצמו. כפי שהיתה הנהגתו בכל ימי חייו דרישה לישרות בלתי מתפשרת, עם תביעה נוקבת לאמת וצדק - כן דרש גם בצעירותו כלפי עצמו, ישרות עד קצה האחרון. דעתו לא היתה נוחה ממסלול הלימודים שעבר, הוא חש שחוסר המנוחה ויישוב הדעת שהיו מנת חלקו, והחוסר במורה ומדריך קבוע, מנעו

ממנו התקדמות רבה יותר. הוא היה מסוגל להגיע ליותר. דבר זה הטריד את רוחו אף בשנותיו המאוחרות, והתאונן על כך בפני רבותינו נשיאינו.

באחד ממכתביו לכ"ק אדמו"ר הרי"צ אחר יציאתו מברית המועצות, שופך את ליבו:

"לפי חושיי ושנות לימודיי בתו"ת הייתי יכול לפעול בעצמי הרבה הן בידעה והן בהנהגה, מכל מקום הטילטולים ממקום למקום והעיקר הלימוד בלי מורה ומדריך. . . ורק שזה חלקי מכל עמלי אשר ב"ה נשארתי יהודי..."

בפני כ"ק אדמו"ר נשיא דורנו פתח את רחשי לבו בפרטיות יותר:

"מעולם לא למדתי במוסד חינוך מסודר, רק קצת למדתי עם מלמדים, וקצת בבית עם אבי מורי שי' אשר הי' מוכרח מזמן לזמן לברוח מהבית ולהיות נחבא וכו'. לאחר הבר מצוה נסעתי -בחורף תרצ"ז- ללמוד בישיבת תו"ת שהיתה אז בגלות בעיירות שונות ולמדתי עד המלחמה בעיירות שונות ברוסי' ואוקראינה, ואח"כ בכותאסי וסביבותיה. לאחר המלחמה באתי לסאמארקאנד, ומשם לפולני' וכו'. . הי' הכרח שמגיל של ט"ז שנים לערך הייתי מלמד ומדריך על יותר קטנים ממני. הודות להכח מקיף הכללי של ישיבת תו"ת, והחינוך הכשר שקבלתי מהוריי שיחיו נשארנו אני וחבריי מאותו הזמן "יהודים". אבל ... [ממשיך להתאונן על מה שהפסיד]."

הוריו בעת המלחמה

בינתיים, בעת המלחמה, המפה הדמוגרפית החסידית במדינות ברית המועצות השתנתה לגמרי - רק מספר שנים קודם לכן, על אף האוירה הכבדה והקשה שנגרמה ממדיניות הממשל החדש, התקיימו ריכוזי יהודים עצומים בערי אוקריינה, רוסיה הלבנה ובערים הגדולות שברוסיה, ביניהם נמנו בני אנ"ש שפעלו במפוזר ובהיחבא מפחד השלטון - כעת, לאחר המלחמה, נכחדו כל אותם עיירות וקהילות המפוארות ובמקומם נשאה אדמה חרוכה. רוב משפחות אנ"ש, עברו להתגורר בסמרקנד וטשקנט שבאוזבקיסטן, וניהלו חיי קהילה חסידית תוססת. הוריו של ר' שלום מענדל הגיעו בשלב מאוחר יותר לסמרקנד, אחר טלטולים שונים:

בעת פרוץ המלחמה עת שעטו פלוגות האויב אל מעמקי רוסיה רחבת הידים והתקרבו לאיזור לנינגרד, בזורעם בדרכם הרס וחורבן, כשבראש ובראשונה יצר ההרס שלהם כוון לרצח יהודים, ובמקומות הכבושים החלו להכחיד כל זכר יהודי - נמלטו תושבים רוסים רבים מקווי החזית, ביניהם נמנו משפחות יהודיות רבות שנסו על נשיהם וטפם ומעט מטלטליהם, והצטרפו לנסיעות הארוכות שעשו דרכם לעומק המדינה. ר' שניאור זלמן וזוגתו מרת מנוחה, עם ילדיהם ר' ישראל שמעון ומשפחתו, ר' יקותיאל דוב וביתם מרת פייגא ובעלה המשפיע ר' בערקע חן הספיקו להשיג כרטיסי נסיעה ונדחקו לאחת מהרכבות האחרונות שהועמדו על ידי השלטונות עבור האזרחים למתן אפשרות מילוט מהאזור המופגז אל מקומות המרחוקים מאזורי החזית. ברכבת זו נסעו יחדיו בני משפחות אנ"ש שהתגוררו ב'דעטסקי סילוא' והיוו את הקהילה החסידית בעיירה, שנמלטו כקבוצה. זמן לא רב לאחר יציאתם מהעיר ניתקו הגרמנים את מסילות הרכבת, והטילו מצור שגרר רעב וכפן בעיר לנינגרד וסביבותיה.

שמץ של מושג לא היה לנוסעים להיכן מועדות פניהם, והיכן המקום האידיאלי לנוס אליו, מקום בו יוכלו לרקום חיי קהילה חדשה ולהצטרף ליתר בני אנ"ש. כל אשר היה בדעתם להתרחק מאיזור הסכנה. רק לאחר כשנתיים הגיעו לסמרקנד מקום בו שהו רוב משפחות אנ"ש, עד אז טולטלו בדרכים.

חלקו הראשון של המסע עבר עליהם בסכנת מוות, המטוסים הגרמניים ניסו במשך כל הזמן להצליף ברכבות ובמסילותיהם, מספר רכבות אכן נפגעו. רכבת שנפגעה יכולה היתה להמשיך רק כשהסירו ממנה את הקרונות הפגועים וקברו את הגופות, או אז הרכיבו את הקרונות השלמים מחדש כדי להתאימה להמשך הדרך. באותם איזורים בעלי סיכון גבוה היתה הרכבת נוסעת לעיתים פעמים מספר הלוך ושוב, כדי לחמוק מאש האויב. אחר יציאתם מאיזור המטווח בירי מטוסי האויב, נמשכה נסיעתם עוד ימים ארוכים כשבדרך ניזונים מלחם צר ומים לחץ.

על פי צו שהנפיקה הממשלה הרוסית הוטל על הכפרים השונים ברחבי רוסיה לאכלס פליטי חרב ולסייע בהתאקלמותם במקום. לאחר נסיעה ארוכה ומייגעת הופנתה הקבוצה החבדי"ת לעבר כפר קטן - קולחוז 'בורטיוק', באזור 'בושקירה', הסמוך להרי אורל. כפר זה שוכן על גבי צוק גבוה ולמרגלותיו זורמים מי נהר. העליה אל הצוק כשלעצמה היתה מטלה קשה ומסוכנת. התאקלמות הקבוצה במקום היתה איטית וקשה. משך שנתיים נאלצו להתרגל לתנאי המקום הירודים בלא תכניות עקירה מהמקום, עדיין לא היתה להם

ידיעה על מקום ריכוז אנ"ש. דבר אחד הם ידעו, שלהרס והחורבן שנמצא במקום מגורם הקודם - אין הם יכולים לשוב. המלחמה היתה עדיין בעיצומה.

על מספר אפיזודות ממקום נידח זה סיפר ר' יקותיאל דוב קלמנסון לבנו הרה"ג ר' יחיאל מענדל קלמנסון: "הקור והרוחות היו עזים בזמן החורף. פעם תפסה את כפרינו סופת שלגים, השלג כיסה את הכל, הצריפים הקטנים נקברו תחת השלג. אנו שדרנו יחדיו הצלחנו לפלס דרך החוצה ולנער מעל הגג את שכבות השלג הגבוהות כדי שגג הבית לא יקרוס, כמו גם לצאת ולדאוג למצרכים חיוניים. כשהסתדרנו, עלתה בדעתנו דאגה למצבו של הר"ר אברהם אליהו פלאטקין שדר באותו עת לבדו. בחוץ לא ראינו זכר של דרכים וכיוונים, הכל כוסה בלבן. אך לפי ידיעתנו את המקום פילסנו דרך לביתו וחילצנו אותו ממנו, ממש הצלנו את נפשו כי הקור בבית החל לגבור ולא היה לו דרך לצאת מבעד לדלת החסומה כדי להשיג עוד עצים לחימום הבית.

כשהגיע יום ל"ג בעומר - ממשיך ר' יקותיאל דוב לספר - ישבנו, כמה מאנ"ש, בפנים נפולות. ידענו את חשיבות היום, זכרנו כיצד היינו רגילים לציין אותו, וכאן... בקושי יש חתיכת לחם. תוך כדי התרפקות על העבר, על המצב התקין ביחס למצבינו, נסק מהנהר אשר למרגלות ההר עוף טורף, כשדג כבד משקל ציד-בפיו, ממש כשעבר מעלינו נשמט מפיו הדג הכבד, וצנח סמוך לרגלינו. לקחנו את הדג הכשר וערכנו עימו סעודת ל"ג בעומר מכובדת.

בני משפחת קלמנסון המשיכו את דרכם כאמור, רק לאחר כשנתיים שאז נודע להם כי אנ"ש התרכזו בערים טשקנט וסמרקנד. הם הצטרפו לקהילת אנ"ש בעיר סמרקנד.

אחר סיום מלחמת העולם השנייה חזר ר' שלום מענדל לחיק משפחתו בסמרקנד, שם אף סיים את לימוד שחיטת ה'גסות' אצל ר' ברוך דוכמן שנחשב לא' מהשוחטים המומחים של אנ"ש, ממנו קיבל 'קבלה' על שחיטה ובדיקה. בסמרקנד שהה כשנה עד אמצע שנת תש"ו אז החלה היציאה הגדולה מרוסיה.

קצרה היריעה לתאר ואף לו במקצת את פועלו הגדול בשנתיים הסמוכות ליציאתו אז שימש כמזכיר ה'לשכה' ואיש הקשר בין מנהל הלשכה הרב בנימין גורודצקי, לבין כ"ק אדמו"ר הרי"צ בעיר פראג תוך כדי שהוא שולח ומדווח את כל הנתונים מהקורות עם הפליטים, ודואג לסידור ניירותיהם וסיוע בטילטולם ממקום למקום. כמו כן ניהל את בית הספר 'בית שרה'.

על חלק מפועלו הגדול ניתן לקרא בספר שנכתב על דמותו 'פעילות חוצה גבולות'.

היציאה מפראג - בברית הנישואין

לאחר שנת עבודה קשה ומייגעת, כשרוב חבריו שהו בצרפת, ראה ר' שלום מענדל שהגיע זמנו להגר גם כן. רוב תפקידיו באו לידי מיצוי. צ'כיה החלה אף היא להפנות פניה לעבר ברית המועצות.

במשך שנת שהותו בפראג לא יצא מגבולותיה, מלבד בחודש תשרי תש"ח - כאשר אביו ששהה עימו רוב חודשי הקיץ החליט לעבור למחנה העקורים 'פוקינג', הצטרף אליו ר' שלום מענדל בשביל לשהות בימי החגים בקרב 'קהילת אנ"ש' המצטמצמת יחד עם אביו וחבריו הנותרים.

אף נסיעה קצרה זו נעשתה לאחר בקשת רשות הרבי הריי"צ. תשובת הרבי הגיעה על הפ"נ שכתב ר' שניאור זלמן בו מודיע על המעבר לפוקינג, ובקשת ברכה עבורו ועבור בני משפחתו וידידיו:

"במענה על כתבו, ברכתי אותו ואת כל הנזכרים במכתבו זה בשנה טובה ומתוקה בגו"ר".

לאחר תשובה זו שהתפרשה כנתינת רשות נסע ר' שלום מענדל עם אביו, ועינג את ימי החגים בעונג רוחני, ובחוויה חסידית שכבר היתה חסרה לו זמן רב.

כממונה על עניני אנ"ש ואדם בעל אחריות ברמה גבוהה, דאג קודם צאתו מפראג להשיג אתרוגי קלאברי' מהודרים עבור מחנות אנ"ש. הקשר עם סוחר האתרוגים נוצר בזכות הרב אליעזר קרסיק שנעצר בפראג בדרכו לביקור בחצרות קדשינו - לחסות בצל הרבי במשך חודש החגים.

ר' שלום מענדל שלח לסוחרים מכתב בקשה עבור האתרוגים בצינו כי הרב קרסיק לקח על עצמו את האחריות על התשלום:

"ב"ה. ו' ערב שבת קודש, כ' אלול תש"ז. פראג.

כבוד הרב מוהר"ר ר' ארי' נ"י פערדערבער. שלום וברכה!

בהיות הרב אליעזר קרסיק בפראג נתקבל מכתב מכבודו בענין אתרוגים מקאלאברי'. הודעתם שיש לכם אפשרות להשיגם במחיר לא גבוה, על כן באתי בזה בבקשה מכבודו להודיעני אם יש אפשרות לשלוח לפה כעשרה אתרוגים, ובאיזה אופן אוכל לשלוח לכם דמי מחירם. ורק שיהיו מהודרים על הצד היותר טוב. במילאן נמצא כעת

מכירי מאטולי לאנדאו, והי' כדאי שתתקשרו עמו, ותדברו עמו בשמי, אולי הוא יהי' בעזר לשלוח האתרוגים לפה. גם אבקש ממנו שישלם עבורי המגיע בעדם.

בכל אופן אבקש מכם לסדר הדבר ולשלוח האתרוגים בהקדם האפשרי, כי נצרך לי לשלוח מהם גם כן לאיזה מחנות באשכנז ועסטרייך... שלום מענדל.

אם יהי' איזה קישויים בשילוח דמי שויה של האתרוגים תיכף כעת לכם הנה הרב קראסיק קיבל עליו האחריות ותוכלו לשלוח על חשבוננו. הנ"ל".

בחזרתו לעיר פראג בתחילת חודש חשון דאג להשלים את כל הדברים הנצרכים שהצטברו עקב נסיעתו. זמן קצר לאחר מכן היגר ידידו ר' משה מרוזוב שעמד לצידו עד אותו הזמן, לפאריז. ר' שלום מענדל עצמו נאלץ לעסוק בעוד מספר דברים בוערים שעמדו על הפרק, כגון שמירת הקשר עם אנ"ש בצ'רנוביץ, דאגה לר' דוד חן עקב מעצרו, ניהול 'בית שרה' ודאגה לאלו מאנ"ש שנותרו במחנות. כשלוחו של הרבי הוטל עליו גם לשמור על האוירה החסידית במקום.

על ההתוועדות שנערכה בי"ט כסלו בפראג אנו קוראים במכתבו של ר' משה ווינארסקי שעקב מחלתו ושהותו בבית הרפואה - נבצר ממנו להשתתף בה:

"עוונותי גרמו להיות רחוק מועידת אנ"ש ביום מופלא כזה, אשר בו מתאספים לא רק חסידי ליובאוויטש, אולם כל אלה המוקירים דרך הבעש"ט זי"ע, כי בו חוגגים הלולא דתלמידו הק' ממזריטש, ועוד ועוד, כמובא בדברי האדמו"ר שליט"א. ואסיפת אנשים יראי-שמים יחד, ובפרט המדברים דא"ח, מעוררים את הנקודה הפנימיית שבלב, להוסיף התלהבות בעבודת ה' יתברך, ובקיום מצוותיו, ובפרט אלה הזוכים ללמוד תורה לשמה.

ובאשר לא זכיתי לכל הנ"ל, לכל הפחות אשלח את ברכתי אליכם אהובי, כי תזכו לקבל באמת את השפע הקדוש הנשפע ביום הק' הזה, וביחד עם כל ישראל נזכה לגאולה שלמה בקרוב. משה ווינארסקי".

בקשרי השידוכין

היציאה מרוסיה וההגעה לפריז הביאה מזור לנפשות אנ"ש, והתבטאה בדרכים שונות, בין היתר אף בעניני השידוכין - בשנים שבין מלחמת העולם השניה עד היציאה התמעטו הנישואין בקרב אנ"ש, בדוגמת גלות מצרים שהביא חשש להקמת בית יהודי שיטיל על בני הזוג את האחריות הכבדה לדאגה לבני המשפחה, אף כאן עסקו רוב התמימים בהשרדות ובטשטוש עקבותיהם, לא היה שהות ומנוחת הדעת מספקת לחשוב אודות בניית בית בישראל. אמנם היו נישואין, אך לא בקצב הרגיל, רבים העדיפו להמתין ולראות כיצד יפלו הדברים ולהיכן יתגלגלו בקרוב.

לאחר יציאתם מרוסיה הסובייטית הפחדים נעלמו, האוירה נעשתה משוחררת וצעירי אנ"ש והוריהם החלו לחשוב על בניית ביתם בעידוד מתמיד מצד הרבי ריי"צ. כך החלו השידוכין לצוץ בקצב מהיר. בקרב אנ"ש שזה עתה באו לצרפת נחוגו סעודות חתונה לעיתים תכופות - עשרות זוגות חדשים נוספו על קהילת אנ"ש בשנות תש"ח-תש"ט.

ר' שלום מענדל שכבר קיבל מהרבי הריי"צ מספר ברכות אודות מציאת זיווג הנכון, הגיע לצרפת לאחר הגעתם של רוב משפחות אנ"ש וזמן קצר אחר הגירתו לצרפת קיבל הוראה מהרבי לנסוע עם השוחטים לאירלנד. שם שוב יתנתק מאזור משפחות אנ"ש, בזמן שהותו הקצרה בצרפת עד ליציאתו לאירלנד נכנס בקשרי השידוכין עם העלמה 'בתיה', ביתו של השוחט החסידי ר' עוזיאל חזנוב.

מרת בתיה התגוררה עם הוריה בארמון שהשתייך למר 'איפל' מתכננו של 'מגדל איפל' בפרוור השוכן בפאתי פריז - "סעווער". בארמון זה שהושג בעקבות פעוליותיו של ר' בנימין גורודעצקי הצטופפו משפחות רבות מאנ"ש. במקום נפתח סניף של 'בית רבקה' שם למדה עם חברותיה, ולשם הגיעו אליה הצעות השידוכין.

כשהגיעה ההצעה אודות התמים שלום מענדל קלמנסון שהתפרסם בקרב אנ"ש בחריצותו, ועסקנותו, קפצו על המציאה.

קודם פגישתינו התכוונתי לפגוש בבחור מסודר מבחינה כלכלית, בעל לבוש אינטלגנטי כיאה לתפקידו הציבורי. זהו הרושם שהשאיר עלינו בפוגשו את קבוצתינו בנידודים שבין הגבולות בעת היציאה. לפועל מצאתי בפגישה לנגדי בחור שאינו נופל במאומה מאחיו התמימים; בגדיו נקיים אך פשוטים מאוד, חלקם אף מעידים על צורך דחוף לתיקון, לא הבנתי מדוע הופעתו השתנתה.

בין הדברים, כשהגנבתי לו את השאלה, ענה לי בתמימות: בפראג גם כן הייתי לבוש כפי שאת רואה אותי כעת, ורק במפגש עם הפליטים, היות ואבי היה ביניכם רציתי להעניק לו מעט שמחה אחר טלטולי הדרך, שיראה את בנו שהוא במצב מסודר, אזי שאלתי מידידי בגדים חדשים לזמן קצר.

מצידי שמחתי על ההצעה והסכמתי לשידוך. אך כשסיפרתי לו שלמדתי איזה זמן בבית הספר המקומי בסמרקנד, הוא היה קצת מסופק. למרות שהבהרתי לו כי לא נכחתי בשבתות ובחגים, ונזהרתי בכל עניני היהדות אף על קוצו של יו"ד, עצם העובדה שלא התנגדתי בכל תוקף שלא להניח את רגליי בבית הספר הממשלתי גרם לו איזה חשש.

את חששו זה שטח בפני אדמו"ר הריי"צ, בהדגישו כי לאידך ניכר עליה שדעותיה והשקפתה מופעלים לגמרי מ'חסידישע הנחות'. הרבי בתשובתו הסיר את כל החששות:

ב"ה, י"ז סיון תש"ח.

ברוקלין.

אל התלמיד החשוב מר שלום מענדיל שי' קלמנסן
שלום וברכה!

במענה על מכתבו אודות הצעת השידוך, בודאי תלמידי ידידי הר' עוזיאל שי' שו"ב חינוך ביתו תח' כראוי ובטח קיבלה חינוך הטוב בפנימיותה וההצעה נכונה היא והשי"ת יצליחכם בגו"ר.

בשם כ"ק אדמו"ר שליט"א

מזכיר. ח. ליבערמאן.

"כשראה כי הרבי עצמו מעיד עלי ש"קיבלה חינוך הטוב בפנימיותה" פגו אצלו כל הספיקות", מסיימת הרבנית קלמנסון.

לימים היה אומר באירוניה: 'איך שבן אדם לא מדייק להעריך ולדעת את ערך עצמו ואילו את השני בודק בדקדוק - אני חששתי שמא היא לא תהיה בדרגה נעלית כל כך, ובפועל, הלוואי שאני אגיע לדרגותיה ולרמתה ביראת שמים ומסירות לעניני היהדות, שהם יוצאים מגדר הרגיל. על עצמי הייתי צריך לדקדק אם אני ראוי לה, ולא להיפך.

זמן קצר לאחר מכן החליטו לשמחת כל הצדדים לסגור את השידוך. כמובן שלחו את הבשורה לרבי שנתן את ברכתו:

ב"ה, ט' אלול תש"ח.

ברוקלין.

אל התלמיד החשוב מר שלום מענדל שי'

שלום וברכה!

במענה על כתבו מיום ו' לחד"ז [לחודש זה] המודיע מקשוה"ת [מקשורי התנאים] שלו עם ב"ג [בת גילון] מרת בת' תח' הנני מברכם בברכת מז"ט [מזל טוב] יתן השי"ת שיהי' בגדא טבא ותהי' החתונה בשעה טובה ומוצלחת ויצליח בעבודת הזביחה ויסתדרו בסדר טוב בגשמיות וברוחניות.

המברכם [הוספה בכ"ק:]; בגשמיות וברוחניות. יוסף יצחק שניאורסון.

תזכורת על חגיגת קישורי התנאים שלו אנו מוצאים במילים ספורות בדו"ח ששלח המשפיע ר' שלמה חיים קסלמן לרבי ריי"צ, בפירוט חזרת המאמרים והשיחות שערך בקיבוצי אנ"ש, ובחיזוק התקשרותם לרבי דרך חיזוק ה'מעמד' ועריכת התוועדויות:

"ביום ה' הי' קישורי תנאים אצל הת' שלום מענדל קאלמענסאן בקיבוץ אחר [קיבוץ סעווער] ונסעתי גם-כן שמה, והמדובר הי' גם-כן כו".

את הימים שבין ה'ווארט' לבין החתונה עשה כאמור באירלנד ושימש כאחד מצוות השוב"ים על פי הוראתו של הרבי הרי"צ. לקראת חתונתו ביום המישי ליל כ"ב כסלו קיבל מכתב ברכה מהרבי:

ב"ה, ח"י כסלו תש"ט.

ברוקלין

אל התלמיד החשוב מר שלום מענדל שי'

וב"ג הכבודה מרת בת' תח' תח'

שלום וברכה!

ליום חגיגת כלולתם, הנני בזה לברכם בברכת מז"ט, מז"ט יתן השי"ת שתהי' החתונה בשעה טובה ומוצלחת ויסתדרו בסדר חיים טובים

ומאושרים בפרנסה טובה בהרחבה בקביעות עתים לתורה והנהגה בדרכי החסידות והחסידים.

המברכם [הוספה בכ"ק]: בגשמיות וברוחניות. יוסף יצחק שניאורסון.

ר' שלום מענדל כבחור צעיר וכן לשני הורים בריאים ייחל להשתתפותם בחתונתו, אלא שעקב נסיבות הזמן הבין כי יחוג את שמחתו בלעדם. אימו עדיין היתה נעולה מאחורי שערי ברית המועצות, ואביו שעדיין שהה בפוקינג נכנס לרשימת הנוסעים לארץ ישראל והתכוון להצטרף למסע עם חבריו. היתה זו הקבוצה הגדולה שהיגרה מפוקינג לארץ הקודש, והמה היוו את המרכיב הראשון להתייסדות כפר חב"ד.

מסלול נסיעתם עבר דרך דרום צרפת, כדי לצאת מנמל מארסיי, אך לא התאפשר להם לעצור ולהתעכב בצרפת כדי 'לקפוץ' לפריז. ר' שלום מענדל ביקש מאביו במכתב מרגש בו הוא משתפך בתחנונים לבוא ולהשתתף בחתונתו ולייצג אף את אימו, בפרט אחר שנות ריחוקו הרבות מבני משפחתו בהם התגלגל ממקום למקום בעידן לימודו בסניפי ישיבות תומכי תמימים במחותרות, תחת הממשל הקומוניסטי.

במכתב תשובתו מבהיר ר' שניאור זלמן כי לאור זאת אשר המה כמעט מוכנים לנסוע בקבוצה, מה גם שלא נקבע עדיין תאריך החתונה במדויק, ייאלץ להמשיך בדרכו. בהמשך דבריו מי"ג חשון תש"ט מחזקו בדברים:

"לו ידעתי בדיוק הזמן המוגבל להנישואין שיהיה בשעה טובה ומוצלחת - אזרתי חלצי להשתדל ולכוון המועד המיועד, וזמן הבהיר לשמוח ולשמח ביחד עם כל בני ביתנו שיחיו הקרובים והרחוקים עם כל אנ"ש שיחיו. כי לולא זאת 'מה יתרון לאדם בכל עמלו וכו'". יודע אני בטוב ומרגיש בדידותך במשך הזמן אשר זכית להיות גולה במקום תורה, 'טוב לגבר כי ישא עול בנעוריו' ו'הזורעים בדמעה ברינה יקצורו', 'וטוב אחרית דבר מראשיתו'".

לפועל עד שנקבע התאריך במדויק עשה כבר ר' שניאור זלמן קלמנסון את דרכו, עם רבים מאנ"ש, ועבר לארץ הקודש, שם השתכן בתל אביב. בסמוך לזמן הגעתו קיבל ר' שניאור זלמן מכתב ברכה מהרבי שנכתב בי' שבט תש"ט. לאחר שמברכו הרבי אודות הגעתו לארץ הקודש - מקדיש הרבי מספר שורות לברכה עבור חתונת בנו:

"ב"ה, י' שבט תש"ט.

ידידי הנעלה והנכבד ו"ח אי"א מוהר"ר שניאור זלמן שי' קאלמענסאן
שלום וברכה.

במענה על כתבו מכ"ה טבת העבר הנני לברכו ואת כל אנ"ש, ד'
עליהם יחיו, שבאו לאה"ק ת"ו בברכת ברוכים הבאים לטובה ולברכה
ויעזרכם השי"ת כולכם יחד עם ב"ב [בני ביתכם] יחיו בהסתדרות טובה
בגשמיות וברוחניות, ומז"ט [ומזל-טוב] בעד חתונת תלמידי בנם מו"ה
שלום מענדל שי' עם ב"ג [בת גילן] מרת בת' תי' להצלחה באריכות
ימים ושנים והסתדרות טובה בגו"ר [בגשמיות וברוחניות] וימלא השי"ת
משאלות לבבו לטובה ולברכה בכל הפרטים המבוארים במכתבו.

שמחתי לשמוע פ"ש משמחת לב מביקורם של ידידי הרב עפשטיין
ושלוחי ידידי יקירי וחביבי ר"ש פאלמער וידידי מר ברוידא שי'.
השי"ת יעזור לכל הבאים באה"ק ת"ו וביחוד לידידינו אנ"ש ד' עליהם
יחיו בהסתדרות טובה בפרנסה בהרחבה ובקביעות עיתים לתורה ועבודה.
המברכו [בכ"ק:]: בגשמיות וברוחניות. יוסף יצחק שניאורסון".

א' מהדברים המענינים במכתב כי הוא נכתב בי' שבט תש"ט, בדיוק שנה
קודם ההסתלקות, ובחתימת יד קודשו האות י' מהשם יצחק מודגשת באופן
בולט כפי המסורת החסידית שהחל להדגיש זאת כשנה לפני ההסתלקות. יתכן
כי זהו המכתב הראשון שכתב הרבי בו האות י' מודגשת בצורה כל כך ברורה.

בכ"ב כסלו תש"ט התקיימה חתונת בני הזוג קלמנסון, כנהוג אז, בסגנון
ולפי תנאי הפליטים. כאולם החתונה שימש חדר האוכל שבארמון 'סעווער'
בו התקיים המוסד 'בית רבקה'. את הסעודה עצמה הכינה מרת הינדא חזנוב
עם סיוע מחברותיה.

החתונה נחוגה אמנם ללא כל סממני החתונות שבימינו - על צלם ומוזיקה
לא חלמו, אך האוירה היתה שונה ומיוחדת, שמחה פנימית בניחוח של פעם.
לסעודת החתונה באו ידידי המשפחה מהאכסניות השונות של הפליטים.
משפיעי וראשי ישיבת ברינוא אף הם היו נוכחים, וכך סעודת החתונה
התקיימה עד לשעות הבוקר, מתוך שמחה, התוועדות ואחוות חסידים.

"בכל מקרה לא היה לנו היכן להתאכסן ביום החתונה - מספרת מרת
קלמנסון - במעונות הפליטים כל חדר שימש למשפחה, לא היה פינה אחת

פנויה. הצלחנו להשיג חדר באחד מהבתי מלון בפריז ששכן במרחק של כארבעים דקות הליכה מ'סעווער' אשר התפנה רק למחרת בערב שבת, כך אחר החתונה שנערכה משך כל שעות הלילה, ותפילת שחרית, צעדנו לכיוון המלון. לכל אחת מסעודות השבת צעדנו חזרה, עבור ה'שבת שבע ברכות'."

מכתבי ברכה מידידים

מכתבי ברכה רבים נשלחו אליו לרגל נישואיו, להלן כמה קטעים נבחרים מהם - ידידו ר' משה ווינארסקי ששהה בפראג מברכו: "מזל טוב! מזל טוב ! מזל טוב! יהי רצון שיזכה לענות לכל חבריו ומיודעיו "מצא" [מצא אשה מצא טוב] כי לפי הידוע הנה בת תלמיד חכם, ובעל מעשה. והנני מביע את ברכתי לך אהובי מעומק הלב, כברכת הזקנים להוועד, ותבנה דור ישר הולך, טוב לשמים וטוב לבריות, ברוב נחת ותענוג ברוחניות וגשמיות אכי"ר."

מקיבוצי אנ"ש נשלחו ברכות בחרוזים שנכתבו באידיש, כל קיבוץ כתב איזה כמה משפטים אודות המקום בו נמצאים, המבטאים את טלטוליהם, ופיזורם. ולאידך את ריבוי החתונות שנתברכו בהם באותה העת כאשר הסייטים שסבלו מהם בעבר ברוסיה הקומוניסטית, ובהיותם על אם הדרך, החלו חולפים מהם, שלזה מצרפים איחולי מזל טוב. יתכן כי איחולים אלו נשלחו בקביעות לחתני אותו הזמן:

קיבוץ סעוור - בעזאן

נעכטן אין סעווער, און היינט אין בעזאן.

אן עין הרע, א גוטער סעזאן.

קומט צו אונז אפטער, אין קיבוץ בעזאן.

דא וועט איר גוטעס, פיל קענען טאן.

קיבוץ פאנטאנע

פון פאנטאנע קיין ריבעשאט, זיינען מיר גיפארן.

עס האט אונז גארנישט ניט גישאט, אבער איינגער איז גיווארן.

מיר האבן ניט קיין שטאל, אויף אלעז אכן.

און להבדיל, ניט קיין אויף חתונות צו מאכן.

מיר וולען מוזן אין סעוור פארן.

און פירן אהין די יונגע פארן.

און אויב ניא דארט, איז אין בעזאן.

וועט מען מוזן אלעס צו טאן.

ברכה לחתן וכלה

נעכטן בא אונז און היינט איז בא אייך.

אלעס דאס זעלבע און אלעס איז גלייך.

וואס אונז האט איר גיוואונשן, ווינשן מיר אייך.

א גליקלעכער לעבן, זאל קומען אויף אייך.

הכנה רוחנית מאת האה הגדול

לרגל חתונתו של האה הצעיר שלח האה המבוגר יותר ר' יקותיאל דוב מכתב הדרכה עסיסי לקראת החיים החדשים, והמצב החדש אליו אחיו התמים הולך להיכנס - מכתב ספוג בתמימות ואורחות התמימים מאותה תקופה, וב'ראת שמים' האמיתית שנתברכו בה. במכתב שנכתב מעומק לב, האה מוצא חובה לנפשו להתריע מפני נפתולי החיים וההרגל הבהמי אשר אדם נשוי עלול להיקלע אליו, בו עליו להיזהר אפילו מעניני היתר. להלן חלק ממכתבו:

"ב"ה לאחי שלום מענדל נ"י, הנני יושב זמן ארוך והקולמוס בידי, ואינני יכול להתחיל לכתוב, שלא אהי' בסוג 'מגיד דבריו גו' . . לא עשה כן' . . אבל מכל מקום יהי' עוד דבר אחד שאינו כדאי, ואף על פי כן מעשים שבכל יום שנעשה, כידוע.

תדע לך שמה שנוהגים היתר בתאוות היתר אף על פי שהלכה פסוקה "והתקדשתם והייתם קדושים" - הוא מצוות עשה של תורה, הוא רק על סמך 'רשעים מלאים חרטות'. אבל מי שאינו מתחרט לעולם כמ"ש בספר של בינונים פרק י"א [הרי הוא בגדר רשע גמור]. ורשע גמור בנוגע לפרט אחד, קרוב שהוא בכלל מומר לדבר אחד [ולו אין רשות לנהוג היתר בתאוות].

וכמו ששמעתי בשם ר"פ פרענקעל ע"ה שאמר לא' "הער . . דו ביסט משוקע אין תאוות דו טארסט ניט קוילענען [שמע, אתה שקוע בתאוות, אסור לך לשחוט]"...

בהמשך המכתב מוסיף אשר שמע מחסידים שיש להישמר כי הפסוק 'ודבק . . והיו . . א ח ד' לא יהי' מנגד ל'הוי' א ח ד'...

ומסיים את המכתב באזהרה: "רחם על עצמך ועל שנותיך בתומכי תמימים, כי אין חכם כבעל הנסיון, מי שמביא חכמתו אל הפועל, כידוע בדא"ח. ובזכות זה ירחם השי"ת עליך ועלי בתוך כל אחינו שנתהלך לפניו ונהיה תמימים".

זהו ברכת והדרכת אח שמקירות לבו מכין באימה וביראה את אחיו לקראת חיים הקשורים לתפקיד האדם לעשות לה' דירה בתחתונים, שלא יסיח דעתו לרגע מי הוא ומאין בא, ומהו המותר והאסור.

ר' יקותיאל דוב ששהה בפראג שלח לאחיו החתן שהצטרף במצוות הרבי הריי"צ לקבוצת השוחטים באירלנד, גם העתקה מברכת הרבי הריי"צ לכלל החסידים בח"י אלול תש"ט:

"דער אויבערשטער זאהל העלפון עס זאל זיין א התעוררות פנימי, דער אויבערשטער זאהל העלפון עס זאהל זיין אני לדודי ודודי לי ואני לו עס זאהל זיין א שנה טובה ומתוקה בגשמיות וברוחניות".

לקראת יום נישואיהם העשירי בכ"ח כסלו תשי"ט שיגר הרבי לבני הזוג קלמנסון דברי ברכה מיוחדים לרגל יום שמחתם זה:

"בקשר לתקופת השנה של חתונתם. הנה יהי רצון שלאריכות ימים ושנים טובות, יבשר טוב בכל עניני בנין עדי עד בית חסידותי. וכבר העירתי בזה כ"פ [כמה פעמים] שהתעסקות אנ"ש בטובת הרבים ובנקודה התיכונה הפצת המעינות חוצה, הוא השער הצנור והכלי להעלאת כל עניניהם ולהמשכת ברכות השי"ת והצלחתו בכל המצטרך להם".

ר' מאיר שמחה חן

להלן תיאורה של הרבנית בתיה קלמנסון שתחי' אודות זקנה הר"ר מאיר שמחה חן, ואביה ר' עוזיאל חזנוב:

"נולדתי בשנת תר"ץ להורי ר' עוזיאל והינדא חזנוב בעיירה המיתולוגית 'ליובאוויטש', בירת חסידי חב"ד. אימי היתה ביתו של החסיד המפורסם ר' מאיר שמחה ממשפחת הגזע החבד"י 'חן' מנעוול, ואשתו הנעלית מרת רבקה דינה שבאה גם היא ממשפחה חשובה. זקנתי מרת רבקה או כפי שהכירוה הכל בשם 'ריבה', התפרסמה כ'אשת חיל' במלא מובן המילה. היא גידלה משפחה בת עשרה ילדים, למופת, בהעניקה חינוך מושלם לילדיה. בזכות השקעתה,

בצירוף האוירה החסידית החמימה ששרתה בביתם התפתחה המשפחה ופרחה לתפארת, כיום מאות משפחות מכובדות מחסידות חב"ד מתייחסים בגאווה אל ר' מאיר שמחה חן.

בהכוונתו הישירה של הרבי הרש"ב עשה ר' מאיר שמחה את צעדיו הראשונים במסחר, בציות לעצותיו המדוייקות של הרבי. עם הזמן גדל רכושו עד שנחשב לאחד מהנגידים של חסידי חב"ד. הרבי הרש"ב הטיל עליו תפקידים שונים בעיני הכלל שמתוקף מעמדו יכול היה לבצעם. את ממונו פיזר עבור עיני הרבי. כשהעסקים פרחו (עיקר עסקם היה בגידול וייצוא כותנה בשדותיהם הסמוכים לעיר נעוויל) ונצרכו להשקעה מרובה והשגחה צמודה, לא יכול היה ר' מאיר שמחה שהיה תפוס רוב היום בעבודת השם להרשות לעצמו את הפריבילגיה הזו. הסבתא לקחה על עצמה את עול ניהול העסק והיא עמדה בראש העסק המשפחתי. שמע יבולם המשובח הלך לפנייהם והתפרסם עד למדינות פולין וגרמניה, הביקוש הגובר גרם לעסקים להסתעף לכיוון מדינות אלו. הסבתא 'ריבה' עמדה בראש העסק והניחה לבעלה לנצל את רוב זמנו לתורה ותפילה, כמו גם ביקורים תכופים וממושכים בחצר רבותינו נשיאנו. חלקו של ר' מאיר שמחה במסחר היה לבצע את המפגשים החשובים והעיקריים, לשמור על הקשר עם המדינות הזרות, ולהנחות את אופן התנהלות העסק.

רכושם הרב לא עמעם את האוירה החסידית ששררה בביתם, ההתוועדויות התנהלו בו בתכיפות, סביב שולחן עמוס ב'פארבייסן'. מובן שהתוועדויות רבות נמשכו עד השעות הקטנות של הלילה, בניצוח משפיעי ודמויות ההוד של חסידי נעוויל המפורסמים. הניגונים שפרצו מעומק הנשמה, ועיני החסידות העמוקים שנשמעו מפיהם ליטשו את הגוף הגשמי והביאו לידי ביטוי את אור הנשמה. אף ה'משקה' היה נשפך כמים, מה שגרם לחלק מהמתוועדים להישאר שכובים על הרצפה עד לשעות הבוקר כשמאחוריהם נשאר 'רשימו'. אך לר' מאיר שמחה לא היה נחת גדול מזה להיות ביתו 'בית וועד' לחסידים.

באחד הימים הזדמן גביר גרמני לעיירה כדי לסגור עסקה עם ר' מאיר שמחה, הוא שאל מהעוברים ושבים היכן ביתו של 'פאניע' חן [האדון חן]. תואר לפריצים ורמי דרג]. הללו כיוונו אותו לבית משפחת חן בחיך מובלע. כשהגיע לביתו וראה את פשטות הריהוט, והסגנון העממי של ביתו שאלו בפליאה: "פאניע, היכן השטיחים? לגבי עושרך הבית פשוט מידי". ר' מאיר שמחה הסביר לו בסבלנות כי בביתו מתקיימות מסיבות חסידיות על בקבוק

משקה, כשאחר כך 'עורכים חזרה', עם שטיחים יהיה מאוד קשה לבני הבית לנקות את שירי ההתוועדות, הרבה יותר קל לנקותו במצב העכשווי.

חלק גדול מכספו חילק למטרות צדקה וחסד, לעצמו השאיר עבור הצטרות החיים הבסיסית. את נסיעותיו הרבות ניצל לביקורים תכופים במחיצתם של רבותינו נשיאינו, שם שהה חלק ניכר מזמנו. בדרכי נסיעותיו היה עוצר לבקר את גדולי החסידים ודמויות ההוד כדי להתוועד יחדיו ולקבל מהם הדרכות בדרכי ולימוד החסידות.

כאשר ביקרתי לראשונה בחצרות קדשינו- ממשיכה הרבנית קלמנסון את סיפורה - קיבלתי הודעה בשם הרבנית חנה לסור לביתה, כשהגעת, התקבלתי על ידה בסבר פנים יפות, היא התעניינה בנעשה עמנו בצרפת. את בקשתה לראות אותי נימקה: "ר' מאיר שמחה איז גיווען א'בן בית' ביי אונז, איך האב גיוואלט זעהן זיינע אייניקלאך" [ר' מאיר שמחה היה בן בית אצלינו (ביקטרינוסלב) רציתי לראות את נכדיו].

בא' היחידויות בשנים מאוחרות יותר, נכנסתי ליחידות אצל הרבי כשבני הקטן נישא על ידי. הרבי התעניין בשמו, כששמע ששמו הוא 'מאיר שמחה' התבטא: "אזוי ווי די זיידע? איך גידיינק עם, ער איז גיווען אגרויסער איד (והרבי עשה תנועה בידו הקדושה לכיוון מעלה, כשהוא מתרומם מכסאו) זאל ער זיין גיראטן ווי דער זיידע". [הוא נקרא בשם סבו? אני הכרתי אותו, הוא היה יהודי גדול [גבוה]]. שהוא יגדל בדוגמת סבו].

ר' מאיר שמחה שנחשב כאחד מהחסידים הנעלים שבנעוויל - עובד ה' ומקושר לרבותינו נשיאינו בכל חיי רוחו, נהג לבקר לעיתים תכופות אצל הרבי, כל ביקור ארך מספר שבועות ואף למעלה מכך. לקראת צאתו של הרבי הריי"צ מרוסיה הטיל עליו הרבי לעסוק עם החסידים לאחר יציאתו. בפועל כשיצא הרבי הריי"צ מרוסיה נשבר ליבו של ר' מאיר שמחה בקרבנו, אך השתדל באיזה דרך לשמור על קשר מכתבים עם הרבי ששהה בריגא. לפי המסורת המשפחתית בפעם האחרונה שקיבל את ברכת כ"ק אדמו"ר הריי"צ שינה הרבי מהרגיל ובירכו בימים ארוכים, והשמיט את המשך הברכה 'שנים טובות'. כשקיבל את מכתב הברכה אמר לאחד מחבריו: 'אני כעת אורח בעולם הזה'. הלה הביט בר' מאיר שמחה החזק והגיב בתמהון: 'מאיר שמחה הלא אתה יהודי פיקח מאוד, מדוע לך לדבר דברי שטות שכאלו?' ענה לו ר' מאיר שמחה 'מברכת הרבי שברכני בימים ארוכים, ולא כרגיל גם בשנים טובות מבין אני שלא אאריך לחיות עוד זמן רב'. בפועל כעבור זמן קצר,

חלה בדלקת ריאות קשה ונפטר לבית עולמו. הרופא שטיפל בו אמר עליו: 'הולך מהעולם אדם עם לב של נער בן 18 שנים'.

באותה העת עמדה אימי מרת הינדא חזנוב ללדת את אחי מאיר שמחה וכרגיל באה לביתו כדי ללדת את ילדה אצל הוריה. אך הוא, שלא כבשאר הפעמים, הפציר בה לשוב לביתה; 'אם אוכל אבוא אני אליכם', אמר. אימי חזרה בתחושה לא נוחה, הגם שאביה היה נראה בריא הבינה כי הוא מרגיש כי ימיו ספורים ואינו רוצה לגרום לה צער רב בסמיכות ללידתה. ואכן כשלקה בריאותו, התדרדר מצבו במהירות ונסתלק לבית עולמו, אחי נקרא על שמו - 'מאיר שמחה'."

ר' עוזיאל חזנוב

ר' מאיר שמחה וריבה חן הקימו משפחה לתפארת, היו להם עשרה ילדים, מתוכם שלשה בנים, ושבע בנות. רבים מבני אנ"ש נמנים כיום על משפחת חן שהלכה והסתעפה.

הבת השישית בבית משפחת חן היתה אימי מרת 'הינדא' שנישאה לאבי ר' עוזיאל חזנוב שזכה להיות 'תמים' בתומכי תמימים שבליובאוויטש.

אבי נולד בבית חרדי הגדוש באווירה של יראת שמים, אך להורים מפנקים ודואגים. הם לא הסכימו שירחיק מהבית בשחר נעוריו. אט אט הבחין כי חבריו יורדים ומתקלקלים, האווירה שנוצרה בעקבות קבוצות הנוער שצצו חדשים לבקרים היתה לעזוב את מסגרת הלימוד הדתי לטובת הלימודים הכלליים. חבריו החלו לוחצים עליו לעשות כדוגמתם. אבי שעוד לא הגיע לגיל המצוות, הבין שבכדי להישאר ירא ושלם עליו לעבור ללמוד ב'ישיבת תומכי תמימים' בליובאוויטש, שאת שמעה, כמבצר העומד כנגד רוחות הכפירה, כבר שמע.

הוא לא סיפר להוריו על תוכניתו, בוקר אחד מצאה אימו פתקה על השולחן בה הוא מסביר את פשר היעדרותו 'נסעתי ללמוד בישיבה', כתב. האינסטינקט הראשון של אימו היה - לנסוע ולהחזירו הביתה. אך לאחר מחשבה עלה בדעתה שבוודאי בנה הרך והעדין לא יחזיק זמן רב בתנאי פנימיה, וימהר לחזור הביתה. ואכן כמעט שכך היה; כשהגיע אבי לליובאוויטש נרתע מהתנאים הגשמיים הירודים, ומחוסר ההגיינה ששררה במקום, וכבר חשב לחזור. אך בשיעור תניא הראשון - סיפר לימים - שכחתי מכל הענינים הגשמיים, ואמרתי לעצמי: 'כאן הוא מקומי'. מאז נשאר ללמוד בהתמדה

בישיבה, ושכח מכל הבעיות הקטנות. אפילו לבית דודתו העשירה מתושבי ליובאוויטש שהבטיחה לדאוג לצרכיו, סירב ללכת, שלא להפסיד זמן הליכה ושיחה בטילה עם בני משפחת דודתו. הוא העדיף להסתפק בחתיכת לחם יומית עם דג מלוח בכותלי הישיבה.

כשהגיע לעונת השידוכים הציעו לו הצעות רבות וחשובות אך הוא סירב להם, כי לא ידע מה ילד יום, ומה יהיו האפשרויות והסיכויים להקים משפחה של יראים ושלמים במצב שהלך והחמיר. אבל כשהציע לו ר' מאיר שמחה חן נכבדות עם ביתו הינדא, סיפר: "הפסקתי להרהר על הקשיים במדינה הקומוניסטית, חשבתי רק על הזכות שעמדה בחלקי להשתדך עם הבת של ר' מאיר שמחה חן, ותיכף נתתי את הסכמתי".

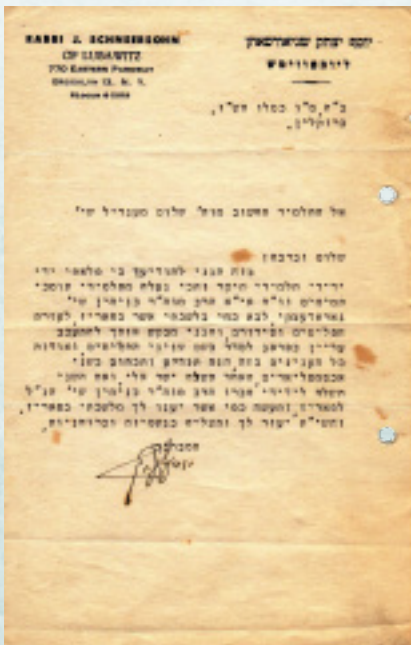
בשנת תש"ז יצא עם הני משפחתו בבריחה הגדולה מברית המועצות, משך מספר שנים התגורר בקיבוץ אנ"ש בפריז שם שימש כשו"ב מומחה. לאחר מספר שנים היגר לארצות הברית שם התגורר כל ימי חייו כשהוא משמש כשו"ב חסידי וחוסה בצילו של כ"ק אדמו"ר נשיא דורנו. הקים משפחה חסידית לתפארת.

ברכה לקישורי התנאים

הסכמה לשידוך

הרבי ריי"צ ממנהו לעסוק בעניני הפליטים
בפראג

ברכה לנישואין

ר' עוזיאל חזנוב בהתוועדות של הרבי

ר' שלום מענדל
בעת לימודו בתו"ת

הרב קלמנסון מקבל לעקח מהרבי

בפראג

הרב דייטש בכוס של ברכה אצל הרבי

הרב דייטש מעניק תעודות לתלמיד בבית ספר שניאור

הרב מנחם מענדל דייטש

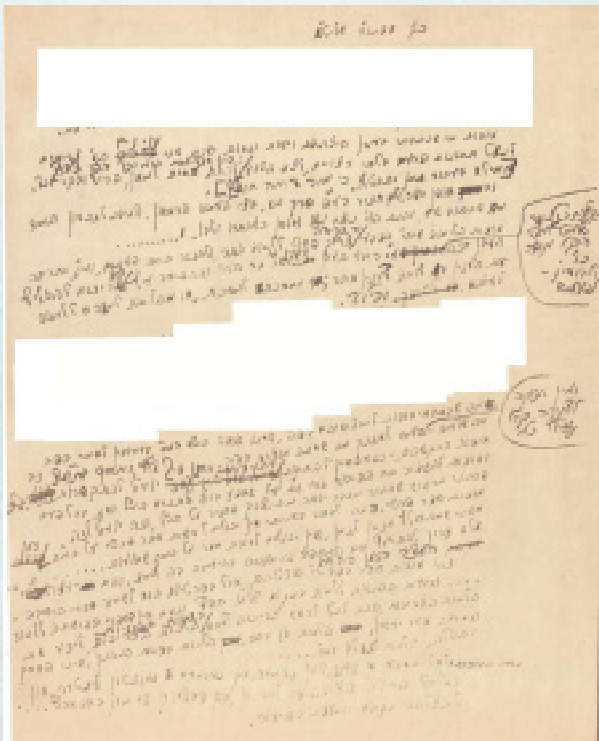
עם חתנו הרב מ"מ דייטש והרב מרדכי בלינוב המד"א

יחידויות ר' יצחק מאיר גורארי' שליט"א

א.

כשאפסיק להתבונן בתמידות וועגן זיך אלץ, ויתעסק בתומ"צ
זה יועיל להתקשרות"

דברי כ"ק אדמו"ר לסב הכלה בעת שנכנס ליחידות - י"ד תמוז, שעה
שמינית בוקר, ה'תשי"ח כ"ק אדמו"ר הואיל להגיה את היחידות.

פיענוח הנ"ל. תיבות המודגשות, הם מה שכתב כ"ק אדמו"ר בכת"ק. אודות מה שכתבתי [הכוונה, למה שכתב השואל במכתב] בענין חיצוניות וישות וגסות ישנם שני דרכים ענינים הא' צריכים לנצל תכונות הרעים בלתי רצויים, לצד הטוב: כיון שמציאות הוא וכו' הרי צריך להיות חסיד למדן, חריף ובקי וכו'. [ממילא בעבור זמן יתבטלו. כי אור דוחה חושך].

ובאופן ישר: לחזור בע"פ פרק מא, חצי העמוד הראשון, ולהיות לזכרון תמיד מה שכתוב שם, והנה הוי' נצב עליו ובוחן כליותיו ולבו.

אודות הלימוד שיהי' כדבעי ובשקידה צריך פשוט ללמוד יותר, ולחזור כמה פעמים, ועי"ז יתרבה העיון בזה וגם יתרגל - עד שלאט לאט הרגל עושה כו'. ולהודיע - לפעמים כיון שעי" ריבוי העיון בענין א' נעשה כח העיון והתפיסה עיף - ואז צריכים להחליף את הענין בו לומד בענין אחר; ממסכת למסכת, או מהלימוד למיגרס ללימוד לעיונא. או להיפך. וכיו"ב.

[בא' המכתבים שקיבל אבי החתן מכ"ק אדמו"ר, הנה בין הדברים כתב לו כ"ק אדמו"ר: יוקל ע"י לימוד מבפנים ובדבור וכמאמר רז"ל למוציאייהם בפה". ובהמשך לזה באים דברי כ"ק אדמו"ר דלקמן].

...מה שכתבתי [הכוונה למה שכתב כ"ק אדמו"ר] אודות למוציאייהם בפה, היינו פשוט כמ"ש בגמ' בעירובין לאמר בפה מה שלומד - ואין הכוונה לצעקה בקול גדול כ"א להשמיע לאזנך מה שאתה מוציא בפיך.

אודות התקשרות - כשאפסיק [הכוונה להשואל] להתבונן במה שלא טוב ~~אז בתמידות וועגן זיך אלץ, ויתעסק בתומ"צ זה יועיל להתקשרות ג"כ.~~

שהנני [הכוונה להשואל] מרגיש שהנני מדבר יותר מהנצרך אחזור על הנ"ל, וזה יועיל לזה.

אודות סדר פרטי, הנה לבחור בשנותי אין יכולים לעשות סדר פרטי על כמה חדשים זמן מפני שמתחלף מזמן לזמן, ואין יכולים לעשות סדר על כמה שבועות, אלא צריך להתייעץ עם המשפיע והמשגיחים בהישיבה בה לומד, והם ייעצו לי כפי ערכי המצב בזמן ההוא.

זהו אודות סדר פרטי פרטיות, אבל בפרטיות הוא לשמור סדרי הישיבה, ובשעות הפנויות ללמוד במקום שלבו חפץ ובאם אין בסדרי הישיבה ללמוד הלכות הצריכות, הנה לכל לראש צריכים ללמוד בשעות הפנויות הלכות

הצריכות, לידע את המעשה אשר יעשון, הלכות חג בחג, הלכות ברכות הנהנין, דיני הפסק בתפלה, הלכות תפילין וכו'.

נוסח הברכה: זאלסט האבען א געזונטען זומער, און נאכדעם א געזונטען ווינטער, און זאלסט האבען הצלחה אין לערנען, און דאוונען ווי מען באדארף, ולהצלחה בקיום המצוות בהידור.

ב.

לדעת שאחר ההתעוררות להתחיל תיכף בהחלטה, ולא להחליט החלטות גדולים אלא מעט מעט אגרשנו

דברי כ"ק אדמו"ר לסב הכלה, בעת שנכנס ליחידות בכ"א כסלו תשי"ז, כפי שרשמם בשעתו.

[אבי החתן שאל, מה יעשה שהרי רואה שמתעורר להיטיב מעשיו, אבל ההתעוררות נחלשת, וממילא כתוצאה מזה אינו משתנה בפועל. וע"ז בא מענה כ"ק אדמו"ר:]

...אודות ההתעוררות שאינה בר קיימא - כתוב בלקוטי תורה ריש פ' ויקרא דהעדר הובאת התעוררות מן הכח אל הפועל הוא ב' טעמים. הא' הוא שאין מביאין הדבר תיכף מהכח אל הפועל. והב' הוא שההתעוררות היא בדבר גדול, ובאמת קשה על המתעורר להביא את זה לפועל במצבו עתה. לכן עלי לדעת שאחר ההתעוררות להתחיל תיכף בהחלטה, והב' שלא להחליט החלטות גדולים אלא מעט מעט אגרשנו.

אודות יום ההולדת שלי - אנהג בהסדר של יום הולדת, והיות שהיום הולדת הוא בשבת, שאדאג לזה שיתנו לי עלי' בו ביום. וצדקה אתן ביום ו' עש"ק לפני שחרית ולפני מנחה, איזה פרוטות.

וברכני: "זאלסט האבן אן הצלחה'דיקען יאר בלימוד הנגלה ובלימוד החסידות און בקיום המצוות בהידור."

אח"כ אמר: "וועסט דאך מסתמא זיין ביז נאך דיין פאטערס יום הולדת [יום הולדת של אביו ר' שניאור זלמן גורארי' ע"ה, בנר א' דחנוכה], זאלסט זען אז ער זאל דיר פארהערן און זען וואס עס

האט זיך צוגעקומען אין מאנטרעאל, און דאס זאל אויך זיין בהצלחה".

ג.

תלמוד מאמרי חסידות המדברים בענין תשובה, ובעיקר בענין תשובה עילאה, שזה בשמחה, ולא תפעול קו ההפכי דברי כ"ק אדמו"ר לסב הכלה, בעת שנכנס ליחידות בה' אדר תשכ"ד לקראת חתונתו בי"א אדר

אודות מ"ש בענין התעוררות תשובה - תלמוד חסידות ובעיקר מאמרי חסידות המדברים בענין תשובה, ובעיקר בענין תשובה עילאה. שזה בשמחה, ולא תפעול קו ההפכי, שהרי זה חודש אדר שמרבים בשמחה, ובאדר גופא הרי החתונה (שזה ענין של שמחה?).

ואודות החתונה - תתן בכל יום של ימות השבוע מכאן ולהבא עד אחר שבעת ימי המשתה (כמה פרוטות) קודם התפלה, ובערב שבת תתן לחם משנה, היינו עבור השבת, וכה תעשה פעמיים ביום, היינו בבוקר וקודם תפלת מנחה, ובעיקר בלי פירסום ובליטות.

והשי"ת יתן לכם רב טוב, שימלא השי"ת משאלות לבבכם לטובה אלץ וואס דו שרייבסט אין צעטיל, ושיהי' להשי"ת נחת מכם ושיהי' לכם נחת ממנו ית'... מסתמא תהי' על האוהל קודם החתונה. . בטח תהי' החתונה פארנאכט. אמרתי - כן, אמר, א"כ מסתמא יהי' זמן שתהי' [על האוהל] באותו יום. ובעיקר שתהי' בשמחה, שהרי זה חודש אדר שמרבים בשמחה, ובעיקר כשיש שמחה מיוחדת.

ד.

איך האב אזא מאדנע טבע אז אלעמאל וויל איך נאך. און איך האלט אז די טבע דארף מען ניט וועלן בייטן

בא' הפעמים שנכנס סב הכלה ל"יחידות" בשנים הראשונות לעבודתו בתו"ת, שאל את כ"ק אדמו"ר שהיות והוא מדווח אליו על כל הפרטים ופרטי-פרטים שהתלמידים שואלים אותו ומה שעונה וכו' - "האם הרבי שבע רצון מעבודתי?"

וענה: "ייע איך בין צופרידן, אבער איך וויל נאך. [ואמר בשחוק קל:] איך האב אזא מאדנע טבע אז אלעמאל וויל איך נאך. און איך האלט אז די טבע דארף מען ניט וועלן בייטן".

ה.

התלמיד צריך לדעת שהוא צריך לקבל הכל מהנהלת הישיבה, ובאם לאו אינו שייך להישיבה!

זקן הכלה הרה"ג וכו' ר' מרדכי דוב אלטיין שי' זכה שכ"ק אדמו"ר הי' מקבל ממנו אתרוגים ולולבים כל שנה. הסדר הי' בכ"כ שנים, שזקן הכלה הי' מכניס את האתרוגים, וסב הכלה הי' מכניס את הלולבים ושאר המינים, בערב חג הסוכות.

לקמן תוכן מקוצר ממה שדיבר כ"ק אדמו"ר לסב החתן בערב חג הסוכות תשל"ו, כשנכנס להביא הלולבים וכו', כפי שרשם בזמנו.

קבלתי רשות לשאול משהו. ושאלתי:

א) בקשר עם התל' השלוחים כו'. וענה כ"ק אד"ש כו'.

ב) האם יכולים להיות "טאנקיסט" רק במבצע תורה? וענה כ"ק אד"ש:

"אודאי, וואס איז די שאלה, אבי מען טוט"?

ג) שאלתי, היות ולאחרונה, הפסיק כ"ק אד"ש מלקבל התל' (והאברכים) על יחידות - בקשר עם יום הולדת שלהם, והנה, כשהיו נכנסים על יחידות, היו מכינים א"ע מקודם, וגם ידעו שצריכים ליתן דין וחשבון על הנהגתם, והי' זה מועיל הרבה. ושאלתי, אם אוכל להגיד להת' שיכתבו מזמן לזמן (כל שנה?) מכתב לכ"ק אד"ש, דו"ח פרטי מהנהגתם, שהרי זה הי' מועיל הרבה ליר"ש.

וע"ז ענה כ"ק: (התוכן בלבד, כי הי' הדיבור בהתרגשות גדולה, והנני מציין רק הראשי פרקים, כפי שהבנתים, וכפי שנשאר בזכרוני) "הרי ענין יחידות לתלמידים, זהו מה שתקנתי (כ"ק אד"ש). האם שמעת שהיו נכנסים תלמידים על יחידות (כ"כ?) אצל כ"ק אדמו"ר (וכ"ק אדמו"ר מו"ח?) ורק שאני תקנתי את זה, ולא נוצל כראוי. דברתי בזה כו"כ פעמים בעת ההתוועדות, ולא הועיל, ולכן הוכרחתי להפסיק את הענין.

כי מה נעשה מזה - שכל דבר קטן, הכל שואלים אותי, תמורת זה מלשאלו את הנהלת הישיבה. הן סדר הלימוד - שלא נותנים ההנהלה להתלמיד ורק שואל אותי, וכעד"ז כל דבר ודבר מברכות השחר עד קשעהמ"ט.

והנהלה אינם עושים שום דבר עם התלמידים... יכול להיות שהנהלה לא ידעו יום שלם (כל היום?) מה נעשה עם תלמיד... לא נותנים סדר לימוד, והכל מטילים עלי. וכו"כ פעמים קבלתי פתקאות עם שאלות כאלו, ששאלו את הנהלה והנהלה אמרה שישאל אותי (דברים כאלו שהיו צריכים לענות בעצמם).

(כשדיבר בנוגע סדר הלימוד, אמרתי שנותנים לכל תלמיד ששואל. ואמר כ"ק:

"א שייך פנים האט א ישיבה וואס דער ראש ישיבה או משפיע ווארט אז דער בחור זאל קומען לשאול סדר הלימוד, הרי צריכים להשפיע עליו שגם ירצה לשאול, ולהתעסק אתו וכו').

התלמיד צריך לדעת שהוא צריך לקבל הכל מהנהלת הישיבה, ובאם לא אינו שייך להישיבה!

דוגמא לדבר: קבלתי ימים אלו מכתב מאחד מחברי הנהלה דישיבה אחת*, ובנוסח כזה, שהיות ובאים לכאן על חודש תשרי תלמידים מכל הישיבות והם מסתובבים, ואינם לומדים, לכן מציע שהמזכירות תתן פקודה שיסדרו ללמוד.

כשקראתי המכתב לא ידעתי מה לחשוב, נבהלתי ונשתוממתי, דבר שלא הי' כזה מעולם!

(* בין כסה לעשור תשל"ו קיבל סב הכלה מכתב מא' המשפיעים, ובו כתב:

"טרם נסיעתי בחזרה בצום גדלי, מסרתי פתקא להמזכירות, להיות שנמצאים כאן בחדש תשרי תלמידים מארה"ק ת"ו, צרפת, מאנטרעאל והמה בלי סדר כו' און זיי ווערען צוריעען כו'. ואולי כדאי שהמזכירות יתנו צו ופקודה להתל' שיסדרו א"ע ללמוד בימי עשי"ת ואח"כ - בסדר מסודר נגלה ודא"ח וכו'.

וע"ז קבלתי היום טילפון מהרב חמ"א חדקוב שי', במענה על הנ"ל, הנה הפתקא היתה אצל כ"ק אד"ש, וזהו אשר הואיל לרשום עלי':

אין תפקיד המזכירות כלל - לנהל ישיבות תו"ת, או להיות מ"מ הנהלתם.

והנה השלילה מובנת, אבל החיוב על הנמצאים שם על אתר . . להודיע התל' שיבואו ללמוד בסדר מסודר און ניט דרייען זיך און רייבען די צייט...".

ה"ה מחברי ההנהלה, שעלין האחריות של התלמידים, ורוצה לפטור א"ע מאחריות זו, ולהטיל על המזכירות שיסדרו את התלמידים ללימוד! גם, ממכתבו ה' משמע כאילו הוא צריך לגלות את זה למזכירות, והמזכירות לא יודעת מזה כלל!

האם הוא חושב שאינני רואה מה נעשה מאחורי החלונות שבחדרי שצריך להגיד לי את המציאות?

לדוגמא, מה חושב פב"פ או פב"פ (חברי ההנהלה דישיבת תו"ת פלונית) כשנסעו התלמידים לחודש, מה הם חושבים? - הם חושבים שנסעו התלמידים לחודש וממילא הם נפטרים מהאחריות כל החודש, ועל המזכירות לסדרם. היתכן?

(בנוגע אותו שכ' מכתב הנ"ל, הרי זה איידעלקייט ממנו, שחושב אודות זה, כי אחרים לא חושבים בזה ולא כותבים)

חשבתי לדבר אודות דבר זה בהתוועדות אתמול [י"ג תשרי] אבל חשבתי למה צריך שבכל העולם ידעו מה נעשה כאן.

(כ"ק אד"ש דיבר בהתרגשות גדולה אודות מה שהתלמידים לא לומדים בחודש תשרי, ובעיקר אודות ההנהלה דהישיבות מה אינם שמים לב לתקן המצב).

כשרציתי להצדיק את התלמידים, באמרי "והרי בימים אלו הם מסובבים במצוות", ומתעסקים בהפצת היהדות על ידי הטנקים כו'. אמר כ"ק:

"און דאס האט דען די הנהלה געפועל'ט? והרי זה רק מפני שאני מדבר אודות המבצעים, ולכן הם עושים בזה. וזה גופא האב איך נישט זיי געמיינט. איך שליס זיי ניט אויס, אבל מיינען מיין איך בעלעבאטישע יונגעלייט, ובנוגע לתלמידים הרי אמרתי כבר כו"כ פעמים, בכתב ובע"פ, שהם צריכים לשאול את ההנהלה. והנהלה צריכה לדעת להסביר לתלמיד אז זיין ענין איז ליגן אין לערנען".

ואח"כ חזר כ"ק לשאלתי, בנוגע שיכתבו התלמידים אליו דו"ח ואמר שזה יהי' באותו אופן - שהכל ישאלו אותו, וכל דבר קטן, והרי דברים כאלו צריכים לקבל מההנהלה, ולא לשאול אודות כל דבר קטן.

(ומלבישים את זה בענין של יר"ש, שבאם לא שואלים כל דבר, "מען גיט זיך ניט א ריר אן פרעגען בא מיר איז מען ניט א מקושר". היתכן?)

ושאלתי: הרי זה (מה שכותבים לכ"ק אד"ש) מועיל הרבה?

ענה כ"ק אד"ש: אודאי האלפט דאס, וכאשר אגיד שיאמרו ברכות השחר יועיל יותר ממה שנדפס בסידור! אבל האם זה סדר?

[ע"פ זכרון אבי החתן, פירט כאן כ"ק אדמו"ר עוד דברים פשוטים שבאם לא יגיד כ"ק אדמו"ר לא יעשו כן התלמידים].

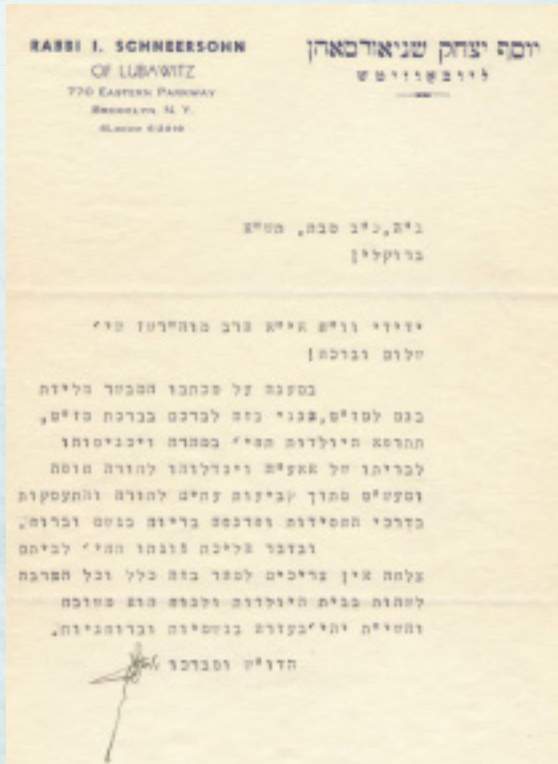
דברים כאלו צריכים לקבל מהנהלת הישיבה.

(בתוך הדברים הי' ג"כ: "מילא התלמידים שלומדים כאן, שומעים התוועדות בכל שבת, ומקבלים התעוררות מזה (וג"כ לא נכון שיקבלו התעוררות רק מזה), אבל אלו שהם מרחוק מכאן, הרי אינם שומעים, ומה נותנים להם ההנהלה?).

אגרות קודש

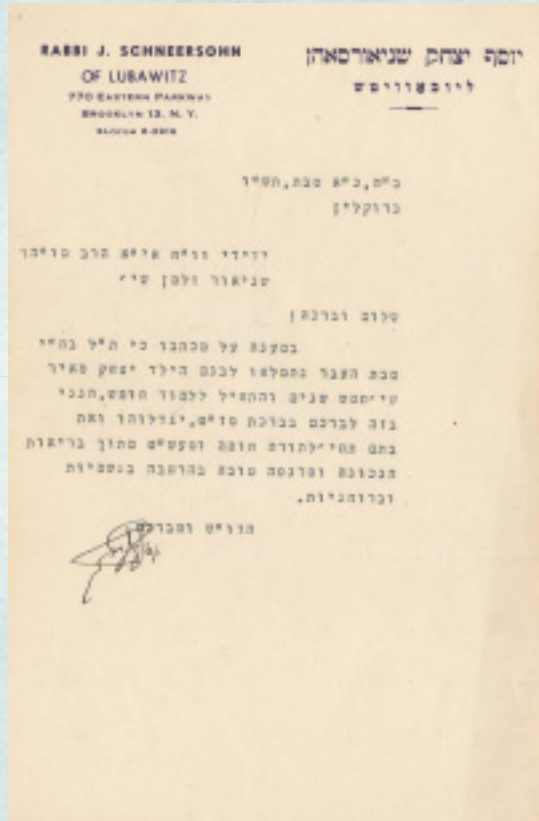
א.

מכתב מכ"ק אדמו"ר מוהרי"ץ נ"ע לזקן הכלה הרה"ח וכו' ר' שניאור זלמן ע"ה גורארי' לרגל הולדת סב הכלה הרב יצחק מאיר גורארי'

ב.

מכתב מכ"ק אדמו"ר מוהריי"ץ נ"ע לזקן הכלה בו מברכו על שמלאו
חמש שנים להולדת סב הכלה, והתחלת לימוד חומש

ג.

“אל יתרשם מפתויי היצר אלה, כ”א יחזור על הענין במחשבתו

איזה פעמים, ובמילא ישתתקו טענות היצר”

מכתב כ”ק אדמו”ר נשיא דורנו לסב הכלה, מה’ אייד תשי”ט, ובו ענה לו על כמה שאלות שהיו לסב הכלה.

הנה ביום י”ח טבת תשי”ט כתב סב הכלה להרבי, וקיבל מענה [לא אגרת] על שאלותיו במכתב. וזה המכתב ההוא עם המענות:

מכתב סב הכלה לכ”ק אדמו”ר נשיא דורנו מיום י”ח טבת ה’תשי”ט, ומענת כ”ק אדמו”ר ע”ז:

ב”ה

כ”ק אדמו”ר שליט”א

היום יתמלאו לי בעזה”י י”ח שנה, והנני מבקש ברכת כ”ק אד”ש להצלחה בכל הפרטים ולבריאות הגוף.

בהזדמנות זו הנני רוצה לפשוט כמה ספיקות שיש לי בכמה דברים שאמר כ”ק אד”ש אלי. ולכאורה הם כרוכים זה בזה.

א. איך מגיעים, ומה עושים, שירגש שהוי' נצב עליו וכו'.

ב. מהו השיעור שכ”ק אד”ש אמר לי שלא להתבונן במצבי.

ג. מהו ההתבוננות שקודם התפלה, ובתפלה עצמה, המוטלת עלי.

אני בעצמי הבנתי בדברי כ”ק אד”ש אלי, שאפסיק להתבונן לגמרי במצבי, מפני שזה יגרום עצבות או מרירות. אלא עלי לעבוד שיוחקק במוחי שהוי' נצב עליו. ואז בדרך ממילא - אהי' כדבעי למהוי, ועוד יביא לידי שמחה. והדרך להגיע - שיוחקק במוחי שהוי' נצב עליו וכו' - לפי השערתי עד עתה חשבתי שזהו ע”י שאחשוב קודם התפלה בהענינים המובאים שם בתניא פרק מ”א וכן בתפלה לחשוב בהפסוקים שיכולים להביא לידי יראה. ומזה יבוא שכל היום ישאר רושם שהוי' נצב עליו. זהו מה שחשבתי. אבל כ”ז לא פעל עלי מאומה. מפני שהתבוננות אמיתי המביאה לידי יראה איני יודע מה היא. וממילא כיון שלא חשבתי אודות עצמי, ושהוי' נצב עליו וכו' עדיין לא נחקק בתוכי, ממילא אינו טוב מב' הצדדים. כ”ק אד”ש צוה עלי שבכל פעם שאזכור

שהנני עושה דבר שאינו כדבעי, אחזור על הדברים דהוי' נצב עליו, וכו' אבל אם הייתי זוכר את זה וודאי הי' טוב, אבל לדאבוני, אינני זוכר את זה כל היום. וממילא אינני מעכב את עצמי מלעשות מה שאינו כדבעי.

לכן הנני מבקש את כ"ק אד"ש להסביר לי שלשה דברים הנ"ל, אם זה מה שכתבתי הוא נכון, הנני מבקש כ"ק אד"ש לאמר לי מה לעשות יותר בפרטיות. ואם טעיתי בפירוש דברי כ"ק אד"ש לאמר לי מה לעשות.

יצחק מאיר בן חוה

על כללות המכתב כתב כ"ק אדמו"ר:

בכהנ"ל - העיקר חסר: שתלמיד תו"ת צריך לשמור סדרי הישיבה, ללמוד בהתמדה ושקידה וכו'.

בצד שאלה א סימן כ"ק אדמו"ר חץ להמשך המכתב לתיבות בו כתב "לפי השערתי עד עתה חשבתי שזהו ע"י שאחשוב קודם התפלה בהענינים המובאים שם בתניא פרק מ"א וכן בתפלה לחשוב בהפסוקים שיכולים להביא לידי יראה", ומחק תיבת "חשבתי" ואות ש מתיבת "שזהו", ומתח קו מתחת התיבות "זהו ע"י שאחשוב" "בהענינים המובאים שם בתניא פרק מ"א וכן בתפלה לחשוב בהפסוקים שיכולים להביא לידי יראה"

בצד שאלה ב, כתב כ"ק אדמו"ר: עד שיחדל לגרום עליו עצבות ומרה שחורה בצד שאלה ג כתב כ"ק אדמו"ר: מבואר בתניא, בקונטרס התפלה ובכ"מ.

בהמשך המכתב באמצע השורות על המילים "אבל כ"ז לא פעל עלי מאומה" כתב כ"ק אדמו"ר: א"א שלא יפעול, ואם שלאח"כ לפעמים הלעו"ז חוזר - כבר מבואר זה בתניא, ובתו"א ד"ה היינו כחולמים ובכ"מ.

בהמשך המכתב על התיבות "כ"ק אד"ש צוה עלי שבכל פעם שאזכור שהנני עושה דבר שאינו כדבעי, אחזור על הדברים דהוי' נצב עליו, וכו' אבל אם הייתי זוכר את זה וודאי לא הי' טוב, אבל לדאבוני, אינני זוכר את זה כל היום", כתב כ"ק אדמו"ר: ככל שיתרגל יותר בהתבוננות הנ"ל - יגדל חלק היום שיזכור את זה

בהמשך למענות אלו, כתב סב הכלה מכתב לכ"ק אדמו"ר ובו כמה שאלות, וע"ז קיבל אגרת מכ"ק אדמו"ר הבאה בזה:
[האגרת נדפסה באגרות קודש חי"ח אגרת ויתתמד]

גויאסאנספאטל

RABBI MENACHEM M. SCHNEERSON
Lubovitch
778 Eastern Parkway
Brooklyn 12, N. Y.
HTFaairth 3-9250

מחנה המנדל שניאורסאהן
ליובאוויטש
גדר איסטמן פארקויי
ברוקלין - נ. י.

אברך יצחק סאיר ז"ל

ב"ה ז"ל איר זשייט
ברוקלין

שלום וברכה!

במענה למכתבו מיום השני,

א) בשמרה'ג אני (מוסף קו-פחה) איזה חיבה בפתקא'תשאלה שקואלים, אצלי, כנחתי, שתיבות הסודגשות, וזהו המענה שלי, ודלא כמו שכתב שלא יזיקב.

ב) במה שציינתי, שמתבוננות קודם התפלה ובתפלה עצמה, מסבואי בתניא וכו' וכתוב שימצא עם כויב אופנים, = טובן שכמה מאופנים המובאים שם, כתוב בפירוש חפונ השיך לאופן זה-שאינו כלל מסוגו הוא, אברך הלומד ביטבה ונמצא בכוחלי היטיבה וכו'. וסכל אותם האופנים שראת כתוב-בודאי שלא יהי' ספק אצלו אלא בתנוגע לשנים שלשה מהם, ואז יתייעץ עם המספיק באיזה סגן לבחור.

ג) למכתבו, שכשמתחיל להתבונן באיזה ענין בראית או בענין ליסודי-
נוסלים לו כמה מחשבות מבלבלות.

ירוקה העצה בזה ללמוד סוחר הספר (וגם בשעה שמתבונן בענינים סגורות, יהיי' הספר פתוח לפניו), שגאוהיות אחרות המחשבה וספקים חבלים ולקפטים מבלים אותם כליל.

ד) כשיש שהתבוננות בפרק תניא, מ"א מתחלתו עד לקסוד ב' חיבת הסלך, מננו רחוק מה, = אל יתרט מפתוי היצה, כ"י אם יחזור על הענין במחשבות איזה ספקים, ובסילא יסתקו טענות היצר.

בעת רצון אוכירו על הציון מפי של בייק מויה אדמו"ר וצוקלתיים נבנים זייק לפמטרך לו, ואשר במגוון בייק מויה אדמו"ר, ולסלם חשקן א בעונסקן ווסק און א גוטקן חסיד, ולבטויים בכל אותם הענינים אודותם כותב.

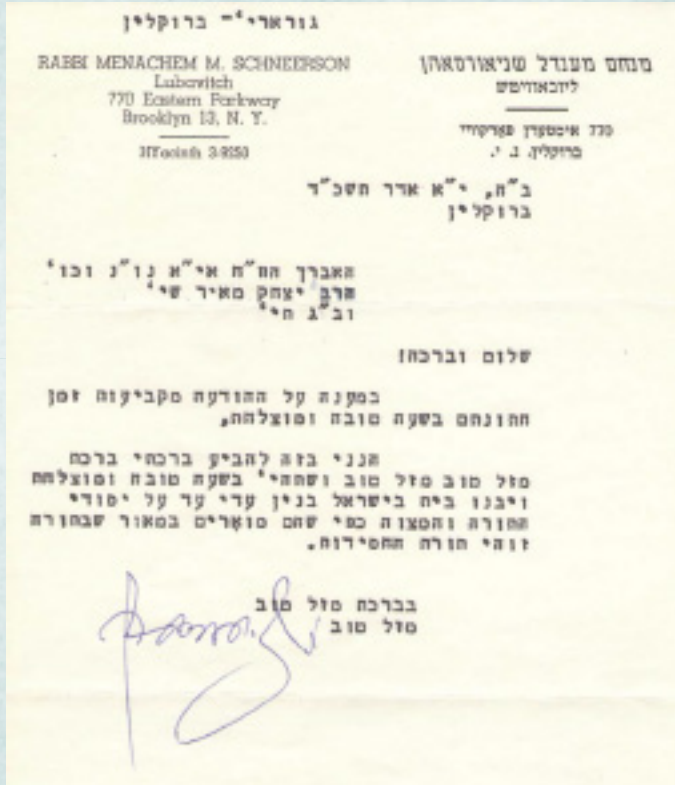
ברכה

בטם כייק אדמו"ר שליטיא
M.M.S.
מוביא

ד.

מכתב לקראת החתונה

המכתב שקיבלו זקני הכלה לרגל חתונתם, ביום י"א אדר תשכ"ד

לזכות

החתן התמים הרב עוזיאל פשה שיחי'
ובר"ג הכלה המהוללה מ' שטערנא שרה תחי'

פרידלנד

שיזכו לבנות בניין עדי עד
על יסודי התורה והמצווה
כפי שמוצאים במאור שבתורה -
זוהי תורת החסידות
כרצון ולנחת רוח כ"ק אדמו"ר

אזי בוד יהי' הדנין

דנין עיני עיני

על יסודי התורה

והצורה

דחיים אלושתיים קט

